

**T.C.
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
GENEL SOSYOLOJİ ve METODOLOJİ PROGRAMI**

**TÜRKİYE'YE YALDIZLI GÖÇ:
İSTANBUL'DA YAŞAYAN AVRUPA VATANDAŞLARI**

(Yüksek Lisans Tezi)

HAZIRLAYAN

20076143 İLKNUR KURŞUNLUGİL

DANIŞMAN

YARD. DOÇ. DR. DERYA FIRAT

İSTANBUL-2010

İlknur KURŞUNLUGİL tarafından hazırlanan **Türkiye'ye Yıldızlı Göç : İstanbul'da Yaşayan Avrupa Vatandaşları** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / ~~Oyçokluğuyla~~ Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 20 / 09 / 2010

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Derya FIRAT (Danışman)

.....

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Yıldırım ŞENTÜRK

.....

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr.Verda İRTİŞ (Galatasaray Üniv.Öğr.Üy.)

.....

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no.</u>
TEŞEKKÜR	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
GİRİŞ: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI ve AMACI	1-2
1. KLASİK GÖÇ HAREKETLERİ ve SOSYOLOJİNİN GÖÇ OLGUSUNA YAKLAŞIMI	3-4
1.1. Göç Hareketleri.....	4-11
1.2. Küreselleşme ve Uluslararası Toplumsal Mekanların Oluşumu	12-20
1.3. Günümüzde Bir Göç Hareketi Olarak Yıldızlı Göç	21-24
2. TARİHSEL AÇIDAN BİR YALDIZLI GÖÇ MERKEZİ OLARAK İSTANBUL	24-25
2.1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinden 1980'li Yıllara Kadar İstanbul'daki Yabancı Elitler	25-29
2.2. 1980 Sonrası Bir Dünya Kenti Olarak İstanbul ve “Yabancıları”	30-34
3. İSTANBUL'DA YAŞAYAN AVRUPA VATANDAŞLARI	34
3.1. Tarihsel Araştırma	35-39
3.2. Sosyolojik Araştırma	39-42

4. İSTANBUL'A YALDIZLI GÖÇ	42-43
4.1. Yerel Toplum ile İlişkiler	43-55
4.2. Köken Ülke ile İlişkiler	55-66
4.3. Türkiye'yi Algılama Biçimleri	66-73
4.4. Türkiye'de Yaşayan Avrupa Vatandaşlarına Dair Bir Tipoloji Denemesi.....	74-81
SONUÇ	82-84
EK-1: GÖRÜŞME CETVELİ	85
KAYNAKÇA	86-92
ÖZGEÇMİŞ	93

TEŞEKKÜR

Tez yazma sürecinde yol gösteren tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Derya Fırat'a çalışmalarını için teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca sosyolojik birikimimi sağlamamda bana yaptıkları katkılardan dolayı Galatasaray ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitelerinin Sosyoloji bölümü öğretim görevlilerine de teşekkür etmek istiyorum.

Bu uzun ve zorlu yolda her zaman yanımda olan eşim Serdar Tunçer'e, beni her zaman cesaretlendiren kardeşim İlker Kurşunlugil'e, eğitimim konusunda beni her zaman destekleyen sevgili aileme, başta Amira Akbıyıkolu olmak üzere yanımda olan ve bana yardım eden arkadaşlarımla emekleri benim için çok önemlidir. Onlar olmasaydı, bu çalışma da olmazdı.

ÖZET

Eğer göçmen; vasıfsız, genç, erkek ve bekâr değilse, eğer göç; fakir ülkeden zengin ülkeye gerçekleşmiyorsa bu olguyu nasıl ele alacağız? Türkiye’de Yıldızlı Göç: İstanbul’da Yaşayan Avrupa Vatandaşları başlıklı tez araştırmamızda çağdaş göç sosyolojisi alanında az işlenen olan bu konuyu incelemeyi amaçlamaktayız. Çalışmamızda 1990’ların sonu, 2000’li yılların başında eğitim, iş ya da macera amaçlı küresel bir kent olan İstanbul’a gelerek burada yaşamayı tercih etmiş Avrupalıların göç süreçlerini ve içinde buldukları toplumdan anavatanlarını nasıl algıladıklarını araştırdık. XIX. yüzyılın sonundan itibaren küresel bir liman kenti olan İstanbul, Cumhuriyet’in ilânı ile birlikte Kemalist elitlerin ulus-devlet yaratma sürecinde homojenleşme politikalarının bir sonucu olarak dışarıya kısmen kapılarını kapamış olan İstanbul, 1980’li yıllarda Özal politikalarının bir sonucu olarak liberalleşme rüzgârlarının etkisiyle tekrar yabancı sermayeye ve yabancılara ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Biz de bu süreçte, “küresel kent” ve “ulusaşırı toplumsal mekânlar” kavramları bağlamında, Osmanlı Devleti’nin son döneminden günümüze İstanbul’da yaşayan “elit” Avrupalıların toplumla bütünleşme süreçlerini incelemeyi amaçlıyoruz.

Anahtar kelimeler: İstanbul, yıldızlı göç, elit, Avrupalı göçmen, küreselleşme, küresel kent, ulusaşırı toplumsal mekân.

ABSTRACT

How to tackle a case of immigration, where the migrant is not an unqualified, young and single man migrating from a poor country to a rich one? The present thesis research on “*Gilded Migration*” in Turkey: *European Citizens in Istanbul* aims at studying this theme, which has been neglected in current scholarly literature on sociology of immigration. Within the framework of our research, we studied the process of immigration of Europeans who preferred to settle in Istanbul (a global city) for a reason related to work issues or to a search for adventure, and we also analyzed their perceptions of their own homelands in their present expatriate condition. Istanbul, which has become a global port city since late 19th century, went through a process of relative closing as a result of Kemalist elites’ policy of homogenization in the framework of the creation of a Turkish nation-State. However, from 1980s on, as a consequence of Turgut Özal’s policies, Istanbul became once again an eventual home for foreign capital and foreigners. Within a theoretical framework based on the concepts of “global city” and “transnational social spaces”, the present thesis aims at analyzing the process of integration of “elite” Europeans living in Istanbul to the society they live in.

Keywords: Istanbul, gilded migration, elite, European migrant, globalization, global city, transnational social spaces.

GİRİŞ: ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE AMACI

Klasik göç sosyolojisi yazınında göçmen tanımı; vasıfsız, genç, bekâr ve erkek olarak yapılmakta ve göç rotası, fakir ülkeden zengin ülkeye doğru çizilmektedir. Peki, küreselleşen ve ağlarla birbirine bağlanan kentlerin, değişen ve çeşitlenen göç hareketlerinin ve akışların olduğu bir dünyada zengin ülkeden fakir ülkeye göç eden, beyaz yakalı kadın ve erkekleri nasıl tanımlayacağız? Bu grubu sadece göçmen diye tanımlamak yetersiz kalacak; bu tanımın dışında tutmak ise bu grubu tamamen göz ardı etmemiz anlamına gelecektir.

İşte bu soruyla yola çıkarak İstanbul'da yaşayan Avrupalı göçmenlerin Türkiye'ye göç etme süreçlerini araştırmaya başladığımızda çağdaş göç sosyolojisi literatüründe de bu alanda yakın dönemde araştırmalar yapıldığını gördük. Fransa'da gerçekleştirilmiş iki çalışma olan Anne-Catherine Wagner'in *Les nouvelles élites de la mondialisation : Une immigration dorée en France* (Küreselleşmenin Yeni Elitleri: Fransa'da Yıldızlı Göç) başlıklı çalışması ile Nejma Monkachi'nin *Sınırdaki İki Örnekten Hareketle Göç(ler) Sosyolojisini Yeniden Düşünmek: Kazablanka'daki Fransızlar ve Paris'teki Amerikalılar* adlı makalesi bu çalışmaya başlarken referans noktaları olmuştur. Saha çalışmamızın ardından araştırmamızın başlığını *Türkiye Yıldızlı Göç: İstanbul'da Yaşayan Avrupa Vatandaşları* olarak belirlemeye karar verdik.

Türkiye'ye Yıldızlı Göç: İstanbul'da Yaşayan Avrupa Vatandaşları başlıklı tez çalışmamızda 1990'lı yılların sonu, 2000'li yılların başında eğitim, iş, macera gibi etkenlerle küresel bir kent olan İstanbul'a gelen Avrupalı göçmenlerin yerel toplumla ve köken ülkeleri ile kurdukları ilişkileri ve İstanbul özelinde Türkiye'yi nasıl algıladıklarını incelemeye çalışacağız.

Bu bağlamda, tezimizin birinci bölümünde çağdaş göç sosyolojisindeki yaklaşımlara bir temel oluşturması amacıyla klasik göç hareketlerinin tarihsel, iktisadi ve toplumsal geçmişinden bahsedeceğiz. Sosyolojinin göç olgusuna yaklaşımının da ele alınacağı bu bölümde, göç ve göçmen tiplerinden farklı ekollerin göçe yaklaşımına kadar günümüze değin uzanan sosyolojik yaklaşımın evrimini ve “yaldızlı göç” kavramını anlatacağız.

İkinci bölümde ise küresel dünyada XIX. yüzyılın sonundan beri önemli bir konuma sahip metropol İstanbul’un küreselleşme ve Avrupalı göçmenlere dair tarihi ile başlayacağız. İstanbul’da yaşayan Avrupalılara dair tarihsel istatistiki veriler ışığında verilerimizi inceledikten sonra 1980 sonrası liberaleşme rüzgarının etkisiyle dışarıya açılma dönemini anlatacağız. “Küresel kent” kavramı bağlamında İstanbul’un uluslararası sahnedeki yerini nasıl aldığını ve İstanbul’da yaşayan Avrupalı göçmenlere değineceğız.

Ardından üçüncü bölümde tez araştırmamız kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmamızdan genel olarak bahsedeceğiz. Saha çalışması sırasında kullanılan tarihsel ve sosyolojik araştırma yöntemleri sayesinde ulaştığımız verileri açıklayacağız.

Dördüncü bölümde ise görüşme cetvelimize verilen cevaplardan yola çıkarak İstanbul’da yaşayan Avrupa vatandaşlarının yerel toplumla, köken ülkeyle ilişkileri, İstanbul’u ve Türkiye’yi nasıl gördüklerini anlatacağız. Bu bağlamda Todorov’un tipolojisinin ve Bourdieu’nün sermaye kavramları ışığında İstanbul’da yaşayan Avrupa vatandaşlarına dair yeni bir tipoloji oluşturacağız.

Sonuç bölümünde ise tez çalışmamızın genel bir değerlendirilmesini yapacağız.

1. KLASİK GÖÇ HAREKETLERİ VE SOSYOLOJİNİN GÖÇ OLGUSUNA YAKLAŞIMI

İnsanın var olduğu tarihten beri göç de var olmuştur diyebiliriz. İnsanoğlu yerleşik hayata geçtikten sonra bile pek çok nedenle hareket halinde olmayı tercih etmiştir ve/veya olmaya mecbur kalmıştır. Göç hareketlerinin devlet politikası haline gelme veya sosyal bilimler literatürüne girmesi ise farklı dönemlerde gerçekleşmiştir. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle meydana gelen olağanüstü yer değiştirme ve toplumsal değişimler, dünya tarihi ve göç sosyolojisi açısından dönüm noktası olmuştur, diyebiliriz. Uluslararası göç ise modern dünyada küreselleşmenin merkezinde yer alan durumlardan biridir.

Göç, son iki yüzyıldır uluslararası sosyoloji yazınında giderek önem kazanan bir olgu haline gelmektedir. Klasik göç sosyolojisinde göçmen; vasıfsız, genç, bekâr, erkek olarak tanımlanmaktadır. Göç süreci ise ekonomik nedenlerden dolayı fakir ülkeden zengin ülkeye para biriktirmek amacıyla yapılan yer değiştirme, hareket olarak betimlenmektedir. Eurostat ise günümüzde göçü “bir kişinin ya da bir ailenin bir yerden bir yere taşınması ve orada en az bir yıl ikame etmesi hali” olarak tanımlamaktadır.¹ Bu sürenin en az bir yıl olarak ele alınmasının nedeni ise kişinin/ailenin, ancak bir yıl içinde yerel ile sosyo-kültürel bağlar kurmasının mümkün olacağına inanılmasıdır. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere göç artık sadece coğrafi ve iktisadi olarak ele alınan bir olgu olmaktan çıkmıştır.

Bu bölümde dünya tarihindeki nüfus hareketlerinden başlayarak göç olgusunun tarihinin kısa bir özetini yapmaya çalışacağız. Ardından küreselleşen dünyada değişen göç ve göçmen tanımından yola çıkarak ulusaşırılık ve ulusaşırı toplumsal

¹ United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) tarafından yapılan tanımlamadır.

mekânlardan söz edeceğiz. Son olarak günümüz göç hareketlerinden özellikle de göç literatüründe yeni bir alan olan “yaldızlı göç”ten bahsedeceğiz.

1.1. Göç Hareketleri

Göç tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu defalarca pek çok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir. Modern dönemde göç olgusu, XV.-XVII. yüzyıllarda Yeni Dünya'yı keşfetme ve ticari ilişkilerle başlayarak devamında (XVIII.-XIX. yüzyıllarda) kolonizasyon dönemi ve Sanayi Devrimi ile devam eden süreçte gözlemlenir. Söz konusu göç hareketleri her ne kadar göç literatüründe önemli bir yer tutsa da biz, bu tez çalışmasında modern göç sistemleri ve küreselleşmenin bir sonucu olan yaldızlı göçü çalışacağımız için XX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan göç hareketlerini başlangıç noktası olarak alacağız.

1848'de gerçekleşen Sanayi Devrimi, her ne kadar yeni teknolojileri beraberinde getirmiş olsa da kol gücünün ana ekseninde olduğu bir üretim sistemini yerleştirmiştir. Bu süreçle hızlanan göç hareketleri, XX. yüzyılda şekil değiştirerek devam etmiştir. Patrick Manning bu süreci şöyle değerlendirmektedir: “Uluslararası işçi göçü, XX. yüzyılın başında yılda üç milyon işçi ile zirve yapmış, 1930 ila 1960 arasında daha düşük bir seviyede seyretmiş ama 1970'lere gelindiğinde yine yükselmiştir.”² Tüm bu süreçte, iki büyük Dünya Savaşı ile pek çok iç savaş da mülteci göçüne yol açmıştır. Özellikle 1945'ten sonraki dönemde ivme kazanan mülteci göçünün yanı sıra SSCB'nin çözülme süreci ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile göç tarihi açısından önemli bir dönem başlamış oldu. Ortaya çıkan belirsiz durum ve ekonomik kaygılar göç hareketlerinin de hızlanmasında etkin bir rol oynadı. Castles ve Miller, *The Age of Migration* adlı eserlerinde 1945 ila 1970'lerin yılların başlarına kadar olan dönemde sanayileşmiş ülkelere yönelik üç ana göç yolu çizmektedirler:

² PATRICK MANNING, *Migration in World History*, s. 157.

- Avrupa çevresindeki ülkelerden Batı Avrupa'ya “misafir işçi sistemi” vasıtasıyla işçi göçü,
- Kolonyal ülkelerin “koloni işçisi” göçü,
- Öncelikli olarak Avrupa'dan, daha sonraki dönemlerde ise Asya ve Latin Amerika'dan Kuzey Amerika'ya ve Avustralya'ya yönelik “kalıcı göç”.

Buna ek olarak, etnik göç kapsamına alınamayacak iki büyük göç hareketinin de olduğunu eklerler:

- II. Dünya Savaşı'nın sonunda Avrupalı mültecilerin kitlesel göç hareketi,
- Koloni ülkelerinin kendi bağımsızlıklarını kazandıktan sonra kolonide bulunan Batılı çalışanların kendi ülkelerine dönmesini kapsayan göç hareketi.³

II. Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan manzara, göçün büyüdüğü ve şekil değiştirdiği yönündeydi. Bu süreci iki alt döneme ayırabiliriz: 1945 ila 1970'lerin başına kadar olan dönemde, gelişmiş ülkelerde hızlı gelişimle birlikte ortaya çıkan işçi ihtiyacı ile Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya'ya az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerden işçi göçleri. İkincisi ise 1973-4'te ortaya çıkan Petrol Krizi nedeniyle 1970'lerin ortasından başlayarak 1980'lerde ve 1990'larda hız kazanan, kendine özgü bir modeli olan yeni bir uluslararası göç dönemi.

1945–73 arasındaki dönemde Kıta Avrupası'nın çevresinde bulunan veya Avrupa'nın eski koloni ülkelerinden (Akdeniz havzası, Cezayir, İrlanda, vb.) misafir işçi kabulleri olmuştur. 1946–51 yılları arasında Britanya'ya 100 bin Avrupa vatandaşı çalışma izni alarak göç etmiştir.⁴ Aynı dönemlerde Fransa'da *Office National d'Immigration* (Ulusal Göç Bürosu) kurulmuştur. İlk sıralarda İspanya ve Portekiz olmak üzere Güney Avrupa'dan göçmen işçi alımı yapan Fransa'ya gelenler ise başta turist vizesi ile gelip, iş bulup sonra yasallaşma sürecine tabi olmayı kolay

³S. CASTELLS – M.J. MILLER, *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*, 67, 68.

⁴D. KAY – R. MILES, *Refugees or Migrant Worker? European Volunteer Workers in Britain 1946 – 1951*

yol olarak benimsemişlerdi.⁵ Bir başka büyük güç olan Almanya ise, *gasterarbeiter* (misafir işçi) sistemini geliştirerek İsviçre, Hollanda, Lüksemburg gibi ülkelere de örnek olmuştur.

Türk toplumunun uluslararası göç ile tanışma süreci ise yukarıda sıralanan sınıflandırmalar içinde birinci sraya yerleşmektedir. Nermin Abadan Unat, 1960 Askeri Darbesi'nin ardından yaşanan ekonomik sıkıntılar, işsizlik, döviz darlığı gibi etkenleri ortadan kaldırmak için düşünülen bir “demografik çözüm” olarak Almanya ile Türkiye arasında kurulan ilişkiler sonucunda bir “toplum mühendisliği” planlaması ile misafir işçi uygulamasının başladığına dikkat çekmektedir.⁶ 1950'li yılların sonunda başlayarak 1970'lerin sonuna kadar devam bu süreçte, Türkler Avrupa'ya çalışmak ve para biriktirmek amacıyla gitmişlerdir. 1970'lerin sonunda işçi alımı durdurulmuş olsa da “aile birleşmesi” uygulaması ile bu süreç devam etmiştir.

İngiltere ve Fransa içinse eski kolonilerden gelen göç daha önemli bir konuma yerleşmişti. İngiltere'de göçmen işçilerde çoğunluğu İrlandalılar oluşturmaktaydı. Her biri sahip oldukları oturma ve çalışma tezkeresinin yanı sıra oy kullanma hakkı dahil tüm vatandaşlık haklarına da sahiptiler. Öte yandan, Afro-Karayıpli ve Asyalı ailelerin çocuklarına resmi olarak vatandaşlık tanınsa da resmi ve gayriresmi olarak vatandaşlarla aynı şanslara sahip değillerdi. Azınlık statüleri “yabancı” olarak tanımlanmamış olsa da gerek kurumsal gerek enformel olarak ayrımcılığa maruz kalıyorlardı.⁷ Örneğin; sanayi ve hizmet sektöründeki kol gücü gerektiren kalifiye olmayan işlerde çalıştırılıyorlar ve kalifiye ya da ilerleme şansı olan mesleklerde kariyer sahibi olmalarına izin verilmiyordu. Fransa ise uzun kolonyal geçmişi nedeniyle sanayide gerekli olan iş gücünü sağlama konusunda zorluk çekmeyen ülkelere biri olmuştu. Cezayir, Fas, Tunus, Senegal, Mali, Moritanya gibi eski

⁵S. CASTELLS – M.J. MILLER, A.g.k. 70.

⁶NERMİN ABADAN-UNAT, **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, 1.

⁷S. CASTELLS – M.J. MILLER, A.g.k. 73.

koloni topraklarının yanı sıra Martinik ve Réunion gibi denizaşırı eyaletlerden gelenler, göçmen işçi sınıfını oluşturmaktaydı.

Başka bir önemli göç hareketi ise Kuzey Amerika ve Avustralya kıtalarına olan kitlesel göçlerdir. Yeni kurulan ülkeler olmaları nedeniyle ABD, Kanada ve Avustralya'nın göçmene duyduğu ihtiyaç ve gelişmekte olan veya I. ve II. Dünya Savaşları'nın ardından ortaya çıkan istikrarsız ve karamsar ekonomik tablo nedeniyle Yeni Dünya'da umut arayanların adresi olmaları nedeniyle 1920'lerden başlayan ancak 1950'lerde ivme kazanan bir göç hareketi yaşandığını söyleyebiliriz.

1950'lerin sonu, 60ların başında Avrupa'ya göç ile başlayan süreç, zaman içinde konjonktüre bağlı olarak evrilmiştir. Nermin Abadan Unat, Türk vatandaşlarının ülkeden serbest çıkma ve girme iznini temel bir hak olarak ancak 1961 Anayasası ile kazanabilmesi nedeniyle Türkiye'nin dış göç kavramı ile geç tanıştığını belirtir ve ekler: İstatistikler bu göç hareketinin hızının ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. 1961'de Federal Almanya'da bulunan Türklerin sayısı 6.700 (yabancı nüfusun %1'i) iken, 1987'de 1.530.700' (yabancı nüfusun %34,3'ü) ulaşmıştı.⁸ Günümüzde Almanya'da yaşayan Türk nüfusunun 3 milyona yaklaştığı tahmin edilmektedir. Almanya ve Fransa ağırlıklı olarak başlayan “misafir işçi” deneyimi, daha önce de belirttiğimiz gibi 1973-74 yıllarında ortaya çıkan Petrol Krizi ile AB ülkelerinin göçmen işçi alımlarını durdurması ile aile birleşimi sürecine evrilmiştir. Türkiye'de 12 Eylül 1980 Darbesi öncesi ve sonrasında yaşananlar ise bu kez iktisadi değil ama siyasi nedenlerle yine Avrupa ülkelerine (başta Almanya ve Fransa olmak üzere, İsviçre, İsveç, Hollanda, Avusturya ve Belçika'ya) gitme yolunu da açmıştır. Bu duruma ek olarak Abadan Unat, 1978'ten itibaren sığınma taleplerinin artmasını aynı zamanda Federal Almanya'nın yasaları gereği (sosyalist ülkelere kaçışları kolaylaştıran Alman Anayasası'nın 116. maddesinin 2. fıkrası) herkesin iltica hakkının teminat altına alınması ile sığınma talebinin kolay olduğunu fark eden potansiyel Türk göçmenlerinin de önemli bir sayıda olduğunu bu nedenle de 1980'den sonra yapılan başvuruların farklı bir prosedür izlenerek caydırıcı olmaya çalışıldığını

⁸S. CASTLES – K. KOSACK, *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe*, s. 67 aktaran Nermin Abadan Unat, A.g.k. 53.

belirtmektedir.⁹ Dolayısıyla Türkiye'den yurtdışına gerçekleşen göçü, salt siyasi veya iktisadi olarak nitelendirmek yanlış olur; her iki neden de göçü etkilemektedir.

1990'lara gelindiğinde ise Türkiye artık göç veren ülkeden transit ülke olma durumuna geçmiştir. Kıtalararası kavşak noktasında bulunan Türkiye, Avrupa'ya gitmek isteyen mülteciler ve kaçak göçmenler için ilk istasyondur. AB ülkelerine yasa dışı yollardan en çok giriş yapılan ülkelerden biri olması nedeniyle uyum sürecine dair reformlardaki en önemli gündemlerden biri de sınır kapılarındaki güvenlik önlemlerinin artırılması ve mülteci kamplarının kurulmasıdır. İran Devrimi ve Ortadoğu topraklarında yaşanan savaşlar, baskıcı rejimler ve Afrika'daki iç savaşlarla kıtlık ve kesif yoksulluk gibi pek çok istikrarsız ve insan yaşamını tehdit eden durumlar, bu bölge halklarının büyük bir kısmını göç etmek zorunda bırakmıştır. Aynı zamanda SSCB'nin çözülmesi ve Berlin Duvarı'nın yıkılışı gibi olaylar da Avrupa sınırlarını “tehdit eden” ve Avrupa Kalesi'nin duvarlarını daha kalın tuğlalarla örülmesine neden olan etkenlerdir. Ayrıca 11 Eylül Olayı ile birlikte “içeride yaşayan yabancılara” karşı paranoya ile birlikte hangi tarafta bulduklarını belirlemeleri isteniyordu. Avrupa Birliği'ne girme çabasında olan Türkiye'nin Batı'ya açılan önemli kapılardan biri olması, sınır kontrollerini daha sıkı yapması ve kuracağı mülteci kampları ile mültecilik başvurusunda bulunan göçmen adaylarını kendi topraklarında tutmaya çalışmasına yol açmıştır. Mültecilik başvurusunun yıllarca sürmesi ya da sonuçlanmaması olasılığı Doğu'dan Batı'ya, Güney'den Kuzey'e göç etmek isteyenler açısından Arafta kalma halini de beraberinde getirmiştir.

Farklı göç tipleri olduğu gibi farklı göçmen tiplerinin de bulunduğunu söyleyebiliriz. Myron Weiner, *The Global Migration Crisis* başlıklı çalışmasında göçmenleri toplum tarafından “emilme” (*absorption*) derecesine bağlı olarak üç ana grupta toplar: Yer altı ekonomisinden süzülüp giren yasadışı göçmenler, sürekli oturma tezkeresi ve vatandaşlık hakkını kazanan yasal göçmenler ve kalan ancak gitmeleri beklenen misafir işçiler.¹⁰ Weiner'ın “emilme” derecesi olarak bahsettiği

⁹NERMİN ABADAN-UNAT, A.g.k. 71, 72.

¹⁰MYRON WEINER, *The Global Migration Crisis: Challenge to States and to Human Rights*, 76.

asında meşruluk durumudur yani göçmenlerin topluma girişlerinden bu toplumda ebedi kalışlarına kadar olan aşamalardaki yasal durumları onların toplum tarafından kabul edilmelerini belirleyen en önemli kriterdir.

28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan Cenevre Sözleşmesi'ne göre “Mülteci; köken ülkesi dışında bulunan, ırkı, tabiiyeti, bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü sebebiyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle buraya dönmek istemeyen kişidir.”¹¹ 1967 yılında imzalanan ek protokol ile taraflar gerekli düzenlemeleri onaylamışlardır ancak mülteci tanımının ana eksenini değiştirmemiştir. Sığınmacı ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) tarafından mültecilik kriterleri taşıdığını iddia ederek sığınma başvurusunda bulunan ve başvurusu inceleme altında olan, mülteci kimliğini almamış olan kişidir. Daha önceden de belirttiğimiz gibi, her iki durumda da bireylerin yasal durumlarının kesinleşmemiş olması ve geline ülke ile başlangıçta kurulan bağ açısından o toplum tarafından kabul edilmesi oldukça zor ve düşük bir ihtimaldir. Bekleme odasındaki kişiler gibi görülen ve toplum tarafından görmezden gelinmeye çalışılan mülteci ve sığınmacıların, yaşadıkları uzun ve zorlu süreç, kendilerini zaman zaman enformel iş dünyasına girmek zorunda da bırakmaktadır.

Misafir işçi ise geçici bir süreyle ve belirli bir iş gücünü karşılaması amacıyla talepte bulunan ülkeler tarafından belirli anlaşmalar çerçevesinde davet edilen göçmen işçilerdir. Misafir işçi talebi ilk olarak Avrupa'daki bazı ülkeler (başta Almanya olmak üzere) daha sonra ise Körfez ülkeleri tarafından gelmiştir. Her ne kadar talep eden ülke ile işçi gönderen ülke arasında hazırlanan protokollerle gerçekleşen bir süreç olsa da misafir işçilerin büyük bir çoğunluğu “evlerine” dönmemişlerdir. Kısacası, geline toplum/ülke tarafından “absorbe edilmek” istenmeseler de misafir işçiler kalıcı olmuşlardır. Özellikle de Almanya örneğinde

¹¹Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, **Mültecilerin Korunması: Sivil toplum Kuruluşları için El Kitabı**, www.unhcr.org.tr, 05 Şubat 2010

görüldüğü gibi köken ülkeye dönmek için verilen teşvikler, reelde hayata geçirilememiştir.

Almanya örneğini inceleyecek olursak Almanya'daki yabancı işçi sayısının 1956'da 95.000 iken 1966'da 1,3 milyona, 1973'te 2,6 milyona çıktığının altını çizerek başlamamız gerekir. Göçmen işçi sayısındaki bu kitlesel artış, sanayinin gelişimine hızlı bir ivme katmış ve düşük kalifiye işçilerin çalıştırılması gibi yeni kitlesel üretim süreçlerini de beraberinde getirmiştir. Kadın işçiler, tekstil gibi yeni sanayi alanlarında çoğunluğu oluşturmuşlardır. Bunun yanında Alman hükümetinin göçmen işçilerle ilgili kanunları çok sıkıydı. Göçmenlerin istihdam edilmesi, gerektiği sürede ve ölçüde kullanılması ve ihtiyaç ortadan kalkınca da geri dönmeleri planlanıyordu. Ayrıca göçmenlerin ülkede kalabilmeleri için oturma ve çalışma tezkerelerine ihtiyaçları vardı. Bu izinler, denetim altında ve katı kurallar çerçevesinde (kısıtlı bir süre, belirli iş kolları ve çalışma alanları için) göçmenlere veriliyordu. Bu tezkerelere sahip olmamak ise sınır dışı edilme anlamına gelmekteydi. Ancak Alman hükümetinin tüm bu denetimlere rağmen aile birleşmesini men etmesi de mümkün değildi.¹² Bu durum da daha önceden de sözünü ettiğimiz gibi Almanya ve pek çok AB ülkesinin misafir işçi alımını durdurmasına rağmen ülkelerine göçmen girişini engelleyememelerine neden olmuştur.

Yukarıda ele aldığımız iki göçmen tipi dışında kalan ve meşruluk düzeyi en yüksek olan üçüncü grupta yani sürekli oturma tezkeresini ve vatandaşlık hakkını kazanmış olanların durumu her ne kadar bu iki gruba göre daha iyimser bir tablo çizse de geline toplumun içinde bulunduğu iktisadi, toplumsal ve siyasi koşulların her şeyin tam tersi bir noktaya getirebileceğinin altını çizmemiz gerekir. Köken ülke ile geline ülke arasındaki ilişkiler, ülkeler arası tarih ve köken ülkenin geline toplum tarafından algılanış biçimleri gibi pek çok değişkenin ve parametrenin bulunduğu bu çok bilinmeyenli bu denklemde meşruluğa sahip olma durumu yerel toplum tarafından bu statüye sahip göçmenin hoşgörüsü ile karşılaacağı anlamına

¹²S. CASTELLS – M.J. MILLER, A.g.k. 68 - 73

gelmemektedir. Mülteciler olumsuzlukların yüklendiği yabancılar olarak her türlü belirsizlik hali içinde travmatik bir süreci beraberinde getirmesinin yanı sıra “dışarıdan gelen” olması nedeniyle de genellikle toplum tarafından kabul edilmemelerine yol açmaktadır. Goffman'a göre, toplum örgütlenmesini sağlayabilmek için “normdan sapanı” (*deviant*) bir kaynak olarak kullanmaktadır. Goffman'ın geliştirdiği “damgalama” kavramı bu konuyu anlamamız için bize yardımcı olabilir: Damgalama; “normlara uygun olan”ların (*normal*) ve “normdan sapan”ların (*deviant*), karşılıklı etkileşim içinde kendi kişisel rollerini ön planda tuttukları, kendilerini korudukları ya da ifşa ettikleri ve kendi durumlarıyla koşullarını ilgilendiren bir tepkisel süreçler dizisidir.¹³ 3D (*dangerous, difficult, dirty* – tehlikeli, zor, pis) işlerde çalışan mülteciler ve/veya yasadışı göçmenler toplumun refah düzeyi ne olursa olsun, bu damgalama süreçlerinden nasibini almaktadırlar. Türkiye'den ve araştırmamızdan yola çıkarak bir örnek verecek olursak Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin erken sürecini kapsayan dönemde reform ve devrimlerde Batı'nın¹⁴ örnek olarak alınması ve bizi geriletken değerlerden biri olarak Doğu'ya dair referansların verilmesi, bu iki farklı bölgeden gelen yabancılara dair toplumun algısını da genel olarak etkilemektedir. Örneğin; Van'da bulunan mülteci kampında yaşayan ve BMMYK ofisi tarafından evrakları resmi incelemede bulunan İranlı mülteci ve sığınmacıların toplum nezdindeki yeri ile İstanbul'da yaşayan ve uluslararası bir şirketin AB vatandaşı yöneticisinin toplum tarafından karşılanması tamamen zıt iki kutup noktasıdır.

1990'lara kadar gelen süreçte yukarıda bahsi geçen göç sistemleri ve hareketleri göç gündemini belirlemiştir. Ancak 1990'larda SSCB'nin çözülmesi ile birlikte küreselleşmenin hız kazanması sonucunda artık yeni göç hareketlerinden ve akışlardan bahsetmemiz mümkündür. Bir sonraki başlığımızda küreselleşme ve uluslararasılığı tartışmaya çalışacağız.

¹³ERVING GOFFMAN, *Stigma and Social Identity*, Lee Rainwater (ed.), 24

¹⁴“Batı” derken Avrupa Birliği'ni ilk oluşturan on beşler ve ABD ele alınmaktadır.

1.2.Küreselleşme ve Ulusaşırı Toplumsal Mekânların Oluşumu

Batı dünyasında 1950’li ve 60’lı yıllarda yaygın olan *Modernleşme Teorisi*, Türkiye’de etkisini 1990lara kadar göstermiştir. Modernleşme teorisinin öncülerinden Rostow, bu süreci aşamalı olarak beşe ayırır: Geleneksel toplum, kalkışa (*take-off*) hazırlık aşaması, kalkış (*take-off*) aşaması, olgunlaşma süreci, modern (tüketim) toplum(u). Evrimci bir anlayışla kurulmuş bu aşamalı ilerleme geri dönülmezdir. Rostow’a göre lineer bir çizgide her toplumun izleyeceği bu süreç sonunda varacağı nokta, mutlaka modern toplum olacaktır.

Modernleşme teorisinin genel kabul gördüğü dönemde Marksist Akademi içinde karşıt-tez olarak *Bağımlılık Teorisi* ortaya konulmuştur. Kurucusu olarak kabul edilen Andre Gunder Frank’ın bu teorisi, özellikle Latin Amerika gibi “geri kalmış” olarak tanımlanan ülkelerdeki akademik çevre tarafından benimsendi. Aynı zamanda *Dünya Sistemleri Teorisi*’nin temelini oluşturacak olan bu teoriye göre gelişmekte olan ve gelişmiş ulusları incelemiş, Marksist bir analizle “gelişmekte olanın gelişimi” üzerine odaklanmıştır.

Bağımlılık Teorisi’ndeki merkez-çevre ilişkisinin geliştirilmesi ile gelinen noktada özellikle de Wallerstein’in¹⁵ adı ile anılan *Dünya Sistemleri Teorisi*, merkez-çevre teorisini daha da geliştirerek merkez (*corps*) – yarı-çevre (*sémi-péripherie*) – çevre (*péripherie*) üçlü yapısını ortaya koymaktadır. Mike Sobocinski de *Future Trends in the World Systems?* başlıklı makalesinde Immanuel Wallerstein’in Dünya Sistemleri Teorisi’nin ulusları kapitalist sistem içindeki yayılımlarına ve buna bağlı olarak birbirileri ile ilişkilerinin doğalarına bakarak merkez, yarı-çevre ve çevre statüsüne göre sınıfladığını belirtmektedir.¹⁶

¹⁵Samir Amin, Giovanni Arrighi, Andre Gunder Frank ve Immanuel Wallerstein; Dünya Sistemleri Teorisi’nin kurucuları olarak anılmaktadır.

¹⁶MIKE SOBONCINSKI, *Future Trends in the World Systems?*, 8.

Modernite ve küreselleşme konusunda Ulrich Beck'in yaptığı analiz, küreselleşme teorisinin izlediği yolu özetlemek için oldukça yeterlidir. Beck, *What is globalization?* adlı eserinde moderniteyi üç döneme ayırır: Modernitenin ilk döneminde, küreselleşme; devlet ve siyaset, toplum ve kültür gibi bölgesel pusula rehberliğinde tanımlanmıştır. Ayrıca birbirine bağlılık (interconnectedness) ile açıklanmıştır. Modernitenin ikinci döneminde ise küreselleşme sadece ulus devletler ve toplumlar arasında ve ötesinde değil, aynı zamanda kurumsallaştırılmış öğrenme sürecinden (düşmanlarını öğrenmek gibi) daha az ya da daha fazla gösterilen içsel özellikleri de (hem toplumsal hem siyasi özellikleri de) belirlemiştir. Bu, küreselleşmenin geriye döndürülemez olduğunu da göstermektedir. Günümüzde ise uluslararası ve ulusal aktörlerin birbirileri ile kedinin fareyle oyandığı gibi uğraşan çokboyutlu, çok merkezli, şartlara bağlı gelişen bir siyasi dünya toplumda yaşıyoruz.¹⁷

Uluslararası göç çalışmalarının temelini kuran *yersiz yurtsuzlaşma*¹⁸ kavramı (*deteritorialization*) ilk olarak Gilles Deleuze ve Felix Guattari tarafından ortaya konulmuş olsa da Appadurai tarafından geliştirildiği kabul görmüştür. Küresel akışlardaki kültürel simgelerin kendilerine has bir özellik taşıdığına dair ön kabulü ile bu akışların “ethnoscapes, technoscapes, financescapes, ideoscapes arasındaki artan ayrılıklar aracılığıyla ve bu ayrılıkların içerisinde gerçekleştiği”¹⁹ vurgulanmaktadır.

Son olarak bu süreç içinde izlenen yolda 1994 yılında Glick-Schiller, Basch ve Santon-Blanc tarafından ilk kez yayınladıkları bir kitapta²⁰ uluslararasılık

¹⁷ULRICH BECK, *What is globalization?*, 117.

¹⁸Territoire (Fr.) kelimesi Türkçe’de “ülke” anlamına gelmektedir. Ama göçebelik hali, yerleşiklik halinin olmaması ve yer değiştirilebilirlik özelliklerini içinde barındırdığı için Ali Akay tarafından dilimize “yersizyurtsuzlaşma” olarak çevrilmiş ve bu karşılık Deleuze tarafından da onaylanmıştır.

¹⁹ARJUN APPADURAI, *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, 37.

²⁰L. BASCH – N. GLICK SCHILLER – C. SANTON BLANC, *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deteritorialized Nation States*.

(*transnatonalisme*) kavramını kullandıklarını belirtmemiz gerekmektedir. Göçü sosyal bir süreç ve olgu olarak ele alan bu kavram, ülkeler arasındaki sınırların giderek azalması ve tüm dünyadaki kişilerarası bağlantılılığın (*interconnectivity*) artışı ile ortaya çıkan toplumsal hareketlilik olarak tanımlanabilir. Göç teorilerine genel olarak baktıktan sonra Fransız ve Amerikan Okulları'nın göç olgusuna yaklaşımlarını inceleyebiliriz.

Daha önceden de sözünü ettiğimiz gibi, her iki okulun göç konusunda önemli yer tutmalarının nedenlerinin başında her iki ülkede de yükselen milliyetçilik ve ırkçılıktır.²¹ Beaud ve Noiriél, Fransız ve Amerikalı sosyologların bizzat asimilasyon sorunu üzerine düşünce üretmekle kalmayıp yerel yönetimler ya da insan hakları gibi çalışma alanlarında etkin olduklarını da belirtmektedirler.

Fransız göç literatürüne bakacak olursak üç hâkim yaklaşımın bulunduğunu söyleyebiliriz: **Sosyo-tarihsel, kurumsal ve karşılıklı etkileşim yaklaşımları**. Göç olgusunu tarihsel bir çizgi içinde ele alan sosyo-tarihsel yaklaşım, iş piyasasının durumunun göçmenin nasıl algılandığını ve geldiği ülkenin toplumu ile bütünleşmesinin koşullarını belirlediğini öne sürerken göçmenin özellikleri tarihin belirlediği ulusal, toplumsal ve kentsel bağlamda ele alınmaktadır. Sosyo-tarihsel kurama göre iş piyasası sadece yerel halkı değil aynı zamanda göçmeni de etkilemektedir. Önde gelen temsilcilerinden Gérard Noiriél, Didier Lapeyronnie ve Roger Brubaker olan yaklaşım, göçmenin toplum tarafından algılanmasında iş piyasasının koşullarının etkin olduğunu savunurlar. Noiriél'in *Le Creuset français* (Fransız Potası) adlı eserine baktığımızda büyük ekonomik kriz dönemlerinde milliyetçiliğin arttırılarak yabancı düşmanlığının yükseldiğini savunduğunu görürüz.²²

²¹GERARD NOIRIEL, *Le Creuset Français, Histoire de l'immigration XIXe – XXe siècle*, 16.

²²Ayrıntılı bilgi için bkz. a.g.k.

Kurumsalcı yaklaşım ise göçmen statüsünü hukuki çerçeve kapsamında toplumla bütünleşme içinde inceler. Vatandaşlık kavramı, hukukta tanımladığı hali ile ele alınırken Fransız tarzı bütünleşmenin koşulları ve biçimleri ile göç dalgasının yol açtığı sorunlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Önde gelen temsilcileri arasında Jacqueline Costa-Lascoux ve Catherine Withol de Wenden'in bulunduğu bu ekol, Fransız tarzı bütünleşmenin ve vatandaşlık tanımının benimsenmesi için çalışmaktadır. Patrick Weil, *La France et ses étrangers* (Fransa ve Yabancıları) adlı kitabında etnik kökene bağlı olarak gönüllü yabancı iş gücü alımıyla ilgili kamusal siyaset kararlarını inceleyen klasik kurumsal yaklaşımla bağlantılı ve onu tamamlayıcı bütünüyle yeni bir politikadan söz etmektedir.²³

Diğer iki yaklaşımdan farklı olarak karşılıklı etkileşim yaklaşımı, Fransız toplumu ve onun hukuki çerçevesinin dışına çıkmaya çalışarak göçmene odaklanır yani “göçmenlerin göç ettikleri ülkedeki deneyimlerini yeniden kurmak için göçmenlerin kendilerinden”²⁴ yola çıkar. Yöntem olarak Şikago Okulu'ndan etkilenen bu yaklaşım, kentsel ekoloji analizini benimseyerek Fransız toplumu ile yaşanan gündelik hayattaki çatışmaları kendine temel alarak aslında göçmenin gelinen ülkenin toplumun bir üyesi haline geldiğini ispatlamayı amaçlar. En tanınmış temsilcisi Abdelmalek Sayad olan bu ekol, göçmenlik deneyimini anlamak için aynı kökenli kişilerin oluşturduğu ağları, cemaatten ayrılma, gelinen toplumla bütünleşme ve söz konusu toplumla kültürel uyum gösterme aşamalarını kavramaktan geçtiğini belirtmektedir. Sayad'ın bu alanda oldukça ses getiren ünlü makalesi *Les trois âges de l'immigration algérienne en France*'ta da (Fransa'da Cezayir Göçünün Üç Dönemi'nde de) belirttiği gibi göçmenlik aynı zamanda evrilen bir süreçtir. Başta köyü için para biriktirmeye çalışan kısa süreli Cezayirli göçmen zamanla bireysel nitelikte göç hareketlerinde bulunmakta dolayısıyla birinci evrede yerleşilen

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. PATRICK WEIL, *La France et ses étrangers, L'aventure d'une politique de l'immigration 1938-1991*.

²⁴ NEJMA MONKACHI, *Sınırdaki İki Örnekten Hareketle Göç(ler) Sosyolojisini Yeniden Düşünmek: Kazablanka'daki Fransızlar ve Paris'teki Amerikalılar*, Çev. Enes Kabakçı, 59

toplumdan kendini soyutlarken ikincisinde köken ülke ile arasında mesafe koyarak içine yerleştiği toplum ile hızlı bir bütünleşme sürecine girmektedir.²⁵

Amerikan sosyolojisinin (Şikago Okulu'nun) göç olgusuna yaklaşımı kentsel ekoloji temellidir. Fransa'da yapılanların aksine ABD'de gerçekleştirilenler, kurumlara ve özel girişimlerin taleplerine cevap vermeyi amaçlayan araştırmalar oldukları için saha araştırmalarına, katılımcı gözlem temelli monografik araştırmalara ve kent araştırmalarına ağırlık verilmişti.²⁶

Fransa örneğinden farklı olan bir başka nokta da Amerika'nın “ırk” kavramı ile sorunlarının olmasıdır. Fransız araştırmacılar, “etnisite” üzerine yoğunlaşmazken Amerikalı meslektaşları okullarda öğrencilere uygulanan kotalardan, ırkçı söyleme kadar pek çok durumla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Noiriél'in de altını çizdiği gibi Fransız ve Amerikan göç sosyolojilerinin birleştiği nokta, asimilasyon kavramı olmuştur. Ancak her iki okul da bu kavrama zıt açılardan yaklaşmışlardır.

Büyük teorilerle ve iki büyük göç okuluyla birlikte ele alınması gereken *ulusaşırı toplumsal mekân* kavramı bulunmaktadır. Bu bağlamda üç göç çalışması kuşağı analizini ve Thomas Faist'in ulusaşırı toplumsal mekânlar çalışmasını²⁷ incelemeye çalışacağız.

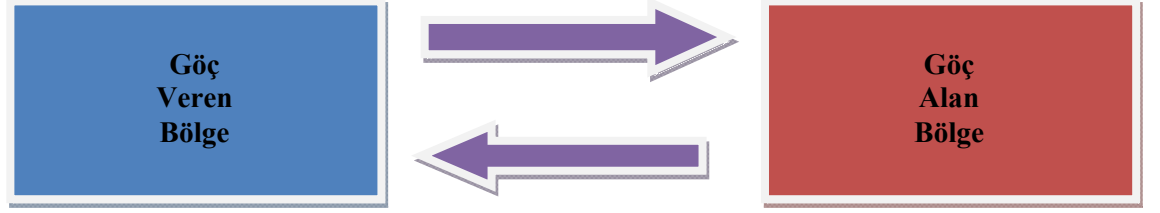
Üç göç çalışması kuşağı, üç aşamalı bir model olarak da kabul edilebilir. İlk aşamada, göç modelleri itici (*push*) ve çekici (*pull*) etkenler temelinde göçü anlamaya çalışmaktaydılar (Bkz. Şekil 1.1.). Sanayileşme döneminde geri kalmış olan bölgelerin ya da ülkelerin iterken, gelişmiş bölgelerin ya da ülkelerin çektiğini

²⁵Ayrıntılı bilgi için bkz. ABDELMALEK SAYAD, *Les trois âges de l'immigration algérienne en France*, 59–79.

²⁶GERARD NOIRIEL, A.g.k. 19.

²⁷THOMAS FAIST, *Uluslararası Göç ve Ulaşırı Toplumsal Alanlar*.

varsayan bu model, Avrupa ülkelerinin çevre ülkelerden işçi alma taleplerini de bu bağlamda açıklamaktaydılar.

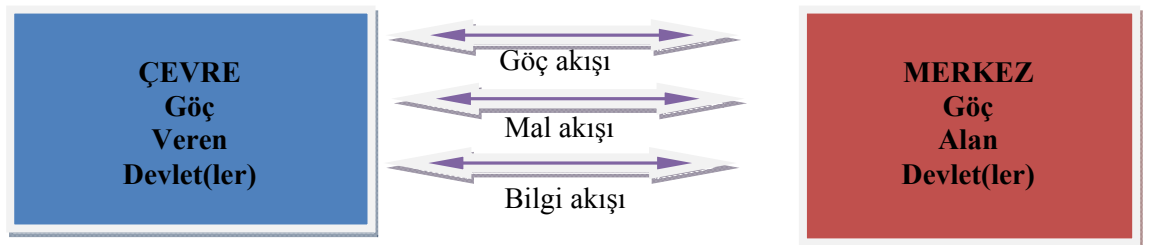

İtici Faktörler

Çekici Faktörler

Şekil 1.1. Stilize edilmiş itici-çekici göç modeli

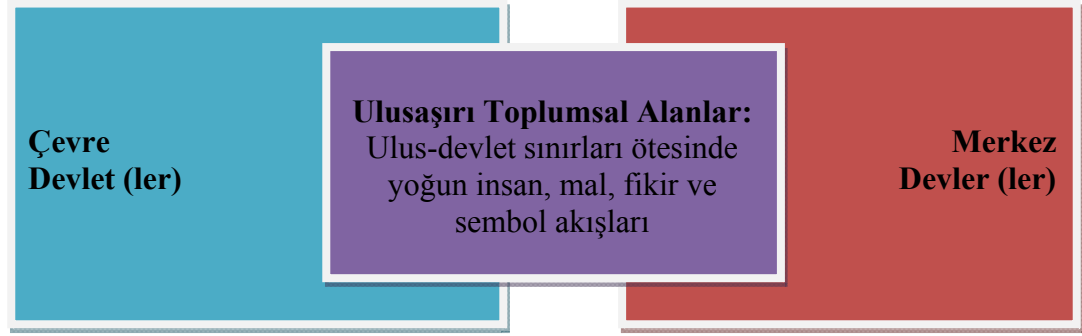
İkinci aşamada ise işçi göçü ve mülteci akışlarının göç veren ülke ile göç alan ülkenin birbirleriyle olan ilişkilerinin (tarihsel, ekonomik, kültürel ve toplumsal olabilir) bu akışlarda önemli olduğunu savunmuşlardır. Çevre-merkez göç modeli olarak da adlandırabileceğimiz bu model, göç alan ülkeler (merkez) ile göç veren ülkeler (çevre) arasında ikili meta, insan, bilgi akışlarının olduğunu göstermektedir (Bkz. Şekil 1.2.). Bir önceki bölümde Dünya Sistemleri Teorisi ve sonrasında ortaya çıkan yeni yaklaşımlardan beslenen bu göç modeli de yeterli olmamış, yeni bir göç modeline ihtiyaç duyulmuştur.

Şekil 1.2. Stilize edilmiş çevre-merkez göç modeli

Üçüncü aşama, *Ulusaları Toplumsal Alanlar Teorisi*'dir. Faist, bu iki göç modelinin günümüz hareketlerini (insan, meta, bilgi akışlarını) anlamak için yeterli

olmadığını; küreselleşme ile göç koşullarının ve nedenlerinin de değiştiğini bize göstermektedir. Faist’in da belirttiği gibi artık günümüzde göçler, tekil yolculuklar olarak gerçekleşmemekte; göçmenlerin yaşamlarının içsel bir boyutu haline de gelmektedir. “Uluslararası göçmenler –eğer yinelenen göç çoksa, transit göçmenler- çoklu ve sınır-bozucu, ailesel, ekonomik, sosyal, dini kültürel ve siyasi ilişkiler sürdürmek yoluyla siyasi sınırları aşan bağlar inşa ederler.”²⁸ Bu durum insanların hareketlerinin yanında mal, fikir ve sembol akışlarının da gerçekleşmesi anlamına gelmektedir (Bkz. Şekil 1.3.).

Şekil 1.3. Ulusaşırı toplumsal alanlar içinde stilize edilmiş göç modeli

Ulusaşırı toplumsal alanlar Faist’in da belirttiği gibi küreselleşme çalışmalarının bir dalından farklı olarak mekânı olmayan akış alanları olarak kavramsallaştırmadıkları için²⁹ tüm bu teorilerin bir ucundan dayanabilecekleri bir temelleri olsa da her biri eksik ve yetersiz kalmaktadır. Artık bugün ulusaşırı çalışmaların ilerlemesi ile birlikte biliyoruz ki göçmenin köken ülkesinin neresi olduğu önemli değildir. Göçmenin köken ülkesinden ayrılış sürecinde varacağı ülkeyi seçme motivasyonları ve geldiği ülkede yerleştiği cemaati onun toplumla bütünleşme sürecini etkilemektedir. Simmel’in metaforundan³⁰ yola çıkarak ulusaşırı toplumsal alanları tasvir eden Thomas Faist, ulusaşırı fenomenlerin iki temel yönünü

²⁸ A.g.k. 34–36.

²⁹ A.g.k. 284.

³⁰ GEORGE SIMMEL, **Bridge and Door**, Ed. D. Frisby – M. Featherstone, 171.

birbirine bağlar: “Bir tarafta; ulus-devlet sınırlarının ve bu devletler içerisindeki kapıların engel yaratma veya izin verme özellikleri ile ilgili konular vardır. Bunlar kapıları oluşturur. (...) Diğer tarafta ise organizasyonları, grupları ve ağları, ulus-devlet içerisinde ve arasında birbirine bağlayan köprüler vardır.”³¹ Thomas Faist, uluslararası toplumsal alanların tanımını şöyle yapmaktadır:

Uluslararası toplumsal alanlar güçlü toplumsal ve sembolik bağların, bu bağların içeriklerinin, örgütlerdeki ve ağlardaki pozisyonların ve örgütlerin birden çok devlette bulunabilen ağlarının birleşiminden oluşur. Bu alanlar; bağların ve konumların statik nosyonlarını değil dinamik süreçleri ifade etmektedir. Uluslararası toplumsal alanlardaki kültürel, siyasi ve ekonomik süreçler çeşitli sermaye türlerinin biriktirilmesini, kullanımını ve etkilerini; bu sermaye türlerinin hacmini ve değiştirilebilirliklerini içermektedir. Bu sermaye türleri ekonomik sermaye, insani sermaye (eğitim sertifikaları ve vasıfları ile teknik bilgiler, insani sermayeye örnek teşkil eder) ve sosyal sermayedir.³²

Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere uluslararası toplumsal alanların kuruluşundan bahsederken klasik göç literatüründe tanımlandığı anlamda tek yönlü ve durağan bir göç sürecinden ve göçmen tanımından değil, birden fazla ve çok yönlü akışların (para, meta, insan, vb.) varlığından ve çoklu-mekânların kuruluşundan konuşmamız gerekmektedir.

Uluslararası toplumsal alanlar ulus-devletlerin uluslararası sınırlarını genişletmektedir. Göçmenler, mülteciler ve göç alan ve veren ülkedeki hareketsiz olan kişilerin yaşadıkları uluslararası toplumsal alanlar, mekânsal anlamda hareketli olan ve olmayan kişilerin sahip olduğu çeşitli kaynak ve sermayelerin yanı sıra ulus devlet tarafından yapılan düzenlemeler, sunulan fırsatlar ve uygulanan kısıtlamalar dizgesinden oluşmaktadır. Faist, uluslararası toplumsal alanların beş aktörlü bir ilişkiler ağından oluştuğunu belirtmektedir: “Göç alan ülkenin hükümeti, göç alan ülkedeki

³¹THOMAS FAIST, A.g.k. 269, 270.

³²A.g.k. 270, 271.

sivil toplum örgütleri, göç veren ülkedeki yöneticiler, göç veren ülkedeki sivil toplum örgütleri ve ulusaşırı grup –göçmen ve/veya mülteci grupları veya ulusal, dini ve etnik azınlıklar- ulusaşırı toplumsal alanları oluşturan ilişkilerin taraflarıdır.”³³

Sosyal bilimlerin gelişimi ile paralel olarak göç teorilerinin de kesin sınırlarla çizili ve tek ila çift yönlü hareketlerle tasvir ettiği göç modellerinden, kapıların ve köprülerin geçişgenliğini ve çoklu, sınır-bozucu akışlar etrafında şekillenen bir modele doğru evrildiğini söyleyebiliriz. Asu Aksoy'un da belirttiği gibi “eski yaklaşımdan farklı olarak, göçmenlerin bağlarını kopararak yeni bir toplumsal düzene ait olma mücadelesi verenler olarak değil, ülkeler arası bağlarını aktif olarak kullanan ve değerlendiren, kararlarında tek bir ülke, toplumsal düzen, sosyallikle sınırlı kalmayan, vatandaşlık pratiklerinde çok-ülkeli olarak davranabilenler olarak kavramsallaştırılmışlardır.”³⁴

Ancak Aksoy'un da altını çizdiği gibi bu tanımlamalar, günümüz dünyasındaki göç hareketlerini ve akışları açıklamaya yetmemektedir. Ulusaşırı göç/diyaspora çalışmaları, hala ulus merkezli bir perspektiften olgularını ve araştırma nesnelerini açıklamaya çalışmakta oldukları için, ulusal bakıştaki basite indirgeyici tavrı da tekrarlıyorlar.³⁵ Dolayısıyla ulus-devletin bakış açısı olan göç olgusunu çözülmesi gereken bir sorun olarak görme tavrının ötesine geçilemediği gibi kendini de tekrarlayan bir durum içine girmiş oluyor. Bizim de bu çalışmamız sırasında alternatif bir tanımlama ve bakış açısı geliştirebilmemiz için öncelikle göç olgusunun aktörlerini nasıl kavramsallaştıracağımızı belirlememiz gerekmektedir. Bu nedenle ulusal bir kimlik üzerinden göçmen stereotipleri oluşturma tehlikesine karşı göçmenlik deneyimleri bakış açısını savunuyoruz. Aksoy'un da vurguladığı gibi

³³A.g.k.. 271.

³⁴ASU AKSOY, **Göçmenlik Deneyimine Kozmopolit Perspektiften Bir Bakış**, Der. A. Kaya – B. Şahin, 427.

³⁵A.g.m. 430.

birey bu kimliklerin ötesine geçme potansiyeli taşır. Deneyim ise hayata katlanmayı, hayatın içinden geçmeyi, hem de düşünerek geçmeyi ifade ediyor.³⁶

Sosyolojinin göç olgusuna yaklaşımını anlattığımız bu bölümün ardından yaldızlı göç hareketinden bahsedeceğiz.

1.3. Günümüzde Bir Göç Hareketi Olarak Yaldızlı Göç

Günümüz göç hareketleri başlığı altında yaldızlı göçü incelemeye çalışacağız. Yaldızlı göç ile elitlerin göçü göç çalışmalarında aynı başlık altında incelenmektedir. Bu nedenle önce elit kavramının tanımını ele alalım.

Türkçede “elit” kelimesinin karşılığı olan “seçkin”in sözlük anlamı şöyledir: Benzerleri arasında niteliklerinin yüksekliğiyle göze çarpan, üstün, mümtaz, güzide, mutena.³⁷ Sosyal bilimlerde ise elit kavramı ilk kez Vilfredo Pareto ve Gaetano Mosca tarafından 19. yüzyılda kullanılmıştır. Mosca, 1896 yılında *Elementi di scienza politica* adlı kitabında insanlığın yazılı tarih boyunca büyük çoğunluğunun azınlık tarafından yönetilmesini “yöneticilerin örgütlenme üstünlüğüne” bağlayarak söz konusu toplumun değerleriyle ahenk içinde yürütüldüğü sürece kalıcı olabileceğini belirtmiştir. Bu uyumun (siyasal formülün) bozulması durumunda ise var olan elitin yerini, egemen değerlere uygun başka bir elitin alacağını ifade etmiştir.³⁸ Pareto ise elitlerin dolaşımı (*circulation des élites*) teorisinde elit kavramını daha da geliştirmektedir. Aslanlar ve tilkiler olarak ayırdığı iki elit

³⁶A.g.m. 431, 432.

³⁷TÜRK DİL KURUMU, *Büyük Türkçe Sözlük*, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>, 03 Mart 2010

³⁸GORDON MARSHALL, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akinhay ve Derya Kömürcü, 182.

yönetici grubun toplumların kuruluş ve yerleşik düzen dönemlerinde sahip olduğu özelliklere bağlı olarak erki elinde tutmalarını açıklamaya çalışmaktadır.³⁹

Şikago Okulu'nun önemli isimlerinden Charles Wright Mills ise *The Power Elite* (İktidar Eliti) isimli kitabında “elitler, hem kendileri hem de başkaları tarafından üst toplumsal sınıfın ayrıcalıklı çevresinin içinde görülmektedirler”⁴⁰ diye açıklar. Amerikan yönetici sınıfını ele aldığı bu çalışmasında Mills, liderlerin ortak toplumsal geçmişleri ve kendi aralarındaki değişimler sayesinde birbiriyle bağlanan iş, hükümet ve askeri liderlerden oluşan bir elit kesim söz konusudur. Özetleyecek olursak Mosca, örgütsel; Pareto, psikolojik ve Mills, kurumsal bir yaklaşım ile “elit” kavramını ele almışlardır.

Göç sosyolojisi açısından elit kavramına bakacak olursak Anne-Catherine Wagner'in *Les nouvelles élites de la mondialisation : une immigration dorée en France* başlıklı çalışmasında yapmış olduğu yabancı (*étranger*) tanımı bizce oldukça değerlidir. Geçmişte “yabancı” kelimesinin “asilden önce gelen” olarak değerlendirildiğini ancak zamanla yabancı denince akla dezavantajlı grupların geldiğini; göç üzerine yapılan tüm tartışmalarda, çalışmalarda ve araştırmalarda üst sınıfa mensup kişilerden bahsedilmediğini⁴¹ söylemektedir. Nejma Monkachi'de aynı soruna dikkat çekmektedir: (...) sosyologlar, toplumla mükemmel biçimde bütünleşmiş ve herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmayan bireyleri “göçmen” olarak adlandırmaktan çekiniyordu. Göçmen olsalar da özellikleri onları “sıradan” göçmenlerden farklı bir yere koyar.⁴² Nikoletta Chardalia'nın İstanbul'daki Yunan iş adamları ve şirketleri üzerine yaptığı araştırma da paralel bir yol izlemektedir: Yunan iş adamlarının uluslararası göç sürecinin gittikleri ülkede ulusal bir çevrede

³⁹ALAN KIRMAN, **Vilfredo Pareto**, Ed. Ferdinando Meacci, **Italian Economists of the 20th Century**, 11–44.

⁴⁰CHARLES WRIGHT MILLS, **The Power Elite**, 11.

⁴¹ANNE CATHERINE WAGNER, **Les nouvelles élites de la mondialisation : une immigration dorée en France**, 21.

⁴²NEJMA MONKACHI, A.g.m, 61.

örgütlendiğine dikkat çeken Chardalia, *expat*⁴³ yönetici sınıfın yeni bir kavram olduğunu⁴⁴ da vurgulamaktadır. Bu üç araştırmadan yola çıkarak ve klasik göç literatürüne tersten bakarak yaldızlı göç tanımı yapabiliriz diye düşünüyoruz: Zengin ülkeden fakir ülkeye ya da merkezden çevreye doğru gerçekleştirilen; aktörlerinin kadın ya da erkek, yüksek öğrenime sahip, beyaz yakalılar⁴⁵ olduğu göç hareketi sürecine “yaldızlı göç” diyebiliriz.

Her iki araştırmacının da belirttiği üzere gerek toplumsal bilimler ve idari kadrolarca gerekse elit göçmenler ve gelinen toplum tarafından belirlenen yasalar, davranış kodları ve tutumlar, elit göçmenin varlığı ile yokluğunun bir arada olduğunu göstermektedir. İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşları nüfusunun nesnelleştirilmesi çalışmasına rehberlik edebilecek bu çalışmamızı göç araştırmaları içinde AB vatandaşı olan elit göçmenler üzerine bir çalışma olarak görebiliriz. İstanbul'da yaşayan AB vatandaşı göçmenleri tümüyle elit olarak tanımlamamız ise basite indirgemekten değil, göçmenlerin yerel toplum ve vardıkları ülkenin kurumları tarafından karşılanma biçimi ile ilgilidir. Yapılan istatistikler, hukuki düzenlemeler, kullanılan diller, kurumlar ve mekânlara kadar pek çok alan, üst sınıfa mensup yabancıların yerel toplum içinde “ayrıcılık” bir konuma sahip olmalarını sağlamaktadır. Monkachi'nin de altını çizdiği gibi “hem göçmenler hem de gelinen ülkenin vatandaşları, kendilerinden zengin olan göçmenlerin hayatlarını farklı bir şekilde sürdürme hakkına sahip olduklarını düşünürler. (...) aynı şekilde göçmenlerin de kendi yaşam tarzlarından vazgeçmek durumunda olduğu akıllarına dahi gelmez.”⁴⁶ Osmanlı devlet geleneğinin yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana Batı modelinin ilerlemeci olarak kabul görmesi, devrim ve reformların Avrupa öncelikli olmak üzere Batı ülkelerinin sistemlerine göre biçimlenmesi, Avrupa vatandaşlarını tez çalışmamız kapsamında “elit” olarak ele

⁴³ *Expat* kavramı İngilizce'deki *expatriate*'den gelmiş olup kelime anlamı olarak “gurbetçi” demektir. Gurbetçi kavramının göçmen işçi tanımı ile özdeşleşmiş olması ve yönetici sınıfa mensup göçmenleri tam karşılayamaması nedeniyle *expat* olarak kullanılmıştır.

⁴⁴ NIKOLETTA CHARDALIA, **Le phénomène d'une immigration d'affaires : entrepreneurs et cadres grecs a İstanbul**, 4.

⁴⁵ Burada “beyaz yakalı” olarak yüksek öğrenimi yapmış kişileri kabul etmekteyiz.

⁴⁶ N. MONKACHI, a.g.m. 63.

almamızın temel nedenidir. Burada vurgulanması gereken nokta; “elit” kavramının sosyolojik bir çözümleme aracı veya nesnel toplumsal bir kategori bağlamında değil de, temsil düzlemi analizinin verisi olarak yani genel anlamda Türkiye’de Avrupa vatandaşlarına atfedilen bir sıfat olarak ele alınmış olduğudur.

Bourdieu, *Espace social et genèse des “classes”* adlı makalesinde bir ajanın (*agent*) pozisyonunun toplumsal bir mekanda sahip olduğu yerin yanı sıra farklı alanlarda (*champs*) tutmuş olduğu konumlarla tanımlanabileceğini belirtmektedir, yani ajan, hem toplumsal mekanda hem de alanda sahip olduğu iktidarların (*pouvoir*) dağılımında iktisadi sermaye, kültürel ve toplumsal sermayeyle birlikte sembolik sermaye (genel olarak prestij, şöhret, adlandırma vb.) aracılığı ile meşruiyeti algılanır ve tanınır.⁴⁷ Buradan yola çıkarak Bourdieu’nün kavramları ile ifade edecek olursak, Avrupa vatandaşlarının Türkiye’de “elit” olarak nitelenmeleri, onların sembolik sermayelerini oluşturmaktadır.

Günümüzde İstanbul’da yaşayan AB vatandaşı göçmenlerin durumundan konuşmadan önce Osmanlı İmparatorluğu’ndan başlayarak İstanbul’a olan yabancıların göçü üzerinde duracağız.

2. TARİHSEL AÇIDAN BİR YALDIZLI GÖÇ MERKEZİ OLARAK İSTANBUL

Kontantinapolis, dersaadet, asitâne ya da *çarigrad*; her biri yüzyıllar boyunca İstanbul’u tanımlamak için kullanılmış isimlerdir. Güzelliklerin, zenginliğin ve efsanelerin atfedildiği İstanbul, tarih boyunca siyasi başkent olmanın yanı sıra

⁴⁷ PIERRE BOURDIEU, *Espace social et genèse des “classes”*, 3.

sunduğu pek çok olanak sayesinde seyyahlar, maceraperestler ve göçmenler açısından bir cazibe noktası olmuştur. Robert Mantran'ın da belirttiği üzere “Ortadoğu ile Avrupa, Balkanlarla Batı Asya arasında her uzun mesafe yolculuğu kaçınılmaz olarak İstanbul'dan geçiyordu. Tabii, kentin ekonomisi de bu ayrıcalıklı konumunu yansıtacaktı: Eski şehrin eksenleri, rıhtımlarına ve antrepolarına ve uzak diyarlardan gelen tacirlerin giriş çıkış yaptığı sur kapılarına bağlı olarak biçimleniyordu.”⁴⁸ Dünyanın pek çok ticaret merkezinden gelen malların toplandığı bir çeşit vezne görevi gören İstanbul, coğrafi konumu gereği Avrupa ile Asya arasındaki en büyük pazar yerlerinden biri olma özelliğini de taşımaktaydı.

Diğer taraftan, Osmanlı hâkimiyetindeki kent, Batılılar açısından “Doğu”yu temsil etmekteydi. Batılıların gözündeki İmparatorluk başkenti İstanbul ile Türk imgesinin birleşimi, merak ile korkunun harmanlandığı farklı bir algıyı da beraberinde getirmiştir. İstanbul imgesi, Sünni – Müslüman – Türk kimliklerini bünyesinde toparlayan Osmanlı imgesi (ki gelecekte daha da homojenleşerek Türkiye Cumhuriyeti'nin tanımlamasında da aynı kimlikler kullanılacaktır) ile birleşerek efsanevi ve hayali bir manzaraya sahip olmuştur.

Doğu ile Batı'nın kıyaslamasının yapılmasında yüzyıllar boyunca Doğu'nun başkenti olan İstanbul, aynı zamanda “Avrupalı bir kent” olarak da adlandırılmış; hatta bu durumun sentezi maiyetindeki “Doğu'nun Paris'i” tanımlaması ile anılmıştır. Biz de bu bölümde Osmanlı İmparatorluğu döneminden başlayarak İstanbul'un küresel ve yerel eksenindeki yaldızlı göç merkezi olma durumunu incelemeye çalışacağız.

⁴⁸ROBERT MANTRAN, *Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle: essai d'histoire industrielle, économique et sociale*, Aktaran Çağlar Keyder, 10.

2.1. Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemlerinden 1980'li Yıllara Kadar İstanbul'daki Yabancı Elitler

XIX. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul, artık liman kenti olarak meta, para ve insan dolaşımlarının yoğunlaştığı küresel bir kent haline gelmişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde İstanbul'un iktisadi açıdan oldukça başarılı bir dönem geçirdiğini belirten Çağlar Keyder ise 1850 yılından sonra İstanbul, İzmir ve Selanik gibi şehirlerde de ticaret ve iktisadi faaliyetler açısından hızlı bir dönem yaşandığını vurgulamaktadır. İstanbul gibi bir kentin cazibe merkezi olarak çıkması, bir ticari hareketliliğin varlığı, bu ticari hareketliliğin ekonomik zenginleşme ile beraber İstanbul'un nüfusu ve coğrafyasını değiştirmeye başladığını aktaran Keyder, farklı meslek gruplarından önemli sayıda yabancıların (İstanbul nüfusunun yaklaşık %15'i) İstanbul'da yaşadığını belirtmiştir.⁴⁹

İstanbul'un demografik yapısı ve büyümesi bakımından diğer önemli Avrupa başkentleri ile paralel olduğunu da ifade etmek gerekir. "İstanbul ve banliyölerinin 1844'teki nüfusu yaklaşık 391.000 iken, 1856'da bu sayı 430.000'e, Kırım Savaşı'ndan sonra 1878'de 547.437'ye ve 1886'da 851.527'ye ulaşarak 40 yılda %100'lük bir büyüme yaşamıştır. Aynı süreçte yaklaşık 100.000 yabancıların kente yerleşmek amacıyla geldiğini"⁵⁰ de ekleyelim. Zeynep Çelik ise bu istatistiklere ek olarak 1840 ila 1900'de İstanbul'a yerleşen gayrimüslim nüfusun çoğunlukla kapitülasyonlar ve Avrupalı tüccarlar ile yatırımcılara tanınan ayrıcalıklardan faydalanmak için gelenler olduğunu eklemiştir. 1885'te yapılan nüfus sayımına göre İstanbul'da yaşayan nüfusun %14,74'ünü yabancılar oluşturmaktaydı. Sadece Avrupalılar değil, yabancı devletlerin koruması altına girmek isteyerek vatandaşlık değiştiren gayrimüslim azınlık mensupları da bu oranın içinde yer almaktadır.⁵¹

⁴⁹ÇAĞLAR KEYDER, *Cumhuriyet İstanbul'u: Küresel ile Yerel Arasında*, Voyvoda Caddesi Toplantıları kapsamında sunulan tebliğ, 13 Haziran 2007, İstanbul.

⁵⁰ S.J. SHAW – E.KURAL SHAW, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, s. 241.

⁵¹ ZEYNEP ÇELİK, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul*, 34.

Çelik'in, Stanford Shaw'un *The Population of Istanbul in the Nineteenth Century*⁵² başlıklı makalesinde kullandığı istatistiklerden yola çıkarak hesapladığı mahalle dağılımlarına göre İstanbul'da yaşayan yabancılar şu mahallelerde oturmaktaydılar: Birinci sırada Pera, Galata ve Tophane mahallelerinde (Altıncı Daire-i Belediye'de) yaşayan nüfusun %47'si, ikinci sırada yer alan Beşiktaş ve Boğaz'da Rumelihisarı'na kadar olan köylerde (Dördüncü Daire-i Belediye'de) yaşayanların %10'nu yabancıardan meydana gelmekteydi. Bunların aksine Birinci, İkinci ve Üçüncü Daire-i Belediyelerini oluşturan tarihi yarımada ise sadece %1,5 oranında yabancı yerleşikti.⁵³ Eski bir Ceneviz mahallesi olan Galata'nın yüzyıllar boyunca gayrimüslim merkezi olma özelliğini koruması ve Batılı tüccarlara ev sahipliği yapmasının yanı sıra Avrupa ülkelerinin konsolosluklarının büyük oranda Pera ve çevresinde bulunması, İstanbul'daki yabancıların yoğunlaştığı bölgenin bugünkü Beyoğlu ve çevresi olmasında önemli etkenlerdir.

İstanbul'un kültürlerin buluştuğu bir küresel kavşak olmasındaki en önemli etken ise coğrafi olarak iki farklı kültürün (Batı ile Doğu'nun) kesişim noktasında bulunmasıydı. Batılı seyyahların gözünden İstanbul, Doğu'ya açılan bir kapı iken Müslümanların gözünde işgal edilmiş ancak fethedilememiş bir uç beyliği olarak kalacaktı.⁵⁴ I. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan Milli Mücadele yıllarında ise İstanbul, "hain" Osmanlı padişahı Vahdettin ve kabinesi ile özdeşleştirilecek ve Cumhuriyet'in ilanının ardından Kemalistler tarafından başkent ünvanı elinden alınacaktı.

Cumhuriyet'in kuruluşundan II. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar olan süreçte Kemalist seçkinler tarafından İstanbul'un dışlandığını söyleyebiliriz. Yeni kurulan Türkiye cumhuriyeti örgütlenmesini "Türk-Sünni Müslüman" tanımı üzerinden yapıyordu. Dolayısıyla yeni yaratılacak olan burjuvazi içinde "öteki"lere yer yoktu.

⁵²S.J. SHAW, *The Population of Istanbul in the Nineteenth Century*, *International Journal of Middle East Studies*, Aktaran Zeynep Çelik, a.g.k.

⁵³ZEYNEP ÇELİK, a.g.k. 34.

⁵⁴ÇAĞLAR KEYDER, *Arka Plan*, Der. Çağlar Keyder, Çev. Sungur Savran, a.g.m. 15.

Osmanlı döneminde ticaret elinde tutan her türlü gayrimüslimin (Türk vatandaşı olsun olmasın) dışlanacağı bir dönem başlıyordu: Her ne kadar sanat ve edebiyat çevresi hala Pera bölgesinde konumlansa da Kurtuluş Savaşı döneminde Batı'ya karşı verilen mücadele ve ulus-devlet kurma sürecinde yaşanan siyasi gelişmeler (1924 Nüfus Mübadelesi⁵⁵, 1942 Varlık Vergisi gibi gayrimüslim azınlığa yönelik politikalar) İstanbul'da yaşayan yabancılar ve levantenler açısından pek de parlak olmayan günleri işaret etmekteydi. Öte yandan, idari merkezin Ankara'da kurulması ve sermayenin de yeni başkent çevresinde toplanması, İstanbul'da yaşayan yabancılar açısından da karamsar bir hava yaratmıştır.

1950'li yıllara kadar süregelen ve etnik kimlik tanımlı milliyetçi akım, sermayenin ve nüfusun millileştirilmesindeki meyvelerini vermişti. 6-7 Eylül Olayları (1955) ve Yunan vatandaşı olan Rumların sınır dışı edilmelerini izleyen dönemde gayrimüslim azınlık mensupları İstanbul'u terk etmişlerdi. “1980'li yıllara geldiğinde Rum nüfus iki binin altına, Ermeniler elli bine, Yahudiler ise yirmi baş bine düşmüştü. İstanbul, nüfusunun %99'undan fazlasının Müslüman olduğu söylenen Türkiye'nin genel nüfus dengelerini yansıtmaya başlamıştı.”⁵⁶

Aynı dönemde, milliyetçi politikalar kapsamında yabancı sermaye, ithalat, ihracat ve döviz gibi konular Ankara tarafından sıkı bir denetim altına alınmıştı. Tüm bu süreçte resmi devlet adamlarını ziyaretleri dışında İstanbul'da gerçekleşen tek uluslararası etkinlik 1950'li yıllarda Hilton Oteli'nin açılışıydı. İki kutuplu bir dünyada sürdürülen Soğuk Savaş döneminde Türkiye, ABD açısından en önemli müttefik haline gelmişti. İşte tam da bu dönemde otelleri ile Amerikan kültürünü dünyanın her yerine taşıma hedefi ile yola çıkan Conrad Hilton'un İstanbul'da otel açması ile ilgili fikrini Mehmet Yaşın şöyle aktarmaktadır: “Conrad Hilton, otellerini komünizmin en büyük tehdidi altında olduğu zannedilen bölgelere inşa etmekle,

⁵⁵1924'teki mübadele sırasında her ne kadar İstanbul, Adalar, Bozcaada ve Gökçeada'da yaşayan Rumlar istisnai olarak uygulamaya tabi tutulmamış olsalar da gayrimüslim olan toplumlar açısından olumsuz bir hava yarattığını düşündüğümüz için bu noktada bahsetme ihtiyacı hissettik.

⁵⁶ A.g.m. 19.

Amerikan davasına katkıda bulunduğuna inanıyordu. NATO'ya üye olan ve 1950'lerde Batının yeni stratejik ve ekonomik yapısı içinde yer alma isteği içinde bulunması, Hilton'un Türkiye'ye yatırım yapması için önemli nedenleri oluşturdu. Ondan sonrası çorap söküğü gibi geldi.”⁵⁷

Tabi ki bu noktaya birden bire gelinmemişti. I. Dünya Savaşı'nın ağır bedellerini ödemekte olan genç Cumhuriyet, İsmet İnönü önderliğinde II. Dünya Savaşı'na eski düşmanları yeni müttefikleri yanında katılma konusunda ikircikli davranırsa da bu süreçte İnönü'nün Churchill ile Adana yaptığı görüşme sırasında Cemiyet-i Akvam'ın kurulacağı San Francisco Konferansı'na Türkiye'nin de katılabilmesi için savaşta da müttefiklerinin yanında olması gerektiğinin vurgulamasının ardından biz de savaşta yerimizi alacaktık. Tüm bu görüşme ve karar alma süreci, Türkiye'nin yaklaşık çeyrek asırlık kendini kapatma evresinden sonra yeni kurulan Dünya düzeninde etkin bir rol oynama amacı olduğunu göstermesi açısından değerlidir. Ancak ödenmesi yerine getirilmesi gereken koşullar da bulunmaktaydı: Monarşi ve diktatörlüklerin istenmediği bu yeni dünya düzeninde Türkiye'nin de çok partili hayata dönüş yapması gerekmektedir. Celal Bayar ve Adnan Menderes liderliğinde kurulan Demokrat Parti (DP), 1946'daki seçimlere Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP'ye) rakip olarak katılacak, ilk seçimde kazanamasa da 1950'de yapılan ikinci seçimde iktidara tek başına gelecekti. Aynı dönemde (1948-1951) II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın Yeniden İnşası planı altında Avrupa Birliği'nin onbeşlerine ve komünizm tehlikesi altında olduğu düşünülen Türkiye'ye, ABD tarafından Marshall yardım paketleri verilerek ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi sağlanmıştır. Adnan Menderes'in başbakanlığı sürecinde ise ikinci kez Marshall Yardımı yapılmıştır. ABD'den gelen bu yüklü ekonomik yardım, Türkiye'nin liberalleşmeye doğru izlediği yolda önemli bir mihenk taşıdır.

DP iktidarı ile başlayan dönem, 27 Mayıs 1960'da gerçekleştirilen askeri darbe ile farklı bir yola girmiştir. Önceden de belirttiğimiz gibi Nermin Abadan-Unat, 1960

⁵⁷ MEHMET YAŞIN, **İstanbul'u Eğiten Otel: Hilton**, www.sehir.ekolay.net [t.y.]

Askeri Darbesi'nin ardından yaşanan ekonomik sıkıntılar, işsizlik, döviz darlığı gibi etkenleri ortadan kaldırmak için düşünülen bir “demografik çözüm” olarak misafir işçi uygulamasının başladığının⁵⁸ altını çizmiştir. Aynı dönemde yürürlüğe giren 1961 Anayasası'nın sağladığı örgütlenme özgürlüğü ve konjonktüre bağlı olarak gelişen toplumsal ve siyasi süreçte ise sosyalist ve ülkücü cephe olmak üzere iki kutuplu bir ayrışma başlamıştı. 1980 Askeri Darbesi'ne kadar gelen dönemde İstanbul için aynı zamanda özel işletmeler kurulmuştur. Marshall Yardımı ile gelen traktörlerin istihdam dışında bıraktığı tarım işçilerinin büyük sanayi kentlerine göçü ile desteklenen bu evre, yeni dinamikleri de beraberinde getirmiştir. İkinci alt başlığımızda 1980 ve sonrasında İstanbul'un yeni küresel dünyada yerini nasıl aldığını incelemeye çalışacağız.

2.2. 1980 Sonrası Bir Dünya Kenti Olarak İstanbul ve “Yabancıları”

1980 Darbesi'nin ardından iktidara gelen Turgut Özal ile liberalleşme politikaları hız kazanmış, yapısal uyum ve özelleştirme gibi politikalar sermayenin uluslararasılaşmasına imkan tanımıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) ile ortaklaşa yürütülen iktisadi politikalar, Türk ekonomisinin yurtdışına açılmasının artık yadsınamaz bir gerçek olduğunun benimsemesini sağlamıştır. İstanbul merkezli bir Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin oluşturulması, Gümrük Birliği'ne giriş gibi çabalar aslında Osmanlı döneminde canlı bir ticaret ve pazar merkezi olan İstanbul'un yeniden bu role kavuşmasını amaçlamaktaydı. İstanbul kapılarını yeniden Batıya açarken, Petrol Krizi'nin ardından zenginleşen Arap Yarımadası için de önemli bir turizm ve ticaret merkezi olmuştur.

XIX. yüzyıl boyunca transit ticarete önemli bir merkez olan İstanbul, yabancı iş adamlarının ticaret yapmak amacıyla yerleştiği bir merkez haline gelmiş, yabancı

⁵⁸NERMİN ABADAN UNAT, A.g.k. 1.

ticaretin, bankacılığın ve sigortacılığın önemli bir merkezi olma yolunda ilerlemiştir.⁵⁹ 1980 sonrasındaki dönemde ise yeni hükümetin liberal söylemleri ve politikaları yabancı sermayeyi İstanbul'a çekme açısından ikna edici durumdaydı. “Uluslararası bankaların ve ticaret şirketlerinin yanı başında, Boğaziçi'ne bakan ayrıcalıklı noktalarda beş yıldızlı oteller yükseliyordu. 1980'li yıllarda İstanbul, kumarhane kapitalizmi ve yupi⁶⁰ keyfinin kendine özgü bir versiyonunu yaşıyordu.”⁶¹

Aynı süreçte İstanbul'da gerçekleştirilen uluslararası festivaller ve bienaller de küreselleşmenin hem bir ürünü hem de etkenlerinden biridir. Başlangıç tarihi olarak 1973'ü alabileceğimiz İstanbul festivalleri, küresel ve yerel öğelerin birbiriyle kaynaşmasını sağlamıştır. Sibel Yardımcı, *Küreselleşen İstanbul'da Bienal* başlıklı çalışmasında 1980 sonrası dile getirilen küresel ekonomiye eklenme gereğinin o döneme dek kısıtlı kalan uluslararası kültürel değişim ve paylaşım olanaklarının önünü açtığına altını çizerek ekler: “(...) değişimin sahnesi İstanbul'dur; gittikçe artan kentli nüfusun sınıfsal, kültürel ve yaşantısal çeşitliliği, ulusal kültürün sökülmesine ve yerel kültürel öğelerin küresel pazara eklenenebilmesine olanak tanır. Bu dönüşümün bir parçası olan festivaller, Batı ile kültürel bütünleşme yolunda atılan adımların en önemlilerinden biri olarak kabul edilir.”⁶² 1990'lar ve 2000'li yıllar ise İstanbul açısından alışveriş merkezleri, yeni konut planları ve turizm demektir. Şehrin neredeyse her yerinde açılan alışveriş merkezleri, kentin çeperinde kurulan korunaklı siteler ve yabancıların akın ettiği İstanbul, 2010 Avrupa Kültür Başkenti ilan edilmesi ile küresel kent olarak dünya sahnesinde yerini almıştır.

Yıldızlı göç üzerine olan bu tez araştırmasında bu noktaya kadar İstanbul'un küresel bir kent olma sürecinde etkin olan arka planı oluşturmaya çalıştık. Bundan

⁵⁹ ÇAĞLAR KEYDER, A.g.m.. 22.

⁶⁰ “Yupi” kelimesi İngilizce'deki “yuppie” kavramından gelmektedir. Anlamı *young-urban-professional* (genç-kentli-beyaz yakalı)dır.

⁶¹ A.g.m. 24.

⁶² SİBEL YARDIMCI, *Kentsel Değişim ve Festivalizm: Küreselleşen İstanbul'da Bienal*, 27.

sonraki kısımda ise küreselleşmenin bir ürünü olan küresel kentin sosyolojik ana hatları ve İstanbul'da yaşayan yabancıları tartışacağız.

“Küresel kent” (*global city*) kavramı ilk kez Anthony King tarafından 1990'da yayımlanan *Global Cities* adlı kitabında kullanılmış olsa da sosyolog Saskia Sassen ile ünlenmiştir. Sassen, küreselleşmeyle ortaya çıkan yeni kent olgusunu, dünya kentlerinden ayırmak için “küresel kent” kavramını kullanmıştır. *The Global City: New York, Londra, Tokyo* adlı eserinde Sassen, küreselleşmeyle birlikte 1980'li yıllarda gelişen ve yeni bir sürece giren dünya ekonomisinin büyük kentler ile olan etkileşimini ve söz konusu kentlerde ortaya çıkan değişimi gözlemleyerek yeni bir kent tipinin oluştuğunu ifade etmektedir. Sassen'e göre finansal ekonominin genişlemesi ve uluslararası olması, nispeten küçük olan finansal pazarların da büyümesini ve küresel ekonominin genişlemesini destekleyen bir büyümeyi getiriyordu. Ancak endüstrinin en üst düzeyindeki kontrol ve yönetimi Londra, New York ve Tokyo gibi çok az sayıdaki finansal merkezde toplanmaktadır.⁶³

Sassen, İstanbul'u da küresel bir kent olarak şöyle değerlendirmektedir: “İstanbul dev, kompleks bir şehir ve binlerce yıldır burada. Bir anlamda çok geniş ve çeşitli hareketliliklerin kesiştiği değişmez, durağan bir kent. Dünyanın hem doğu, hem batı, hem de kuzey ve güney eksenlerine dokunuyor. Kapasitesi çok yüksek ve çeşitli. Dahil olduğum büyük bir araştırma için 60 şehri; iş aktivitesi, insan gücü, enformasyon alışverişi, kültür ve politik etkisi açısından incelemiştik. İncelemenin sonunda; İstanbul'un Washington, Pekin, Paris, Kahire, Londra ve Brüksel ile birlikte politik etki açısından ilk 10'da olduğu görüldü. Politik etkiyle kastettiğimiz, şehrin küresel politika geliştirmeye ve politik diyaloga olan etkisiydi. Türkiye'de faaliyet gösteren 19 bin uluslararası şirketin yarısından fazlası İstanbul'da.”⁶⁴ Sassen'in burada vurgulamak istediği şey, artık küresel kentlerin devletlerin önüne

⁶³SASKIA SASSEN, *The Global City: New York, London, Tokyo*.

⁶⁴BAHAR ÇUHADAR, *Uluslararası şirketlerden daha fazlasını isteyin, kent sakinlerinizi koruyun (Saskia Sassen ile röportaj)*, *Radikal*, 07.11.2009

geçtiğidir. Çağlar Keyder de *İstanbul'u Nasıl Satmalı?* başlıklı makalesinde ulusal kalkınmacı politikaların iflas etmesi sonucunda küresel ekonomiye eklenilebilmek için küresel kentler yaratmak gerektiğini, bu nedenle kentlerin dünya pazarına çıkmış birer şirket gibi hareket ettiğini belirtir. Çünkü sermaye, kenti beğenirse orada konumlanarak yatırım yapacaktır. Aksi takdirde, sermaye; beğenmediği yerleri durağanlığa ve dışlanmaya mahkum edecektir.⁶⁵ İstanbul, küresel bir kent olmak için bütün gerekleri yerine getirme konusunda çalışmaktadır: 1996 yılının Haziran ayında Habitat II Zirvesi'nin İstanbul'da gerçekleştirilmesi kentin uluslararası vitrinde kongre turizmine açılması bakımından dönüm noktasıdır. Gerek hükümetler gerek yerel yönetimler, yeni dünya pazarında yer alabilmek için İstanbul'un sahip olduğu potansiyelleri olabildiğince kullanmaya çalışarak kenti, sadece turizm değerleri ile değil, aynı zamanda kültürel çeşitlilik ve sahip olduğu kompleksler de tanıtımını yapmaktadır.

Peki, XIX. yüzyıldan beri küresel bir kent olan İstanbul'da yaşayan yabancı nüfus aynı mı kalmıştır? Konjonktüre bağlı olarak İstanbul'da yaşayan yabancı elitlerin profilleri de değişkenlik göstermiştir. Osmanlı döneminde İstanbul'a ağırlıklı olarak oryantalist bir merak içinde gelen seyyahlar ve sanatçılar genellikle yabancı ülkelerin konsoloslukları maiyetinde bulunmaktaydılar. Ayrıca ticaretle uğraşan levantenler de yoğunlukta idi. Daha bohem bir yaşam tarzını benimseyen Avrupalı elitler, Cumhuriyet sonrası İstanbul'un küresel kente dönüş sürecinde rasyonel ve pragmatik hareket eden yabancılara dönüşmüşlerdir. Uluslararası şirketlerde çalışmak için gelen yüksek öğrenim görmüş, beyaz yakalılar; kendi ülkelerindeki şirketler içinde uzun sürede elde edebilecekleri kariyeri, “gelişmekte olan bir ülkedeki” şubesinde yaparak birkaç yıl içinde aynı pozisyona ulaşabilmektedirler.

Diğer taraftan, yaşamın pahalı olduğu Avrupa ülkelerinde memur maaşıyla yaşamak ne kadar zor ise İstanbul'da yaşamak bir o kadar kolaydır. Türk Lirası'nın

⁶⁵ ÇAĞLAR KEYDER, *İstanbul Nasıl Satmalı?*, 84, 85.

Avro karşılığında düşük bir değere sahip olması, döviz ile maaş alan Avrupalı orta sınıf açısından da İstanbul'u daha cazip kılmaktadır:

Farklı toplumsal sınıflara mensup olsalar da İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşı göçmenler rahat bir yaşam ve daha iyi bir kariyer için buraya gelmişlerdir. Görüşmeciler içinde ortaya çıkan farklılıkları ve benzerlikleri saha çalışmamızın verilerini ayrıntılı bir şekilde inceleyeceğimiz dördüncü bölüme bırakıyoruz.

Sonuç olarak, XXI. yüzyıldaki küreselleşmenin etkisiyle ve sonucu olan değişimlerle, İstanbul'da yaşayan farklı toplumsal gruplar farklı biçimlerde de bu süreçten kendi paylarına düşeni almışlardır. “Medyadaki patlama, politik fikirlerdeki, çevreci akımlardan insan haklarına değişik konulara yönelen çeşitlenme, dünya markaları ve küresel üsluplara yöneliş, bütün bunlar, kentsel girişimcilikten etnik hareketlere ve politik direniş kadar uzanan değişik platformlarda kullanılabilir bir dizi simge ortaya çıkarmıştır.”⁶⁶ Diğer taraftan, kent; bir nevi kaynaşma noktası da oluşturur. Her ne kadar asimile olmak zorunda olunmasa da yeni bir dil geliştirilerek yeni dünya düzeni olan küresellerşmenin sonuçları ile başa çıkabilmek için yeni stratejiler geliştirilir; yani kentsel mekanda ortaya çıkan çatışma kültürü yerini istenen ya da istenmeyen bir şekilde uzlaşmaya bırakır. Modern-küresel bir kent olarak İstanbul'u ele aldığımız bu bölümün ardından üçüncü bölümde yaldızlı göç üzerine duran bu tez çalışmamızın yöntemi ve örnekleminden bahsedeceğiz.

⁶⁶Bkz. (47) ÇAĞLAR.KEYDER, A.g.m. 37

3. İSTANBUL'DA YAŞAYAN AVRUPA VATANDAŞLARI

İstanbul'da yaşayan Avrupalı göçmenlerin göç süreçlerini incelemeye çalıştığımız tez araştırmamızda saha çalışması olarak bu alandaki eserlerin kaynak taraması ve Avrupalı göçmenlerle derinlemesine yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasının anlatılacağı bu bölümde araştırma sırasında kullanılan yöntemden, karşılaşılan zorluklardan ve örneklemin özelliklerinden bahsedeceğiz.

Araştırmamızı gerçekleştirirken tarihsel ve sosyolojik araştırma yöntemlerini kullandık. Tarihsel araştırma yöntemi altında literatür taraması, istatistiki verilerin kullanılması ve araştırma nesnesinin sosyolojik olarak yeniden kurulması yer almaktadır. Sosyolojik araştırma başlığı altında ise derinlemesine yüz yüze görüşme yöntemi ile gerçekleştirilen görüşmelerimizin özelliklerini anlatacağız.

3.1. Tarihsel Araştırma

Araştırmamızda göç öykülerinden yola çıkarak İstanbul'da yaşayan Avrupalı göçmenlerin yerel toplumla, köken ülkeyle ilişki biçimlerini ve Türkiye'yi nasıl algıladıklarını bulmaya çalıştık. Küreselleşen dünyanın bir sonucu olan “yaldızlı göç” kavramı üzerine kaynakça taraması yaparken göç literatürü taramasının yanı sıra “küresel kent” gibi sosyoloji yazınında yeni olan kavramlar üzerine de odaklandık. Ulus-devletlerin sınırları giderek daha fazla korunurken Thomas Faist'in da belirttiği gibi küreselleşmenin ve modern dünyanın sağladığı olanaklar sayesinde para, meta ve insan akışları temelli, devletler üstü ve devletleri kapsayan “ulusaşırı toplumsal mekânlar” kurulmuş⁶⁷, dünya kentleri ağlarla birbirilerine bağlanmıştır. Bu noktada Saskia Sassen, küresel kentlerin artık ülkeleri de aşan bir öneme sahip

⁶⁷THOMAS FAIST, A.g.k.

olduklarını; kültürel ağlar, sivil toplum kuruluşları, ekonomik örgütlenmeler ve benzeri ağlar sayesinde devletlerden ziyade bu küresel kentlerin asıl önemli aktörler olduğunu⁶⁸ vurgulamaktadır.

İstanbul ise bu küresel dünyada çok uzun zaman önce, XIX. yüzyılın sonlarına doğru yerini almıştır. Çağlar Keyder'in de altını çizdiği gibi 1850'lerde İstanbul çoktan bir liman kenti olarak Doğu ile Batı arasında önemli malların hem toplandığı hem de tüketen bir kent olmuştur.⁶⁹ Küresel bir kent olan İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşları sadece XX. yüzyılın sonlarında değil, XIX. yüzyılda da çoğunlukta idi. Kemalist elitler tarafından İstanbul'un dışlandığı ve milliyetçiliğin tüm politikalarda yoğun bir şekilde hissedildiği iki Dünya Savaşı arasında geçen yaklaşık otuz yıllık süreçte her ne kadar İstanbul'un "yabancı misafirleri" açısından muhafazakâr ve karamsar bir atmosfer hâkim olsa da DP'nin iktidara gelişi ile başlatılan ve 1980 Askeri Darbesi'nin ardından Özal önderliğinde hız kazanan liberalleşme süreci, İstanbul'un dünyaya açılmasına olanak sağlamıştır. Biz de bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin son döneminden 2000'li yıllara kadar olan İstanbul'un küresel kent olma yolundaki serüvenini takip etmek amacıyla İstanbul'da yaşayan Avrupalılar ve Levantenler üzerine yapılan çalışmalarını da inceledik.

Ancak tarihsel açıdan oldukça fazla işlenen bu konu üzerine yoğunlaşan bir sosyoloji yazını bulmak ne yazık ki çok zordur. Bianca Kaiser ve Barbara Pusch gibi araştırmacılar dışında Türkiye'de yaşayan Avrupa vatandaşları üzerine araştırmalara rastlamak mümkün değildir. Kaiser ve Pusch ise Türkiye'nin Yabancılar Mevzuatı ve iş hukuku kapsamında yabancıların karşılaştıkları zorluklara odaklanmaktadır. Öte taraftan, araştırmamızın başında da altını çizdiğimiz gibi "elitlerin göçü" hakkında yazılmış geniş bir kaynakça bulunmaması karşılaşılan zorluklardan biridir.

⁶⁸SASKIA SASSEN, A.g.k.

⁶⁹Bkz. (47) ÇAĞLAR KEYDER, A.g.m.

Tüm bu zorlukların yanı sıra saha çalışmasında karşımıza çıkan en büyük engel, İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşlarına dair düzenli bir kaydın tutulmaması ya da “kamuya açıklanamaz” olması nedeniyle bu verilere ulaşamamak olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu, İstanbul'da adrese dayalı yapılan nüfus sayımında böyle bir verinin işlenmediğini ifade ederek Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi'ne yönlendirmiştir. Yabancılar Şubesi ise ellerinde böyle bir veri olsa dahi kamuya açıklanamaz değer taşıdığı için veremeyeceğini kaydetmiştir. Bu noktada İstanbul'da bulunan konsoloslukların ilgili birimlerine başvurular yapılmış ancak Fransız Konsolosluğu dışından olumlu bir yanıt alınmamıştır. Dolayısıyla elimizdeki tek güncel veri, Fransız Konsolosluğu bünyesindeki Vatandaşlık Hizmetleri Bürosu tarafından verilmiştir: İstanbul'da yaşayan kayıtlı Fransız vatandaşlarının sayısı 4.776'dır. Konsolosluk çalışanları, Türkiye'ye okumak ya da çalışmak için gelen Fransızların konsolosluğa kayıt olma koşulu olmadığını yani bunun da gerçek sayıyı yansıtmadığını belirttiler. Ancak Fransız görüşmecilerimizden biri, İstanbul'da ortalama 6.000 Fransız'ın yaşadığını tahmin ettiklerini söylemiştir. Fransa'daki yalızlı göç üzerine araştırma yapan Anne-Catherine Wagner de “kaynakların sessizliği”nden bahseder: Nüfus sayımındaki teknik “hata” sadece düzensiz ya da kaçak göçmene mahsus değildir; aynı zamanda yabancı yönetici sınıfın da saklanmasına imkân vermektedir.⁷⁰

Türkiye İstatistik Kurumu'nun kendisinden yazılı ve sözlü olarak herhangi bir veri almamış olsak da resmi İngilizce web sitesinden Türkiye'ye olan uluslararası göçün demografik istatistiklerine erişebildik. (Bkz. Tablo-1.) Ükelere göre Türkiye'ye gelen göç sıralamasında Almanya, birinci sırada yer almaktadır. Hollanda ve Fransa ise Almanya'yı takip etmektedir. Ancak bu tür istatistiki verileri okurken 2. ve 3. nesil vatandaşlık almış göçmenlerin de bu veriler içine girebileceğini hatta Osmanlı döneminden bu yana Türkiye'de yaşayan Levantenlerin hala köken ülkelerinin pasaportlarını taşıdıklarını da göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Şehirlere göre uluslararası göç tablosunda ise İstanbul en fazla yabancı göçmenin yaşadığı ilk kenttir. 29.409 erkek ve 25.235 kadın göçmen olmak üzere toplam 54.644 yabancı

⁷⁰ANNE CATHERINE WAGNER, A.g.k.

göçmen İstanbul'da kayıtlıdır.⁷¹ Aynı zamanda, göçmenler içinde kadın nüfusunun yoğun olması da başta belirttiğimiz erkek göçmen önderliğindeki göç hareketinin de biçim değiştirdiğini göstermesi açısından değerlidir.

TABLO-1 ÜLKELERE GÖRE YURTDIŞINDAN GELEN GÖÇ

	Toplam	Erkek	Kadın
	234 111	130 762	103 349
ÜLKE			
Almanya	73 736	40 670	33 066
Bulgaristan	27 470	12 994	14 476
KKTC	13 844	8 805	5 039
Azerbaycan	9 127	4 554	4 573
Rusya	8 626	5 606	3 020
Hollanda	8 013	4 462	3 551
Fransa	7 746	4 142	3 604
A.B.D.	7 561	4 451	3 110
Suudi Arabistan	6 334	5 137	1 197
İngiltere	5 708	2 920	2 788
Avusturya	5 557	3 250	2 307
İsviçre	5 370	2 817	2 553
İran	5 138	3 188	1 950
Irak	4 617	2 679	1 938
Kazakistan	4 153	2 309	1 844
Belçika	2 740	1 439	1 301
Romanya	2 730	1 220	1 510
Özbekistan	2 104	1 146	958
Yunanistan	2 011	1 042	969
Gürcistan	1 979	919	1 060
Ukrayna	1 800	613	1 187
Afganistan	1 779	1 204	575
Arnavutluk	1 481	789	692
Türkmenistan	1 477	1 121	356
Avustralya	1 369	670	699
Kırgızistan	1 334	785	549
Libya	1 239	972	267

⁷¹www.eurostat.gov.tr 09 Eylül 2010

İtalya	1 162	755	407
Makedonya	1 154	589	565
Suriye	1 132	569	563
Danimarka	1 107	580	527
Yugoslavya	1 090	512	578
İsveç	984	475	509
İsrail	895	735	160
Japonya	865	511	354
Moldova Cumhuriyeti	721	109	612
Kanada	701	367	334
Norveç	678	353	325
Pakistan	552	373	179
Mısır	445	323	122
Ürdün	390	250	140
Çin	378	231	147
Lübnan	352	210	142
İspanya	291	183	108
Kuveyt	275	215	60
Bangladeş	227	209	18
Tacikistan	216	173	43
Bosna Hersek	213	146	67
Hindistan	210	136	74
Filistin	207	181	26
Diğer Devletler	4 823	2 673	2 150

Kaynak: www.turkstat.gov.tr

Yukarıdaki tablonun da gösterdiği gibi Türkiye'de yaşayan AB vatandaşı kişilerin sayısı oldukça yüksektir. Almanya, Hollanda, Fransa, İngiltere, Avusturya, İsviçre, Belçika, Yunanistan en fazla Türkiye'ye göç veren ülkeler arasında yer almaktadır. Bulgaristan, AB üyesi olmuş olsa da örneklemimiz içinde yer verilmemiştir çünkü Balkan ülkesi olma özelliği hem ağır basmakta hem de Türk nüfus paydası oldukça yoğundur.

Tez çalışmamızda kullandığımız tarihsel araştırma yöntemlerinden bahsettiğimiz bu bölümün ardından sosyolojik araştırma başlığı altında devam ederek, yaptığımız görüşmelerin genel bir değerlendirmesini sunmayı amaçlıyoruz.

3.2. Sosyolojik Araştırma

Tüm bu araştırma sürecine paralel olarak niteliksel yöntemin bir tekniği olan derinlemesine yüz yüze görüşme tercih edilmiştir. Derinlemesine yüz yüze görüşme, göz önünde bulundurulması gereken düşünceleri keşfetmek ve okumalar sırasında oluşturulan araştırma sahasını genişletmek veya aydınlatmak için gerçekleştirilmektedir.⁷² Araştırma kapsamında toplam on altı Avrupa vatandaşı göçmen ile derinlemesine yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeciler seçilirken genel bir kota sistemi uygulanmaya çalışılmıştır. Farklı uyruklardan kişiler (üç Fransız, bir Belçikalı, iki İngiliz, iki Alman, iki İtalyan, bir İspanyol, iki İsveçli, bir Finlandiyalı, bir Yunan, bir Polonyalı) ile yapılan görüşmelerde, görüşmecilerin farklı sosyo-ekonomik kategorilerden olmasına da dikkat edilmiştir: Uluslararası firmalarda çalışan yöneticilerden, araştırmacı ve gazetecilere, yabancı kurumlarda öğretmenlik yapanlardan sanatçılara kadar pek çok meslek grubundan kişi ile görüşülmeye çalışılmıştır (Bkz. Tablo-2). Araştırmaya başlarken arkadaş çevresinden yola çıkarak kartopu tekniğinin uygulanması ile on altı kişiye ulaşılmıştır. Görüşmecilerin farklı sosyo-ekonomik kategorilerden olmaları hem örnekleme çeşitlendirmekte faydalı olmuştur, hem de farklı algılarla ve bütünleşme/bütünleşememe hallerine tanıklık etmemizi sağlamıştır.

⁷²R. QUIVY, L.V. CAMPENHOUDT, *Manuel de recherche en sciences sociales*, 63.

TABLO-2 GÖRÜŞMECİ LİSTESİ

Ad	Milliyet	Meslek	Cinsiyet	Yaş aralığı
Nicolas	Fransız	Araştırmacı	Erkek	45-50
Gregor	Yunan	Araştırmacı	Erkek	35-40
Elizabeth	İngiliz	Gazeteci	Kadın	35-40
Hanna	Finlandiyalı	Gazeteci	Kadın	30-35
Eden	Belçikalı	CEO	Erkek	30-35
Francesco	İtalyan	Müdür	Erkek	35-40
Erik	İsveçli	Yatırımcı	Erkek	55-60
Tobias	İsveçli	Müdür	Erkek	40-45
Hugh	İngiliz	CEO	Erkek	60-65
Valerie	Alman	Turizmci	Kadın	45-50
Paul	Fransız	Müdür	Erkek	40-45
Pablo	İspanyol	Öğretmen	Erkek	35-40
Marc	Alman	Sanatçı	Erkek	35-40
Carla	İtalyan	İşsiz	Kadın	30-35
Julie	Fransız	STK çalışanı	Kadın	25-30
Frederik	Polonyalı	Ev erkeği	Erkek	45-50

Yukarıda bahsedilen örneklem ile görüşmelerin sadece üçü Türkçe olarak gerçekleştirilmiş, diğerlerinde İngilizce ve Fransızca iletişim kurulmuştur. Derinlemesine yüz yüze görüşme için hazırlanan soru cetvelinde ise Türkiye'ye gelme kararının alınmasından bürokratik ve yaşamsal zorunlulukların (iş ve konut bulma gibi) nasıl aşıldığına, İstanbul'daki gündelik hayattan (oturulan mahalle, mahalle ile ilişkiler, arkadaş çevresi, vb.) politik süreçlerin değerlendirilmesine, köken ülke ile kurulan ilişkilerden İstanbul'da yaşayan cemaatleri ile sürdürülen ilişkilere ve gelecek planlarına kadar göç sürecinin tüm aşamaları öğrenilmeye çalışılmıştır.⁷³

⁷³Bkz. ek bölümündeki görüşme cetveli.

Saha çalışmasının sonunda bireylerin, toplumla bütünleşmesinin sadece “yabancı” olma durumu üzerinden değil; gelinen çevre, eğitim ve iş geçmişi, siyasi angajman, mensubu olunan ya da arzulanan sosyo-ekonomik statü gibi çok katmanlı bir yapı üzerinden kurulduğu görülmüştür. Genel bir değerlendirme yapacak olursak; uluslararası şirketlerde çalışmak için kariyer odaklı İstanbul’a gelenlerin yani “*expat*”ların; tüm göç sürecindeki bürokratik ve yaşamsal gereklilikleri kendi şirketleri üzerinden toplumla ve devletin kurumları ile temasa geçmeden hallettiğini, kendi cemaati içinde kalarak toplumla bütünleşmediğini, yıllarca İstanbul’da yaşayıp Türkçe öğrenmediklerini, İstanbul’da ifa edilen görev sayesinde kendi anavatanlarında uzun süreçte tırmanacakları kariyer basamaklarını daha hızlı atlayabilecekleri öğrenilmiştir.

Diğer taraftan, okumak için Erasmus değişim programı ile gelen ve yerleşen ya da sanat perspektiflerini zenginleştirmek amacıyla bir “macera” olarak İstanbul’da yaşamayı tercih eden sanatçıların daha bohem bir yaşam tarzını benimsediklerini, okul ve iş bulma ya da yerleşim gibi konularda tüm aşamaları kendi başlarına hallettiklerini söyleyebiliriz. Maceraperestlerin içine sadece “İstanbul deneyimi”ne sahip olmak için anavatanlarındaki beyaz yakalı ve yüksek statü sağlayabilecek mesleklerinden vazgeçerek sosyal sermayesini kullanan ve burada farklı alanlarda çalışan (örneğin, İspanyolca öğretmeni olan) kişileri de eklememiz gerekmektedir. Maceraperestler, “Türkçe öğrenmek için çabalamış olsalar da” tam olarak dile hâkim değillerdir. İstanbul’daki yerleşik cemaatleri ile görüşmeyi tercih etmezler çünkü onlar “kurumsal iş portföyünü genişletmek ve kaçındıkları ülke politikaları ile ilişkili kurumlardır.” Ülkelerine dönme planları ise ufukta görünmemektedir.

Son görüşmeciler grubumuz olan araştırmacı ve gazeteciler ise bürokratik süreçlerden ve yaşamsal ihtiyaçlardan kendi çabaları ile geçmeleri açısından maceraperestlerle benzerlik taşımaktadır. Bu grup kapsamında bir Fransız ve bir Yunan araştırmacı, bir Finlandiyalı ve bir İngiliz gazeteci ile görüşülmüştür. İngiliz

gazeteci dışındaki görüşmeciler, görüşmeleri Türkçe gerçekleştirilecek kadar dile hâkimdirler. İstanbul'dan ayrılmayı düşünmemekte olup, bir gün mesleklerini ifa edemeyecekleri noktada gitmek zorunda kalabileceklerini belirtmişlerdir. Toplumla bütünleşmeleri pek çok açıdan gerçekleşmiş olan bu grup, Türkiye'nin geçmekte olduğu toplumsal ve siyasi süreçleri ayrıntılandırarak anlatmakta ve kendi meslekleri ya da uzmanlaşma alanları açısından İstanbul'da olmayı bir nevi şans olarak görmektedirler. Saha çalışmasına dair genel bir fikir veren bu bölümün ardından araştırmamıza dair daha ayrıntılı bir değerlendirmenin yapılacağı son bölümde saha çalışmamız sırasında ortaya çıkan verileri anlatarak Türkiye'de yaşayan Avrupa vatandaşlarına dair bir tipoloji denemesi ile bitireceğiz.

4. İSTANBUL'A YALDIZLI GÖÇ

Bianca Kaiser, 'Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Yabancılar Mevzuatı ve AB Vatandaşı Göçmenlerin Yaşamları Üzerine Etkileri' başlıklı makalesinde Avrupa'dan Türkiye'ye göçü ele almaktadır. Daha önceden de belirttiğimiz gibi çevreden merkeze olan göçün özellikle de Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından merkezden çevreye göç olarak biçim değiştirdiğini Kaiser de vurgulamaktadır. Kaiser, Türkiye genelinde incelediği Avrupa'dan Türkiye'ye göç olgusunun üç temel etkene dayandırmaktadır: Türkiye'nin 1980'lerden bu yana siyasi ve iktisadi olarak dünyaya açılması; 1980'lerin ortalarından bu yana tatil bölgesi olarak Türkiye'nin tercih edilmesi ve iyi izlenimlerle ayrılan Avrupalıların uzun vadede burada yaşamak istemeleri ve Türkiye'nin özellikle 2005 yılından bu yana AB'ye tam üyelik olasılığının artmış olmasıdır.⁷⁴

⁷⁴BIANCA KAISER, "Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Yabancılar Mevzuatı ve AB Vatandaşı Göçmenlerin Yaşamları Üzerine Etkileri", Ed. Barbara Pusch ve Tomas Wilkoszewski, Çev. Mutlu Çokmak-Özbatır, **Türkiye'ye Uluslararası Göç: Toplumsal Koşullar – Bireysel Yaşamlar**, 58

Kaiser, aynı zamanda Türkiye'de yaşayan AB vatandaşlarını 7 ana grup altında toplamaktadır: AB şirket ya da kurumları tarafından gönderilen görevli kişiler, Türk vatandaşlarının AB vatandaşı eşleri, çift uluslu, AB-Türk ailelerin çocukları, emekli AB vatandaşları, alternatif bir yaşam arayışındaki AB vatandaşları, Türk kökenli AB göçmenleri ve Boğaziçi Almanları.⁷⁵ Bizim saha çalışmamız kapsamında ise 1990'ların sonu 2000'lerin başından itibaren Türkiye'ye olan yaldızlı göçü incelememiz nedeniyle AB-Türk ailelerinin çocukları, Türk kökenli AB göçmenleri ya da levantenler olan Boğaziçi Almanları (AB vatandaşları) örneklem içine alınmamıştır.

Yakın dönemde Avrupa'dan İstanbul'a göç etmiş Avrupa göçmenlerinin durumunu incelemeyi amaçladığımız saha çalışmamızdaki verileri üç ana başlık topladık: Birinci bölümde İstanbul'da yaşayan AB vatandaşlarının yerel toplumla ilişkilerini inceleyeceğiz. İki bölümde köken ülke ile sürdürülen ilişkilere ve biçimlerine baktıktan sonra son bölümde Türkiye'yi ve İstanbul'u nasıl algıladıklarına bakacağız.

4.1. Yerel Toplumla İlişkiler

Saha çalışması esnasında görüşmecilerin ilk olarak İstanbul'a dair hikayelerini anlatmaları istenmiştir. İstanbul'da yaşama süresi, geliş nedenleri, sosyo-ekonomik geçmişleri, gelecek planları da dahil olmak üzere profesyonel olarak izlediği yol ve İstanbul'a geliş kararı ile birlikte yolculuk, yerleşme, iş bulma gibi konuları nasıl çözdüğü sorulmuştur. Ardından yerel toplumla ilişkilerini ve bütünleşme durumlarını anlamayı hedefleyen sorular yöneltilmiştir. Bu bölümde öncelikle İstanbul ve

⁷⁵A.g.m. 60

öncesindeki hikayelerinden bahsedeceğiz. Daha sonra yerel toplumla ilişkileri ele alınacaktır.

Görüşmecilerimizin İstanbul ve öncesindeki hayat hikayelerine bakarken beş ana konuyu eksen olarak aldık: İstanbul'daki yaşam süresi, İstanbul'a gelme nedenleri, İstanbul'da konut ve iş bulma konuları için başvurdukları yöntemler; buradaki hikayelerinin nasıl başladığı konusunda bir fikir vermektedir. Ancak bunun yeterli olmayacağını düşündüğümüz için sosyo-ekonomik geçmişlerinden (aile, eğitim, vb.) ve mesleki parkurlarından (daha önce çalıştıkları kurumlar, kentler, iş yerindeki statüleri) da bahsetmeleri istendi. Öncelikle bu hikayelerden geneli temsil edenleri ele alarak gruplandırmamızın bir şemasını çıkaracağız. Ardından İstanbul'da yaşayan AB vatandaşı görüşmecilerimizin yerel toplumla olan ilişkilerini ve bütünleşme durumlarını inceleyeceğiz. Öncelikle bütün görüşmecilerimizin üniversite mezunu olduklarını belirtmeliyiz. İlk olarak expat grubumuzu ele alacak olursak kendi alanları ile ilgili bölümlerde okurken ya da mezuniyetlerinin hemen ardından iş hayatına girmişlerdir:

Brüksel'de üst-orta bir sınıf aileye mensup olarak doğdum ve büyüdüm. Brüksel'de ve 2 dönem değişim öğrencisi olarak Madrid'de Uluslararası İşletme okuduktan sonra farklı medya ajansları için gelişmekte olan piyasalarda lobcilik ve kamu işleri danışmanlığı yaptım. 4 yıl boyunca Afrika, Orta Doğu ve Asya'nın çeşitli ülkelerinde çalıştıktan sonra, işimden ayrıldım. Türkiye'nin imkan ve potansiyeline uydüğüm inançla İstanbul'a yerleşmeye, kendi işimi burada kurmaya ve uluslararası deneyimini buraya taşımaya karar verdim: İş diplomasisi ilkelerine dayalı niş danışmanlığı yapıyorum. (Eden, uluslararası bir şirkette CEO, erkek, Belçikalı, 35-40 yaşlarında)

Stockholm'de orta sınıf bir aileden geliyorum. Gazetecilik okurken 19 yaşında Metro gazetesini⁷⁶ kurduk. Maocu formasyonumdan gelen doğal bir soru ile ilanlardan elde ettiğimiz gelirlerle masraflarımızı çıkardık ve ücretsiz gazete çıkarmaya başladık. 2007 yılında İstanbul'da

⁷⁶1995 yılında yayın hayatına başlayan Metro gazetesinin günümüzde değişik versiyonları pek çok ülkede yayınlanmaktadır.

da aynı konseptli ücretsiz bir gazete kurma projemize başladık. Ne yazık ki yürümedi ve 2009 yılında tamamen kapandı. Bundan sonra İstanbul'da başka bir şey yapabiliriz.⁷⁷ (Erik, yatırımcı, erkek, İsveçli, 55-60 yaşlarında)

İkinci grubumuz olan araştırmacılar ve gazeteciler ise üniversitede okudukları bölümler açısından farklılıklar göstermektedirler. Araştırmacıların sahip oldukları eğitim sermayesini kullanarak işlerini yaptıklarını düşünürsek mezun oldukları bölüm ile yaptıkları işin aynı olması doğal bir sonuç ilişki olarak görünmektedir. Ancak gazeteci grubumuzdaki görüşmecilerimiz üniversitede farklı bölümler okumuşlar ama sosyal sermayelerini kullanarak İstanbul'da gazetecilik yapmaktadırlar:

10 yıldır İstanbul'dayım. İlk olarak Marmara Üniversitesi'nde çalışmak için geldim. İşte, uzattık, uzattık, bugüne kadar kalmayı başarabildim. Başkalarının aksine ben doktora tezimden sonra İstanbul'a geldim. Doktora tezim Ankara üzerineydi. 1991'den itibaren Türkiye ile ilgilenmeye başladım. O zamanlarda Toulouse Üniversitesi'nde çalışıyordum ve sadece saha çalışması için Türkiye'ye sürekli gelip gidiyordum. Tezimi bitirene kadar hiç kalmadım yani. Biraz da paradoksal bir biçimde, tezimi bitirdikten sonra İstanbul'a geldim. Üç sene Marmara Kamu Yönetimi bölümünde, aynı zamanda IFEA'da, sonra 4 sene resmi olarak IFEA'da "pensionnaire scientifique" (scientific resident) olarak, sonra da Galatasaray Üniversitesi'nde çalıştım. Şimdiki statüm hâlâ Toulouse Üniversitesi'ne bağlıyım ama delege olarak GSÜ'de verdiğim birkaç dersim var. (Nicolas, araştırmacı, erkek, Fransız, 45-50 yaşlarında)

İngiltere'de üst-orta sınıf bir ailede doğdum. Çift vatandaşıyım var: İngiliz ve Amerikan vatandaşıyım. Ailemin bu durumundan dolayı biz aslında hiç İngiliz toplumuna bağlı olmadık. Aslında hiçbir zaman kendimi İngiltere'de rahat hissedemedim. Bu yüzden 16 yaşında İngiltere'den ayrıldım. Daha sonra döndüm ve 19 yaşında iki yılımı geçirmek üzere ABD'ye gittim. Aile köklerimizi araştırdım. Üniversite eğitimim için birkaç yıl sonra İngiltere'ye döndüm ve tekrar ülkeden ayrıldım. Dediğim gibi beni İngiltere'ye bağlayan bir şey yoktu. Ancak

⁷⁷Ücretsiz günlük gazetenin mucidi olarak bilinen görüşmeci, zengin bir aileden gelmemiş olsa da, başta kamu yararına gazetesini kurmuş olsa da bugün İsveç'in sayılı zenginlerinden biridir. İsveç Kralı'nın kendisine 'İsveç toplumunda yaratmış olduğu önemli dönüşüm' için verdiği bir plaketi de bulunmaktadır.

son 5 yıldır İngiliz kimliğim ve kendim konusunda daha özgüvenliyim. Sonuçta yatılı özel okulda okumuştum ve yerel ile herhangi bir temasım yoktu. Ancak ABD'ye birkaç kez gidişim ve orada aile köklerimi öğrendikten sonra ABD'de mutlu olmadığımı görünce aslında Avrupalı olduğumu ve öyle hissettiğimi anladım. (...) 2000 yılının sonunda İstanbul'a geldim. Buraya İngilizce öğretmeni olarak geldim. Liseden sonra sanat alanında eğitim aldım. Seyahat ve iş hayatım süresinin ardından üniversiteye döndüm ve tekstil bölümünde okudum. Daha sonra tekstilin akademik açıdan beni memnun etmediğine karar verip multimedia bölümüne geçtim. Yazar olmaya karar vermiştim. Bu yüzden yama derlserine katıldım. Dilbilgimin de iyi olması gerekiyordu. Ben de İspanya'da ve burada yaşadığım sürede İngiliz öğretmenliği yapmaya karar verdim. Yaklaşık 2 yıl İspanya'da kaldım ama sıkıldım. Avrupa'da başka bir tarihi kent ararken bir arkadaşım bana neden İstanbul'a gitmiyorsun diye sordu. Önce tatil için geldim sonra yerleşmeye karar verdim. Bu arada New York'a gittiğimde bir Türk ile romantik bir ilişkim oldu ve yerleşmemde en büyük rolü oynadı diyebilirim. (Elizabeth, gazeteci, kadın, İngiliz, 35-40 yaşlarında)

Araştırmacılar, üniversitede uzmanlaşacakları alanları belirleyerek ona göre eğitimlerini şekillendirmişler; gazeteciler ise farklı eğitim yollarından geçerek sahip oldukları ağırları ve dili kullanarak şu anda sahip oldukları noktaya gelmişlerdir. Kısaca, araştırmacılar eğitim sermayelerini kullanırken gazeteciler sosyal sermayelerinden faydalanmışlardır. Üçüncü grubumuz olan maceraperestler ise ikinci grubumuzla benzer bir şekilde kendi içlerinde ayrılmaktadırlar. Birleştikleri nokta ise üst orta ya da varlıklı bir aileye mensup olmaları sayelerinde hem sosyal, hem eğitim hem de ekonomik sermayelerini kullanma avantajlarına sahip olmalarıdır:

Madrid'de üst-orta sınıfa mensup bir ailede doğdum ve yetiştim. Üniversitede Fransız Dili okudum. Öğrenciyken bir yandan da pek çok ülkeyi gezdim. Paris'te 2 yıl yaşadım. O dönemler yani 1999'da İstanbul'a gelmiştim. Ama ilk önce Fethiye'ye tatile geldik, arkadaşlarımızla. Sonra 1 hafta da İstanbul'da kaldım. 2001 yılında temelli geldim. Burası hiç aklımdan çıkmamıştı. Çünkü burada aşık oldum. 1 yıl git-gellerle ilişkimizi devam ettirdik. Erkek arkadaşım yanıma gelemediği için (vize, oturma tezkeresi vb. sorunlar nedeniyle) ben İstanbul'a taşındım. Benim de burada yapabileceğim en uygun iş

İspanyolca öğretmenliydi. (Pablo, İspanyolca öğretmeni, erkek, İspanyol, 35-40 yaşlarında)

5 yıldır İstanbul'da yaşıyorum. Berlin'de sanat eğitimi aldım. Varlıklı bir aileden geliyorum. Ailemizde diplomatlar ve hukukçular çoğunluktadır. Ben babamın aksine hukuk alanında çalışamayacağımı düşündüğüm ve ilgi alanım olduğu için sanata yöneldim. İstanbul'dan önce yüksek lisans eğitimi için Floransa'da ve deneyim için Paris'te yaşadım. Hem sanatçı hem küratörüm aslında. Eğitimim ve sonraki kişisel ilgi alanlarım doğrultusunda Oryantalist ressamların eserlerini inceledim ve Osmanlı döneminde İstanbul'a gelen seyyahların kitaplarını okudum. Ben de bir gün bu kentte mutlaka yaşamalıyım, derdim içimden. Ve işte, burdayım. (Marc, sanatçı, erkek, Alman, 35-40 yaşlarında)

Üçüncü grubumuz içinde genel hatları veren en iyi iki örnek olduğunu düşündüğümüz bu alıntılar, grubumuza maceraperestler ismini vermemiz konusunda da ne kadar haklı olduğumuzu gösteriyor. Üst-orta ve üst sınıftan gelen, mesleki hayatları ve seçimleri konusunda daha fazla özgür iradeye sahip olmalarının nedenlerini ve burada bulunmalarını İstanbul öncesi ve geliş hikayeleri ile ortaya çıkarmaktadır. İktisadi dürtülerden öte gerçekten yapmak istediklerini elde etme dürtüsü ile yola çıkmışlardır. Ancak zaman içinde maceraperestlerin bazılarının farklı bir gruba geçiş yaptığını göreceğiz.

Görüşmecilerimizin geçmiş hikayelerinin ardından boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerine bakacağız. Bireyin sosyalleşme mekânlarının başında iş ve okul gibi günün büyük bir kısmının geçirildiği yerler gelse de görüşmecilerin özellikle çalışma süresinden kalan zamanlarında neler yaptığı sorulmuştur. Çalışma saatlerine ait zaman dilimlerinde birey, bazı çıkar ve bağımlılık koşulları nedeniyle özgür iradeye sahip olamasa da boş zamanlarında ya da eğlenmek için kendine ayırdığı vakitlerde zaman geçireceği kişileri seçme konusunda daha özgür davranabilme hakkına sahip olabilir. Dolayısıyla boş zamanları geçirme tercihlerinin yanı sıra arkadaş seçimlerini de incelemiş olacağız. Araştırmacı ve gazetecilerden oluşan

grubumuz daha çok Türkiyeli arkadaşlar edinmeyi tercih etmişlerdir. Genel olarak Batılılar ile görüşmenin kendilerini rahatsız ettiğini ifade etmişlerdir:

Daha çok Türk arkadaşım var. Asla buradaki expat cemaatin bir üyesi olmadım. Öğretmenlik değil ama gazetecilik kariyerimde çok fazla expat ile tanıştım. Onların yanında kendimi rahat hissetmiyorum. (Elizabeth, gazeteci, kadın, İngiliz, 35-40 yaşlarında)

Türkiyeli çok arkadaşım var. Türk, Kürt, Rum... Ben açıkçası çok arkadaş sahibi değilim, ama eşim Türk ve burada doğup büyüdüğü için çevresi çok geniş. Zaten onunkiler hepimize yetiyor. (Gregor, araştırmacı, erkek, Yunan, 30-35 yaşlarında)

Araştırmacılar ve gazeteciler, kesin bir dille İstanbul'daki kendi cemaat mensuplarını⁷⁸ expatlar olarak belirlemiş ve onlarla görüşmektense Türkiye vatandaşı olan arkadaşlar edinmeyi ve onlarla vakit geçirmeyi tercih ettiklerinin de altını çizmişlerdir. Maceraperestler ise bu konuda kesin bir ayırım belirtmemişlerdir. Türk arkadaşlarının yanı sıra farklı milliyetlere mensup birçok yabancı arkadaşlara da sahiptirler:

Bir sanatçı olarak ben daha çok kendi hayat görüşüme, yaşam tarzıma yakın yani ortak noktada bulduğum insanlarla takılmayı seviyorum ve tercih ediyorum. Türk arkadaşlarım elbette var ama aynı zamanda Amerikalı, Avrupalı ya da İranlı arkadaşlarım da var. Boş zamanlarımı arkadaşlarımla geçiririm. (Marc, sanatçı, erkek, Alman, 35-40 yaşlarında)

Birlikte vakit geçirip eğlenmeyi bilen ve seven herkesle arkadaş olabilirim. Bazen Türk arkadaşlarımla daha çok vakit geçirmeyi tercih ediyorum, bazen de benim gibi Avrupalı olanlarla. Her iki arkadaş grubumda da farklı şeyler buluyorum. Boş zamanımda ise

⁷⁸Görüşmecilerin kendi cemaatlerindeki kişilerle görüşme durumlarını “Köken Ülke ile İlişkiler” başlığı altında inceleyeceğimiz için bu bölümde ayrıntılandırmıyoruz.

İstanbul'da görmediğim farklı yerlere gitmeyi ve her durumda eğlenmeyi severim. (Carla, işsiz, kadın, İtalyan, 30-35 yaşlarında)

Expatlarda ise araştırmacı-gazeteciler gibi ama tam aksi yönde belirlenen hatlar ortaya çıkmaktadır. Arkadaş çevresi daha çok iş hayatları üzerinden kurulmaktadır:

Çok boş vaktim yok. Yine de boş bir zaman yakalarsam çıkıp yürüyüş yaparım, görmediğim yerleri ziyaret ederim, fotoğraf çekerim, dans etmeye giderim. Türk arkadaşım yok denecek kadar az. İş arkadaşlarımla ise dışarda az görüşebiliyorum. (Eden, uluslararası bir şirkette CEO, erkek, Belçikalı, 30-35 yaşlarında)

İstanbul'da az vakit geçiriyorum diyebilirim. Burada ve Alaçatı'da birer evim var. Ancak Fransa'da ve İsveç'teki evlerimde de kalıyorum. İstanbul'da olduğum süre boyunca birlikte iş yaptığım insanlarla görüşüyorum. Boğaz'da balık yemeyi ve güzel şarap içmeyi seviyorum. (Erik, yatırımcı, erkek, İsveçli, 55-60 yaşlarında)

Expatların “boş zamanı yoktur” ya da “az vakitleri vardır”. Çünkü hem İstanbul'dadırlar hem de İstanbul dışında. Köken ülke ile ilişkiler kapsamında çift dillilik hallerine baktığımız zaman da göreceğimiz gibi expatlar, tam anlamıyla uluslararası mekanda yaşayanlardır. Uluslararası firmalara bağlı ya da yatırım amaçlı İstanbul'a gelmiş olmaları nedeniyle küresel sermaye içinde yaşamlarını kurmuşlar, birden fazla mekanda olma hali nedeniyle de kendilerine ait boş zamanları yoktur ya da var olan az boş zamanlarında hobilerine veya iş arkadaşlarına vakit ayırmaktadırlar.

Görüşmecilere yerel toplumla kurdukları ilişkileri anlayabilmek için aynı zamanda nerede yaşadıkları ve oturdukları mahalledeki esnaf ve komşuları ile nasıl bir ilişkileri olduğu da sorulmuştur. Araştırmacılar ve gazeteciler Beyoğlu semtini tercih etmektedirler.

Cihangir'de oturuyorum. Ama bildiğin gibi Çukurcuma'da bir ev satın aldım. Şimdi onun tapu işlemleri ile uğraşıyorum. Geldiğim zaman ilk 5 yıl Kadıköy'de oturdum. 3 yıldır da Cihangir'de yaşıyorum. Açıkcası, bu semtte İngilizce konuşan insanların sayıca çok olması beni bu kararı almamda etkilemiştir. Cihangir'de vaktimin büyük bir kısmını geçiyorum. Komşuluk çok yok ama esnafla (bakkalla, manavla, kafe sahipleri ile, fırınla) her gün muhabbet etmeye çalışıyorum. (Elizabeth, gazeteci, kadın, İngiliz, 35-40 yaşlarında)

İlk geldiğimde Galata'da oturuyordum. Sonra Şişhane'ye taşındık. Ama o zamanlar bu dönüşüm yoktu. En son da Ömer Hayyam'a taşındım. (Gülerek) Küme düştüm. İlhan Berk'in dediği gibi "Tarlabaşı kuyusuna düştüm." [Neden Tarlabaşı'nda oturduğunu sorulduğunda şöyle cevaplıyor:] Çünkü, Cihangir'de olmamak için. Bu, birinci sebep. Bir de bir arkadaş gidiyordu. Bildiğim bir daireyi bıraktı. Oğlumun okuluna yakın, yürüyerek okula gidebiliyoruz. Bu da çok önemli. Kesinlikle trafiğe takılmak istemiyorum. Mahalledeki esnafla aram iyidir. Görüştüğüm komşularım da var. (Nicolas, araştırmacı, erkek, Fransız, 45-50 yaşlarında)

Expatlar ise kent çeperinde kalan korunaklı siteleri tercih etmektedirler. Bu durum aynı zamanda komşuluk ve mahalledeki esnaf ile ilişki biçimini de etkilemektedir. Komşuluklar site yönetiminin belirlediği etkinler çerçevesinde ve evli olan expatlar için ev hanımı olan eşlerin sosyalleşme durumlarının belirlediği koşullarda gerçekleşirken mahalledeki esnaf ile ilişki kurulmamaktadır.

Zekeriya köy'de özel bir sitede yaşıyoruz. Hem çocuklarımız açısından belli bir kaliteye sahip ve güvenli bir alan oluşturmuş oluyoruz hem de bizim gibi olan insanlarla birlikte yaşıyoruz. Eşimin komşuluk ilişkileri iyidir, bu sayede ben de onları tanıyorum. Esnaf ile ilişkilerimizi sordunuz, artık süpermarketler var. (Tobias, uluslararası bir firmada müdür, erkek, İsveçli, 40-45 yaşlarında)

Beykoz'da bir sitede yaşıyoruz. Burası şehir dışında ama çocuğumuz olduğu için burada yaşamayı tercih ediyoruz. Komşuluk ilişkiğimiz yok, daha çok okuldaki velilerle ve iş arkadaşlarımızla görüşüyoruz. Esnaf ile ilişkiye gelince haftalık olarak alışverişimizi süpermarketten yapmayı

tercih ediyoruz. (Paul, uluslararası bir firmada yönetici, erkek, Fransız, 40-45 yaşlarında)

Kent çeperindeki korunaklı sitelerde yaşamak “çocukların iyi ve kaliteli bir çevrede büyümesi” açısından tercih edilen yerler olarak tanımlanmıştır. Komşuluk ilişkileri çok sık ve yakın olmamakla birlikte esnaf ile ilişki kurulmamıştır. Gerek yaşam alanları gerek vakit geçirilen ya da alışveriş yapılan alanların “steril” ve “kaliteli” veya “belli bir standarda” sahip olması önemli referans noktaları olarak görüşmeler sırasında vurgulanmıştır.

Maceraperestlerin oturdukları semtler, araştırmacılar ve gazetecilerinkine benzer bir şekilde merkezi ve trafiğe girmeyi en aza indiren merkezi semtlerdir. Komşuluk ilişkileri çok sıkı değildir ama bu durum sadece kendilerinin “yabancı” olmalarına değil; aynı zamanda artık Türklerin pek çoğunun komşuluk ilişkisi kurmasına da bağlıdır. Esnaf ile sürekli etkileşim halindedirler.

Beşiktaş'ta oturuyorum. Bir ev arkadaşım var. Şu anda çalışmıyorum ama fırsat buldukça çeviri yapıyorum. İstanbul'daki trafik beni öldürüyor! O yüzden de merkezi bir yerde oturmayı tercih ediyorum. Apartmanımda kimse ile komşuluk ilişkim yok. Ama bu benimle ilgili bir sorun değil. Artık kimse komşuluğu önemsemiyor. Mahallemizdeki bakkal ve manav ile aram iyidir. Her sabah ekmek alırken mutlaka sohbet ederiz. (Carla, işsiz, kadın, İtalyan, 30-35 yaşlarında)

GSÜ'ye geldiğim zaman biliyorsun ki Ortaköy'de oturuyordum. Okuldan sonra Taksim'deki Kırım Kilisesi'nin oraya taşındım. Komşuluk çok fazla yok. Ama mahalledeki esnaf ile aram iyi. Çok iyi davranıyorlar. Komşularla ilgili şöyle bir sorun olmuştu. Çalıştığım STK'dan dolayı bizim eve çok fazla Afrikalı geliyor. Bunu şikayet etmişlerdi. Gerçekten inanılmazlar! (Julie, STK'da çalışıyor, kadın, Fransız, 25-30 yaşlarında)

Maceraperestler İstanbul'da yaşamak için Ortaköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Fındıklı ve Kadıköy gibi merkezi semtleri seçmektedirler. Genel olarak İstanbul'daki trafikten

rahatsız olduklarını bu yüzden de rahat ulaşımı olan bölgeleri tercih ettiklerinin de altını çizmişlerdir. Ayrıca komşuluk ilişkilerinin kendilerinden değil Türk komşularından kaynaklanan sorunlar nedeniyle kurulamadığını ya da Julie örneğinde olduğu gibi yanlış anlaşıldıklarını ifade etmişlerdir. Ama her durumda mahalledeki esnaf ile gündelik hayat içinde görüştiklerini ve sohbet ettiklerini dile getirmişlerdir.

Yerel toplumla ilişkiler başlığı altında son olarak çift dillilik durumunu ele alacağız. Görüşmecilerimizin Türkçe öğrenme ya da öğrenmeme motivasyonları, dil bilme durumları ve gündelik hayatta kullandıkları dil, yerel toplumla bütünleşme konusunda bize önemli ipuçları verecektir diye düşünüyoruz.

Saha çalışması bölümünde de belirttiğimiz üzere görüşmelerimizin büyük çoğunluğu yabancı dillerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerimizden sadece üçü Türkçe'de kendilerini ifade etme konusunda rahat olmaları nedeniyle Türkçe görüşme yapılmıştır. Dil öğrenme konusunda önceden yapmış olduğumuz gruplandırmanın belirleyiciliği yoktur diyebiliriz. Türkçe konuşan görüşmecilere dil öğrenme motivasyonları sorulduğunda yaşadıkları toplumla daha iyi iletişime geçebilme ve Türkiye'yi daha iyi anlayabilmek için dili öğrendiklerini belirtmişlerdir:

Sonuçta bu ülkede yaşabilmek ve daha iyi anlayabilmek için Türkçe öğrenmem gerekiyordu. Erasmus değişim öğrencisi olarak Galatasaray Üniversitesi'ne geldiğimde Türkçe derslerle öğrenmeye başladım. Arkadaşlarım ve çalışmalarım da bu seviyeye geldim ama bence hala yeterli değil... Sonuçta Fransa'ya gelen bir göçmenin de Fransızca konuşması beklenir. Bence bu durum karşılıklı olmalı. (Julie, STK'da çalışıyor, kadın, Fransız, 25-30 yaşlarında)

İlk olarak DEA⁷⁹ yaparken başladım. 20 yıl oldu. Bunu söylerken utaniyorum. Tam olarak 1990 yılının sonundaydı. Paris'teki Doğu Dilleri Okulu'na gittim ve oradaki Türkçe bölümünden mezun oldum. Sonra da araştırmalarımın paralel olarak Türkçemi geliştirmeye çalıştım. İlk olarak yazılı metinlerde (1930-40'lardan kalma) çalıştım, bu yüzden de çok garip bir Türkçem var. Önce yazılı Türkçeden sonra günlük hayat Türkçesinden geçtim ama İstanbul'a yerleştikten sonra daha çok geliştirdim. Aynı zamanda Toulouse Üniversitesi'nde çalıştığım dönemde Türkiyeliler Cemiyeti ile irtibat kurdum. Ben orada Fransızca ders veriyordum, Türkçe ders alıyordum. Türkiye üzerine çalışıyorum ve burada yaşıyorum. Bence anlamak için dinlemek, dinlemek, dinlemek gerek... Bu yüzden de Türkçeyi anlamak çok önemli. (Nicolas, araştırmacı, erkek, Fransız, 45-50 yaşlarında)

Türkiye'ye ilk olarak değişim programı ile geldiğimde Türkçe öğrendim. Burada eşime aşık oldum ama yurtdışında eğitim sürecim de devam etti. Tabi birlikte yaptık bunları. Sonra da İstanbul'a yerleştik. Türkiye'de yaşıyorum ve Türkiye üzerine çalışıyorum, dolayısıyla Türkçe'yi iyi bilmem gerekiyor. Ama hala Türkçe konuşurken yoruluyorum ve bence kötü konuşuyorum. İnsanlar konuşmamı duyunca "Ne kadar güzel konuşuyorsun" diyorlar ama bence bu, aksanlı Türkçe konuşan gayrimüslim komşularına duydukları nostalji duygusundan kaynaklanıyor. (Gregor, araştırmacı, erkek, Yunan, 35-40 yaşlarında)

Maceraperestler dil öğrenme arzularını gerek zaman gerekse disiplin eksiliği nedeniyle sürekli ertelemişlerdir. Türkçe basit kelime ve cümleleri anlasalar ve kullansalar dahi ilk hevesle başlanan Türkçe kursları zorluk ve zamansızlık nedeniyle bırakılmış, dolayısıyla dil de unutulmuştur:

Uzun zamandır burada yaşıyorum. İspanyolca öğretiyorum. Öğrencilerim de bana Türkçe öğretmeye çalışıyorlar. Birlikte dışarı da çıkıyoruz ve arada pratik yapıyoruz. Türkler bu konuda gerçekten çok hevesliler... Dil öğretme konusunda... Ama eninde sonunda kendi dilimde ya da İngilizce olarak insanlarla anlaşabiliyorum. Kendimi kurtaracak kadar Türkçe de biliyorum. Ama tabi ki yetersizim. (Pablo, İspanyolca öğretmeni, erkek, İspanyol, 35-40 yaşlarında)

⁷⁹Fransa'da tezli yüksek lisans programına eskiden verilen isim.

İstanbul'da 6 yıldır yaşıyorum. İtalyanca ders veriyordum. Türkçeyi öğrenmek istedim, hatta buraya gelip Türkçe öğrenmeyen arkadaşlarımı küçümserdim. Fakat Türkçe çok zor. Hem dilbilgisi hem telaffuzu çok zor. Basit şeyleri biliyorum. "Bir ekmek verir misiniz lütfen?" [Bu cümleyi Türkçe söylüyor] Gündelik hayatta işime yetecek kadar. Zaten etrafımdaki hemen herkesle İngilizce, Fransızca ya da İtalyanca anlaşabiliyorum. Bu durum da tabii ki tembellik yaratıyor. (Carla, işsiz, kadın, İtalyan, 30-35 yaşlarında)

Görüşmeciler içinde expatlar toplumuyla tam olarak bütünleşmemiş ya da bütünleşme kaygısı taşımayanlar gibi görünmektedir. Türkçeyi öğrenmek ya da öğrenmemek profesyonel yolları içinde önemli bir durak değildir. Aslında İstanbul'da değil uluslararası toplumsal mekânda yaşayanlar oldukları için expatlar, kendi iş alanları ve çalıştıkları ülkelerin dillerini bilmek daha önemlidir.

Türkçe öğrenmemi gerektirecek bir durumum olmadı. Biz İstanbul'da, uluslararası ofis olduğu için yaşıyoruz. Tüm yurtdışı operasyonlarımızı buradan yürütüyoruz. Ama burada sabit değiliz. Örneğin benim hafta sonu Dubai'de bir toplantım var. Yarın burada Brezilya ile telekonferans görüşmem var. Bu görüşmeye İtalya merkezdeki yöneticim de katılıyor. Bizi genelde buluşturan ortak dil, İngilizce. Ofisteki arkadaşlarımın da büyük çoğunluğu yabancı ama Türk çalışma arkadaşlarımız da var. İngilizce anlaşıyoruz, bize yetiyor. (Francesco, uluslararası bir şirkette müdür, erkek, İtalyan, 35-40 yaşlarında)

İstanbul'da doğdum, büyüdüm. Babamlar Avrupa'nın II. Dünya Savaşı dönemindeki istikrarsız döneminden uzaklaşmak için gelip buraya yerleşmişler. İngiliz okullarında yetiştim. Çocuklarım da beni takip ettiler. Bir İngiliz olarak Türkçe öğrenmiş olsam da kendi dilimi konuşmayı tercih ediyorum. Çalışanlarımla ve ailemle, tabii ki arkadaşlarımla da İngilizce konuşuyorum. Bugün dünyanın ortak dili zaten İngilizce. (Hugh, uluslararası bir şirkette kurucu CEO, erkek, İngiliz, 60-65 yaşlarında)

Araştırmacılar ve gazeteciler, Türkiye üzerine uzmanlaşmalarının getirmiş olduğu isteklilik ve zorunlulukla birlikte Türkçe ğrenme konusunda daha başarılı olmuşlardır. Ancak bu grup da kendi içinde ayrışmaktadır. Araştırmacılar, görüşmelerimizi Türkçe yapabilecek kadar dile hakimken gazeteciler sözlü olarak kendilerini ifade edebilmede yetkin olmadıklarını söyleyerek görüşmeleri İngilizce gerçekleştirmişlerdir. Maceraperestler, dil öğrenme konusunda başlarda olduğa “hevesli” olduklarını dile getirmişler, ancak Türkçe dilbilgisinin ve kelimelerin birden fazla anlam taşımasının öğrenmede büyük bir zorluk teşkil ettiğinin altını çizmişlerdir. Her iki grup arasında kalan Julie ise dil öğrenme ve kullanma konusunda ayrışmaktadır. Expatlar ise Türkçe ğrenmeye ihtiyaç duymamışlardır. Hem İstanbul'da uzun süre yaşama planları olmadığı için hem de küresel piyasada iş yaptıkları için İngilizce herkes ile konuşulabilen ortak bir dildir.

Yerel toplumla ilişkileri incelediğimiz bu bölümün ardından köken ülke ile ilişkilerin kurumlar, cemaat ve aile üzerinden nasıl yürütüldüğüne bakacağız.

4.2. Köken lke ile İlişkiler

Görüşmeler sırasında köken ülke ile ilişkileri çok katmanlı olarak değerlendirebilmek için ülkelerini ziyaret etme sıklıklarından köken ülkedeki aile, akraba ve arkadaşları ile iletişim kurma yolları ve sıklıklarına kadar pek çok soru sorulmuştur. Aynı zamanda köken ülkenin ulusal kurumları (konsolosluklar, okullar, ibadet yerleri) da bu çerçevede görüşme cetveline eklenmiştir. Ayrıca evlilik stratejileri de bu başlık altında ele alınmıştır.

İlk olarak AB vatandaşı göçmenlerin anavatanları ile ilişki biçimlerine bakacağız. Genel olarak, expatlar köken ülkelerine daha bağlı ve güçlü ağlar içinde

görünmektedirler. Köken ülkede ya da başka ülkelerde yaşayan aile fertleri ile oldukça sık iletişim araçları ve tatiller sırasında görüşmektedirler:

Önceden de belirttiğim gibi hem Fransa'da hem de İsveç'te evim var. Eşim Avrupa Parlamentosu'nda görev aldığı için Fransa'ya, ailem yaşadığı için İsveç'e düzenli olarak gidiyorum. Ayrıca tatillerde başka yerlerde de buluşmak için fırsatlar yaratıyoruz. Tabi bunların yanı sıra günümüzde kitle iletişim araçları ile sıkça haberleşme fırsatımız oluyor. (Erik, yatırımcı, erkek, İsveçli, 60-65 yaşlarında)

Ailemle yani eşim ve oğlumla burada yaşıyoruz ama ailelerimiz Almanya'da, kuzenlerim dünyanın dört bir tarafında diyebilirim. Burada güzel ve büyük bir Alman cemaati var ama yine de insan kendi ülkesini özlüyor tabi. Tatillerde Almanya'ya gidiyoruz. Bazen de mevsimine göre, örneğin kışın kayak tatilimiz için İsviçre'de buluşuyoruz. Ailelerimiz ile haftada bir kere e-posta ya da telefon ile görüşmeye çalışıyoruz. (Valerie, turizmci, kadın, Alman, 45-50 yaşlarında)

Araştırmacı ve gazetecilerden oluşan grubumuz ise aileleri ile daha az sıklıkta görüştiklerini ifade etmişlerdir. Ziyaretler sadece İstanbul'dan köken ülkeye değil ters yönde de gerçekleşmektedir:

Ailemle ayda birkaç kez telefon ya da e-posta ile haberleşiyoruz. Küresel bir aileyiz, diyebilirim. Neredeyse kimse İngiltere'de kalmadı, herkes farklı yerlere dağıldı. Ben tatillerimi eğer kısaysa Türkiye'nin içinde veya komşularında geçirmeyi tercih ediyorum. Uzun tatillerimde ise farklı, daha önceden görmediğim yerlere gitmeyi seviyorum. Ailemi tatillerinde İstanbul'a çağırıyorum. Önce kız kardeşim geldi. Sonra bir keresinde babam geldi. En son ise annem beni ziyaret etti. Her biri de öncelikle burada şok oldular, sen burada nasıl yaşıyorsun, dediler. Ama sonra alıştılar ve sevdiler. (Elizabeth, gazeteci, İngiliz, 35-40 yaşlarında)

Ailem oldukça kalabalık. Bir sürü kardeşim ve her birinin 3-4 çocuğu var. Ailede bir tek ben kara koyun çıktım. Benim bir oğlum var. Genelde ayda bir kere falan internetten haberleşiyoruz. [Görüşme sırasında

telefonu çalıyor, arayan kişi ablası] Gördüğün gibi kardeşlerim beni sürekli arıyorlar. Yakın zamanda babam vefat ettiği için Fransa'ya gidişlerim ve kalışlarım arttı. Artık annemi yalnız bırakmamak için gittiğimde 1 ay kalıyorum, diyebilirim. Onun dışında yeğenlerim oldukça sık İstanbul'a geliyorlar. Geçenlerde birini göndermişim, şimdi yeni bir tanesi geldi. Onlarla ilgileniyorum ve gezdiriyorum. Ben ise boş zamanlarımda öncelikle olarak İstanbul'u sonra da Türkiye'yi gezmeyi seviyorum. Hala görmediğim bir sürü yer var. (Nicolas, araştırmacı, erkek, Fransız, 45-50 yaşlarında)

Son olarak maceraperestlerden bahsedecek olursak, gerek maddi zorluklar gerekse kişisel tercihler açısından köken ülke ile özellikle de aile ile bağ oldukça zayıftır:

Annemle e-posta ile haberleşiyoruz, babamla telefonla görüşüyoruz ya da bizi ziyaret ediyor. Annem ile babam boşandılar ve annem çok ama çok yorucu bir insan. Biz tatillerimizi görmediğimiz yerlere giderek değerlendiriyoruz. Bu Türkiye de olabilir, yabancı bir ülke de olabilir. (Pablo, öğretmen, erkek, İspanyol, 35-40 yaşlarında)

Burada bir STK'da çalışıyorum ve çok az maaş alıyorum. Hem bu yüzden hem de farklı yerler görmek, Türkiye'yi daha yakından tanıyabilmek için Türkiye'yi ve çevresini geziyorum. Ailemle internet aracılığı ile görüşüyoruz. Yılda 1-2 kere ya ben Fransa'ya gidiyorum ya da onlar buraya geliyorlar. (Julie, STK'da çalışıyor, kadın, Fransız, 25-30 yaşlarında)

Köken ülke ve ailelerle ilişkiler daha önceden de belirttiğimiz gibi ait olunan sosyo-ekonomik gruba göre farklılıklar arz etmektedir. Görüşmecilerimizin hayat tarzlarının yanı sıra iktisadi olanakları da kendi ülkelerine gidiş sıklıklarını, tatil yapma biçimlerini ve kullandıkları iletişim araçlarını belirlemektedir. Expatlar, ülkeleri ile bağlarını en kuvvetli biçimde koruyan gruptur. Araştırmacılar-gazeteciler ve maceraperestler ise hem anavatan ile hem de aileleri ile daha az görüşmektedirler.

Görüşmecilere İstanbul'daki kendi cemaatleri ile ilişkileri de sorulmuştur. Görüşmelerden ortaya çıkan sonuca göre cemaat ile kurulan ilişkileri; konsolosluk, okul, kilise üzerinden kurulanlar olarak belirleyebiliriz. İlk olarak konsolosluk ve okul üzerinden kurulan cemaat ilişkilerine bakacağız. Araştırmacılar ve gazeteciler, kendi cemaatlerinden başka kişiler olarak expatları tanımlamışlardır.

Gazeteci olmam nedeniyle fazlasıyla expat tanıyorum. Onlar kısa dönemli çıkar elde etmek için gelenler. Kendilerine göre 'gelişmekte olan bir ülkede' birkaç yıllık bir deneyim özgeçmişlerini altın değerine getiriyor. Bizler ise burada yaşayan ve bu toplumun bir parçası olan kişileriz. Kendilerini hem her şeyden üstün görmeleri hem de her şeyden olduğu gibi bizden de çıkar sağlamaya çalışmalarına tahammül edemediğim için expatlarla görüşmüyorum. (Hanna, gazeteci, kadın, Finlandiyalı, 30-35 yaşlarında)

[İstanbul'daki Fransız cemaati ile ilişkilerimi] Açıkçası asgari bir düzeye indirmeye çalıştım. Sadece okul düzeyinde görüşüyorum (oğlunun okulundaki velilerden bahsediyor). Onlarla da mecburen görüşüyorum. Fransız cemaati ile tamamen çocuk üzerinden gelişmiş bir ilişkim var yani veliler falan. Çünkü cemaat hep yeni gelen insanlardan oluşuyor ve sen, kalan olarak hep kendini tekrarlıyorsun. Hep keşfettirici bir görevde bulunuyorsun ve bu, çok sıkıcı. Benim hoşuma gitmiyor. Türkiye ile ilgili hiçbir şey bilmiyor, hep yüzeysel, çok kötü. Kendimi zorlamak istemiyorum, o yüzden asgari seviyeye çekiyorum. Büyük Fransız şirketleri için gelenler zaten 3-4 sene kalıyor. O yüzden kalan olarak üzerime düşen görev çok heyecan verici değil. (Nicolas, araştırmacı, erkek, Fransız, 45-50 yaşlarında)

Maceraperestler ise kendileri için buradaki cemaatin önemli olmadığını belirtmişlerdir. Daha önceden de belirttiğimiz gibi İstanbul'a gelen AB vatandaşlarının konsolosluklara kayıt olma zorunluluğu yoktur. İstanbul'da yaşayan yabancılar, evlenme prosedürünü gerçekleştirecekleri zaman konsolosluga kayıt yaptırmak zorunda kalmaktadırlar. Maceraperestler içindeki görüşmecilerimiz, İstanbul'da bir cemaate bağlı olmanın kendileri açısından bir fayda sağlamadığını dile getirmişlerdir.

Uzun zamanıdır İstanbul'da yaşıyorum ama buradaki kurumlar üzerinden işlerimi yürütmemi gerektirecek bir durum hiçbir zaman olmadı ve olmayacak. Eşcinsel olarak asla evlenmeyeceğim ya da çocuğum olmayacak; dolayısıyla ne kayıt olmam gerekiyor ne de kiliseye gitmem. Zaten benim kimliğimle çatışma halinde olan kurumlar olduğu için bana faydadan çok zarar getirecektir. (Pablo, İspanyolca öğretmeni, erkek, İspanyol, 35-40 yaşlarında)

İtalyanca öğretmeni olarak çalıştığım dönemde İtalyan Kültür Merkezi nedeniyle ister istemez cemaatimle görüşüyordum. Ama ben kendimi daha çok Avrupa vatandaşı olarak görüyorum. Belli kimlikler ya da sınırla içinde yaşamak beni mutlu edemez, tatmin edemez. Benimle aynı dünya görüşünü paylaşan, aynı zihniyete sahip kişilerle arkadaşlık yapmak daha güzel, diye düşünüyorum. (Carla, işsiz, kadın, İtalyan, 30-35 yaşlarında)

İstanbul'da yaşayan AB vatandaşı expatlar da araştırmacı-gazeteci grubumuzla benzer bir şekilde cemaat kavramından expatları anlamaktadır. Konsolosluklar ve okullar vasıtasıyla cemaatleriyle görüşmektedirler.

Oğlum, Alman Lisesi'nde okuyor. İstanbul'daki Alman cemaati sanırım en büyük olanıdır. Gerek okul, gerek konsolosluk, gerekse dernekler üzerinden buradaki Alman cemaati ile sıkı bağlarımız oluşmuş durumda diyebilirim. Ayrıca eşim ile ben Alman firmalarında çalışıyoruz. Bizim gibi burada expat olarak çalışan çok Alman arkadaşımız var yani sosyal çevre açısından yabancılık çekmiyoruz. (Valerie, turizmci, kadın, Alman, 40-45 yaşlarında)

Çocukların British International School'da⁸⁰ okuyorlar. Hem yöneticileri, hem öğretmenleri İngilizler. Ayrıca İngiliz eğitim sistemine göre yetişiyorlar. Okul, burada yaşayan İngilizlerin pek çoğunun tercih ettiğini bir kurum. Ayrıca konsolosluğumuz ve kendi çabalarımızla burada yaşayan expat arkadaşlarımızla düzenli olarak brunch ve yemek

⁸⁰The International British School İstanbul'un mottosu 'Eruditio Limites Permeat' yani "Eğitim Sınırları Aşar".

davetleri gibi etkinliklerle de bir araya geliyoruz. (Hugh, uluslararası bir şirkette kurucu CEO, erkek, İngiliz, 60-65 yaşlarında)

Expatlar için cemaatleri ile ilişkilerini korumak ve güçlü bir hale getirmek hem içinde yaşadıkları toplumda daha rahat bir yaşamı sunmakta hem de sahip oldukları iş bağlantılarını daha güçlü bir hale getirmekte önemli bir rol oynadığı için önemlidir. Cemaati, cemaat üyelerinin ortaklaşa paylaştıkları bir şeye -genellikle ortak bir kimlik duygusuna- dayanan, özel olarak oluşturulmuş bir toplumsal ilişkiler bütünü olarak tanımlayabiliriz. Talcott Parsons, hayatla ve çıkarlarla ilgili olan ve pek belirlenmemiş bir alandaki kapsamlı bir dayanışma ilişkisini anlatmak için cemaat kavramını kullanırdı.⁸¹ Cemaat kavramı denilince akla ilk gelen sosyolog olan Ferdinand Tönnies ise cemaatte statünün atfedilen bir konum olduğunu; aile ile kilisenin inancın korunmasında, duygusal ve işbirliğine yönelik davranışların gelişmesinde önemli bir rol oynadığını savunur. Ancak iş bölümü giderek karmaşık bir hal aldığında bu bağlar çözülüp yerini sözleşmeye dayalı ve gayri şahsi ilişkilere bırakmakta, böylece büyük çaplı örgütlenmeler ve şehirler toplumcu sosyal formları yansıtmaktadırlar.⁸² Expatlarımız için modern dünyada içinde yaşadıkları toplum içinde kendilerini rahat ve güvende hissedebilmeleri için sadece aile, kilise veya diğer ulusal kurumları değil aynı zamanda yemek ve benzeri davetler, toplantılar da önemli bir rol oynamaktadır.

Köken ülke ile sürdürülen ilişkileri daha ayrıntılandırmak için görüşme sırasında dini pratikleri gerçekleştirme biçimi de sorulmuştur. Dini pratiklerin yerine getirilmesine ilişkin sorumluzun amacı İstanbul'daki cemaatleri ve kurumları ile ilişkilerinin bir başka boyutunu ele almak içindir. Görüşmecilerimizin hepsi Hıristiyan olduğu için kiliseye gitme sıklıkları sorulmuştur. Önceki bölümden devam edebilmek için ilk olarak expatlara bakacağız. Expatlar büyük bir çoğunluğu sadece dini inançtan değil profesyonel kaygılar nedeniyle de kiliseye gitmektedirler:

⁸¹TALCOTT PARSONS, "Durkheim's Contribution to the Theory of Integration of Social Systems", **Sociological Theory and Modern Society**, 3-34.

⁸²F. TÖNNIES, Community and Society.

Hemen her hafta sonu kiliseye gitmeye çalışıyoruz. Hem ailemle birlikte yaşadığım bu yabancı toplumda geleneklerimizi devam ettiriyoruz, hem de kendi cemaatimizle ve çevremizle bu sayede bir araya gelme fırsatı yakalıyoruz. (Paul, uluslararası bir şirkette çalışıyor, erkek, Fransız, 40-45 yaşında)

Kilise bizim için önemlidir. Ama iş toplantıları ve yemeklerinden fırsat ayıramadığımız da oluyor. Kilise, sadece dini pratiklerin yerine getirildiği yer değil, aynı zamanda cemaatinizle bağlarınızın güçlenmesini sağlayan mekândır. Günümüz dünyasında bu ayrıcalıkları başka fırsatlarla da yakalama şansınız oluyor. (Hugh, uluslararası bir şirkette kurucu CEO, erkek, İngiliz, 60-65 yaşlarında)

Michel Pinçon'a göre yüksek burjuvazinin üyelerinin katılımı ile gerçekleşen "yemek davetleri, kokteyller, gala geceleri, açılışlar, tiyatro prömiyerleri ve diğer cemiyet aktiviteleri" amaçsız birer etkinlik olmaktan öte bir anlam taşımaktadırlar.⁸³ Aile çevresini aşan bir ilişkiler ağının geliştirilmesine ve muhafaza edilmesine olanak sağlayan bu etkinlikler, sosyal sermayenin devamlılığı için yapılması zorunlu olan sosyal vazifelere örnek olarak gösterilebilir. Ancak tabii ki expatlar, kendi cemaat ilişkileri ve iş bağlantıları için dini pratiklerini mutlaka yerine getirirler, gibi kesin bir yargıya varmamız mümkün değil. Bazı expat görüşmeciler de kiliseye gitmediklerini belirtmişlerdir:

Kiliseye gitmiyoruz. Çünkü inanmıyorum. Ateistim yani. (Tobias, uluslararası bir firmada müdür, erkek, İsveçli, 40-45 yaşlarında)

Hayır, kiliseye gitmiyorum. (Eden, uluslararası bir şirkette CEO, erkek, Belçikalı, 35-40 yaşlarında)

⁸³ M. PINÇON, M. PINÇON-CHARLOT, *Sociologie de la bourgeoisie*, 14.

Maceraperestler, kilise ya da sinagog çevresinde kurulan iş ilişkilerine karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Büyük bir çoğunluğu ateist olduğunu ya da tek tanrılı bir dine inanmadıklarını eklemiştir.

Kiliseye gitmiyorum. Çünkü inanmıyorum. İnanmıyorum derken ne temsil ettiği değerlere, Tanrı'ya, İncil'e ne de o cemaat çevresinde kurulan ilişkilere... (Marc, sanatçı, erkek, Alman, 35-40 yaşlarında)

Dini pratiğim yok. Burada yaşayanlar neden kiliseye ya da sinagoga gidiyorlar? Manevi bir kaygıdan ziyade maddi kaygılardan diye düşünüyorum... (Carla, işsiz, kadın, İtalyan, 30-35 yaşlarında)

Son grubumuzu oluşturan araştırmacılar ve gazeteciler de dini pratiklerini yerine getirmediklerini ama bunun Türkiye'de yaşamaya has bir şey olmadığını söylemişlerdir.

Ne burada ne de İngiltere'de kiliseye gitmiyorum. ABD'de ya da İspanya'da yaşadığım süre zarfında da gitmedim. Benim çevrem kilisede değil. Diğer taraftan Tanrı'ya inanıyorum ama dinler konusunda kararsızım. Herkesin inancına saygı gösterilmeli, diye düşünüyorum. (Elizabeth, gazeteci, kadın, İngiliz, 35-40 yaşlarında)

Kilise cemaati bana göre değil. Ben Türkiye'de yaşıyorum ve orası (kiliseyi kastediyor) bana uygun değil. Sokakta olmayı, arkadaşlarımla kafede oturmayı ya da başka bir şey yapmayı tercih ederim. Türkiye'yi yaşamak için geldim ve yerleştim. Ama oraya gidersem kendimi Avrupalı cemaat içine hapsedmiş olacağım. (Hanna, gazeteci, kadın, Finlandiyalı, 30-35 yaşlarında)

Görüşmelerimiz göstermektedir ki özellikle kilise çevresinde bulunmak, var olan ulusal kurumlar vasıtasıyla yerel toplum içinde yaşamak büyük bir önem

taşımaktadır. Expatlar açısından kilisenin yanı sıra okul da önemli bir tercih olarak ortaya çıkmaktadır. Fransız göç sosyologlarının Fransa'da yaşayan göçmenlerin bütünleşme araçları olarak önem atfettikleri Fransız kurumları vasıtasıyla toplumla bütünleşme modeli, İstanbul'da yaşayan AB vatandaşları açısından işlevsiz hale gelmiştir. Özellikle expatlar, kendi kurumları üzerinden sosyalleşme imkanı bulmakta, çocukları içinse kendi okulları üzerinden kontrollü bir sosyalleşme alanı yaratmaktadırlar. Expatların büyük çoğunluğunun erkek olması ve eşlerinin çalışmaması durumunda ise İstanbul'da kurulmuş olan AB vatandaşı eşleri de kendi dernekleri üzerinden yine kontrollü bir sosyalleşme süreci yaşamaktadırlar.⁸⁴

Son olarak evlilik stratejileri üzerinde duracağız. Önceki bölümlerde çocukların okul seçimlerine ilişkin expatlarımız, cevap vermiş olduğu için diğer iki grubumuzun çocukları için tercih edecekleri eğitim sisteminden de bahsedeceğiz. Expatlar, her ne kadar belli bir tabiyeti işaret etmemiş olsalar da evli olanların eşleri kendi milletinden ya da Avrupa kökenlidir. Evli olmayanlar ise Batılı kültürüne sahip eşleri olduğunu ya da olmasını arzu ettiklerini göstermişlerdir.

Henüz evli değilim. Milliyet benim için önemli değil. Ancak benim kültürümle ve geleneklerimle çatışmaması önemli. Açıklık önemli, başkalarının kültürel kimliklerine hoşgörülü ve saygılı olmalıyız diye düşünüyorum. (Eden, uluslararası bir şirkette CEO, erkek, Belçikalı, 30-35 yaşlarında)

Benim için eşimin milleti önemli değil. Ama diğer taraftan birlikte çocuk yetiştirecek olduğumuzu da göz önünde bulundurursak, farklı bir din ya da farklı gelenekler zaman içinde çatışma yaratabilir. Yani çocuk Hıristiyan mı olacak, Yahudi mi, Müslüman mı? Hangisinin kurallarına, geleneklerine göre yetiştirilecek? Bunu da düşünmek gerek... Evet... (Francesco, uluslararası bir şirkette müdür, erkek, İtalyan, 35-40 yaşlarında)

⁸⁴ Alman eşlerinin kurduğu Die Brücke, Fransız eşlerin derneği olduğu La Passarelle buna en iyi örnektir.

Araştırmacılar ve gazeteciler ile maceraperestler, evlilik stratejisi açısından birleşmektedirler. Milliyet önemli değildir. Buyk bir çoğunluğu hayatlarında bir kere de olsa bir Türk vatandaşı ile ilişki deneyimlemiştir ve ilişkinin yürümesini veya yrmemesini kültürden çok karaktere bağlamaktadırlar:

28 yaşındayken evlenmiştim, 3 yıl evli kalmıştık ve o da Türk't. İstisnai bir Şekilde aşırı kıskançtı, çok 'alaturka'ydı. Şimdiki erkek arkadaşım da Türk. 3 yıldır birlikteyiz. Şimdi birlikte ev alıyoruz. Bilemiyorum, eğer eşinizi milliyetine göre seiyorsanız bu tamamen farklı bir Şey. İnsanları kültürleri üzerinden bir stereotipe yerleştirmek istemiyorum. Eski kocam gerçekten çok kıskançtı, Şimdi erkek arkadaşım ise hiç kıskanç değil. Ben eşimden bağımsız bir hayat ve saygı beklerim. Bu yüzden de şu anki ilişkim sonsuza kadar sürecek dye düşünüyorum. Aşık olduğum ve inandığım kişi o. (Elizabeth, gazeteci, kadın, İngiliz, 35-40 yaşlarında)

Eski eşim Fransızdı. Ama Şimdi partnerim Türk. Benim için önemli olan hayatta ne kadar çok Şeyi birlikte paylaşabildiğimiz, birbirimize ne kadar alan aabildiğimiz, saygı duyduğumuz. Milliyet ile arkadaşlar ve eşler seçilmez, diye düşünüyorum. (Nicolas, araştırmacı, erkek, Fransız, 45-50 yaşlarında)

Görüşme cetvelimizi hazırlarken evlilik stratejileri ile birlikte sahip oldukları/olacakları ocuk(lar) için hangi okulu tercih edeceklerini de eklemiştik. Buradaki amaç yerel toplumla ve kendi cemaatleri ile kurdukları ilişki biçimini ve bütünleşme derecesini ölçmektir. Expatlar, çocuklarını kendi ulusal kurumları üzerinden okuttuklarını açıklamışlardır. Maceraperestler ise bu konuda fikir beyan etmemişlerdir diyebiliriz. Her biri bu konuyu düşünmediklerini ve gündemlerinde böyle bir soru olmadığı için bir cevap da veremeyeceklerini söylediler. Son grubumuz olan araştırmacılar-gazeteciler ise farklı görüşler bildirdiler:

Eşim Türk, ben de Yunan vatandaşıyız. Şu anda küçük bir kızımız var. Ama o okul çağına gelince ne yaparız bilemiyorum. Açıkçası buradaki Rum ya da Türk okullarında okumasını istemiyorum. Müfredatların zayıf olduğunu ve yeterli temeli sağlayamadıklarını düşünüyorum. Belki

de ileride ne Türkiye ne Yunanistan, tamamen başka bir Avrupa ülkesine gideriz. (Gregor, araştırmacı, erkek, Yunan, 30-35 yaşlarında)

Çocuk konusu arada düşündüğüm bir şey. Evebeyn olmadığım için okulların ne kadar yeterli olduklarını bilmiyorum. Ama Şişli Terakki'de öğretmenlik yapan bir arkadaşım var. Bir arkadaşı devlet okulunda çalışıyor ve bana ne kadar kötü olduğunu anlatıyorlar. Bu yüzden muhtemelen çocuğum olduğunda özel okula göndereceğim. Devlet okulları sınırlı kaynaklarla çalışıyorlar, bunu anlıyorum ama 55 kişilik bir sınıfta hiçbir şey öğrenemezsiniz. Tabi bir de Türk eğitim sisteminin temeli ile ilgili ciddi kaygılarım var. Burada her şey sınavları geçmek, ezberlemek ve üniversiteye girmeye odaklı. Yaratıcılık ve yenilik getirici çalışmalar yok. Bu yüzden bu soruyu hep kendime soruyorum: Çocuğumu burada özel bir okula mı göndermeliyim yoksa eğitimi için İngiltere'ye geri mi dönmeliyim? Bilemiyorum... Çocuk sahibi olunca bunu ciddi bir şekilde düşüneceğim. (Elizabeth, gazeteci, kadın, İngiliz, 35-40 yaşlarında)

Görüşmecilerimiz genel olarak eğitim sisteminin yetersizlikleri ve yaratıcı, tatmin edici bir eğitim için Türkiye'den ayrılmayı bile düşünebileceklerini ifade etmişlerdir. Çocukların sosyalleşme durumlarını görmemizi sağlayan okul tercihi, örneklemimizin de bütünleşmesine dair iyi bir örnek olacağını düşünmüştük. Ancak araştırmacı-gazeteci grubundan olan Nicolas, bizim bile sahaya çıkmadan önce bilmediğimiz bir şeyi ortaya çıkarmıştır:

Bildiğin gibi ilkokula giden bir oğlum var. İstanbul'da anaokuluna Şişhane'deki Okçu Musa İlköğretim Okulu'nun ana sınıfında başladı. Orası çok güzel eğitim veren bir okul, pilot okul çünkü. Ancak 1. sınıfa başlayacağı zaman ne yazık ki Okçu Musa İ.Ö.O'na devam edemedi. T.C. vatandaşı olmadığımız için devlet okullarına gidemiyor. Ben de mecburen Pierre Loti Lisesi'nin ilkokul kısmına yazdırmak zorunda kaldım. Ama oğlumun bir sürü Türk arkadaşı var ve Türkçe'yi çok güzel konuşuyor. Bu durum beni çok mutlu ediyor. (Nicolas, araştırmacı, erkek, Fransız, 45-50 yaşlarında)

Daha önceden de belirttiğimiz gibi Türkiye'deki devlet okullarında okuyabilmek için T.C. vatandaşı olmanın bir zorunluluk olduğunu bilmiyorduk. Ancak

görüşmecilerimiz için de sadece birinin çocuğunu İstanbul'da bir devlet okulunda eğitim almasını istemesi istisnai bir durum olarak kabul ediyoruz. Görüşmecilerimizin büyük bir çoğunluğu kendi çocuklarının ya kendi okulları ya da özel okullarda eğitim almasını istemektedirler. Üçüncü bir alternatif ise Avrupa'da başka bir ülkeye eğitim için yerleşme planıdır.

AB vatandaşlarının köken ülke ile kurdukları ilişkilerini ulusal kurumları, cemaatleri ve iletişim biçimleri üzerinden inceledikten sonra Türkiye'yi ve İstanbul'u nasıl algıladıklarına bakacağız.

4.3. Türkiye'yi Algılama Biçimleri

Görüşme cetvelinde Türkiye'yi algılama biçimleri ile ilgili olarak yönetilen sorular; kendi ülkeleri ile Türkiye'yi politik açıdan karşılaştırmalarını, İstanbul'u nasıl tanımladıklarını ve sevdikleri/sevmedikleri yönlerini açıklamalarını istemektedir. İlk olarak görüşmecilerimizin politika ile ilgili görüşlerine yer vereceğiz. Expatlar, siyasi ve ekonomik istikrarsızlıktan şikayet etmektedirler:

Belçika'dan gelen biri olarak politika burada oldukça dağınık işliyor. Bence Türkiye'deki en büyük sorun hiç kimsenin uzlaşmak istememesi. (Eden, uluslararası bir şirkette CEO, erkek, Belçikalı, 35-40 yaşlarında)

İtalya'da da çok çalkantılı bir siyasi gündem vardır. En azından Başbakanımızı medyadan tanıyorsunuzdur. Ancak ekonomi açısından belirli konularda istikrar sağlanmaktadır. Ne de olsa Avrupa Birliği'nin belirlediği çerçevede hareket etmek gerekiyor. (Francesco, uluslararası bir şirkette müdür, erkek, İtalyan, 30-35 yaşlarında)

Araştırmacılar ve gazeteciler ise Türkiye'nin içinde bulunduğu durumun dinamizminin etkileyici olduğunun altını çizirken demokratikleşme açısından önemli günlere tanıklık etmenin heyecanlı olduğunu belirtmektedirler:

İnsanlar burada isteseler de istemeseler de fazlasıyla politikler, aktif bir şekilde tartışmalara katılıyorlar. Sivil toplum, buraya geldiğimden (2000) beri giderek güçleniyor. Bence bu sıralar Türkiye'de olmak heyecan verici. Çok kutupluluğu sokaklarda ve havada hissediyorsunuz. Kürt meselesi ve milliyetçilik sürekli olarak birbiri ile çatışsa da, acı verici de olsa, bence demokratikleşme yolunda önemli adımlar atılıyor. (Elizabeth, yabancı bir TV kanalında gazeteci, kadın, İngiliz, 35-40 yaşlarında)

Türkiye çok genç bir ülke, bunu sadece nüfus açısından söylemiyorum. Aynı zamanda tarihsel açıdan da genç diyebiliriz. Eski bir rejimin yerine yenisi konuldu ve tüm alışkanlıklar tepeden inme bir şekilde değiştirildi. Bu durum Türkiye'nin şu anki durumu ile çok alakalı. Kürt Açılımı, pek çok tartışmayı beraberinde getirse de bence demokratikleşme yolunda atılan önemli bir adım. (Gregor, araştırmacı, erkek, Yunan, 35 -40 yaşlarında)

Öte yandan, maceraperestler olarak adlandırdığımız gruptaki göçmenler, Türkiye'nin gündemi ve politikaları konusunda ayrışmaktadırlar:

Bence Türkiye de Fransa da dünyada artan milliyetçilikten nasiplerini almaktalar. İkisini bu açıdan karşılaştıramıyorum çünkü her ikisinin de aşırı milliyetçi olduğunu düşünüyorum. Ben aktivist olarak bunlara karşı olabildiğince mücadele etmeye çabalıyorum. (Julie, STK'da çalışıyor, kadın, Fransız, 25-30 yaşlarında)

Of! Türkiye'de politika nasıl yapılıyor anlamıyorum! Polonya daha kötü durumlarda olabilir ama siyaset konusunda bence Polonyalı politikacılar -ne de Avrupalılar-, Türklere göre daha olgun ve akli başında davranıyorlar. Burada insanlar hiçbir şeyi umursamıyorlar, hiç tepki göstermiyorlar. Ama Avrupa'da böyle bir şey olamaz. Bu

yüzden de Türkiye'de yaşamak çok zor! (Frederik, ev erkeği⁸⁵, erkek, Polonyalı, 45-50 yaşlarında)

Açıkçası ben politikayla pek ilgilenmiyorum. Bana sorarsanız politika, politikacıların elinde değil para sahiplerinin elinde şekilleniyor. Küresel bir dünyada yaşadığımız için de ülke içinde ve dışında kapitalizmin talepleri doğrultusunda yönetiliyoruz. Bu yüzden politikaya da inanmıyorum. (Marc, sanatçı, erkek, Alman, 25-30 yaşlarında)

Yukarıdaki alıntılardan da görüldüğü gibi görüşmecilerimiz çalıştıkları alana bağlı olarak politik gündem farklı noktalardan ele almaktadırlar. Expatlar, iktisadi istikrar için düzgün işleyen ve sarsılmayan, küresel dünyayla bütünleşmiş politik uygulamaların gerekliliğın altını çizerken araştırmacılar-gazeteciler, Türkiye'nin sahip olduğu siyasi ajandanın dinamikliğinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamışlardır. Maceraperestler ise kendi içlerinde farklılıklar göstermektedirler. Politika ile ilgilenmediklerini, Türkiye'de yaşananların “bir Avrupalı olarak” baktıklarında anlaşılmaz olduğunu ya da dünya üzerinde etkili olan rüzgarlardan etkilendiğini ifade etmişlerdir.

Görüşmecilerimizin İstanbul özelinde Türkiye'yi nasıl algıladıklarını anlatmak için birkaç kelime ile İstanbul'u tanımlamalarını istedik. Verilen cevaplar doğrultusunda araştırmacılar-gazeteciler ile maceraperestlerin seçtikleri kelimelerin benzer olduğu söyleyebiliriz:

Ruhani, gizemli, klişe ama doğru, tepeli (yüksek), merak uyandırıcı. (Elizabeth, gazeteci, kadın, İngiliz, 35-40 yaşlarında)

⁸⁵ Görüşmeci, bir Türk ile evli ve çalışma koşullarından memnun olmadığı için evde kalıp çocuklara bakmayı tercih etmiş. Kendisini “ev erkeği” olarak tanımlıyor.

İstanbul koskoca bir dünya, dışarıdan doğru anlaşılmıyor, dinlemek gerek, ben de dinliyorum, şairin dediği gibi. (Nicolas, araştırmacı, Fransız, 45-50 yaşlarında)

İstanbul gizemli, dinamik yani hareketli, bence kendileri gelip görmeliler, anlatmak yetmez. (Pablo, İspanyolca öğretmeni, erkek, İspanyol, 35-40 yaşlarında)

Merak uyandırıcı, harekete geçirici, gizemli. (Marc, sanatçı, erkek, Alman, 35-40 yaşlarında)

Expatriate olan görüşmecilerimiz ise İstanbul'un coğrafi olarak ön plana çıkan yanları ve olumsuzluklarını daha çok sıralamışlardır.

İstanbul çok kaotik. İstanbul deyince aklıma Boğaz ve Kız Kalesi geliyor. Çok güzeller. (Tobias, uluslararası bir şirkette müdür, erkek, İsveçli, 40-45 yaşlarında)

Benim aklıma ilk olarak tarihi yarımada ve Boğaz geliyor. Haliç'i de unutmamak gerek. Kozmopolit. (Valerie, turizmci, kadın, Alman, 45-50 yaşlarında)

Tabi ki Boğaz! Aynı zamanda İstanbul deyince aklıma aşırı hareket, koşturma ve sabırsız insanlar geliyor. (Paul, uluslararası bir şirkette müdür, Fransız, 40-45 yaşlarında)

Expatriates, İstanbul'u tanımlarken coğrafi özelliklerinden ve tarihi güzelliklerinden bahsetmişlerdir, tıpkı bir turist gibi. Aynı zamanda İstanbul'dan şikayetçi de olmuşlardır. Birkaç yıllığına İstanbul'da yaşamayı düşünen bu görüşmeci grubumuz, aynı zamanda İstanbul ile tam anlamıyla bir bütünleşme sağlamamış görünmektedir. Maceraperestler ve araştırmacılar-gazeteciler ise kendi içlerinde benzerlik göstermektedirler. Bir kısmı İstanbul'u ancak yaşamak gerektiğini, koca bir dünya olduğunu dile getirirken diğerleri de gizemli, hareketli ve merak uyandırıcı olarak betimlemişlerdir.

Görüşmecilere aynı zamanda İstanbul'un sevdikleri ve sevmedikleri yönleri de sorulmuştur. İstisnasız her görüşmeci İstanbul'daki trafikten şikayet etmektedir:

İstanbul'da dolmuş ve taksi şoförlerinden hoşlanmıyorum, onlar yüzünden araba kullanmaktan da nefret ediyorum. Ailem beni ziyarete geldiğinde burada nasıl yaşadığımı sormuşlardır. Çünkü sen de biliyorsun ki kimse kendi yolunda gitmiyor. Dışardan bakan biri için daha da garip bir şey bu. Yolda birden bir düğüm oluyor ama herkes bir şekilde onun içinden çıkıyor. (Elizabeth, gazeteci, kadın, İngiliz, 35-40 yaşlarında)

İstanbul'daki trafiğe ve korna sesine tahammül edemiyorum. Kimse birbirine saygılı değil. İnsanlar yolda birden sanki çıldırıyorlar. Her an her şey olabilir. (Gregor, araştırmacı, erkek, Yunan, 30-35 yaşlarında)

Burada trafik ve park etme biçimlerini görünce çıldırıyorum! İstanbul'da ilk yaşamaya başladığımızda şöyle bir şey olmuştu. Eşim ile dolaşmaya çıktı ve kaldırımda yürüyoruz. Adamın biri arkamızdan geldi, bize korna çaldı ve sanki suçluymuşuz gibi söylendi. Sonra da kaldırıma park etti. Fatma (eşi) beni kolumdan tuttu ve sakinleştirdi. Bu nasıl olabiliyor!?! (Frederik, ev erkeği, Polonyalı, 45-50 yaşlarında)

İstanbul'daki trafik ve toplu taşıma bence korkunç! Bir sürü metro hattı var ama birbirine bağlı değil. Levent'ten Şişhane'ye gitmek için Taksim'de inip, diğer tarafa geçip tekrar biniyorsunuz. Bunun gibi bir sürü örnek verebilirim. Anlayamıyorum. (Valerie, turizmci, Alman, 45-50 yaşlarında)

İstanbul'da insanlar trafikte hem sabırsız hem de saygısızlar bence. Hele ki araba kullanıyorsanız bunu çok iyi gözlemleyebiliyorsunuz. (Hugh, uluslararası bir şirkette kurucu CEO, İngiliz, 60-65 yaşlarında)

Trafikten şikayet eden görüşmeciler, kurallara uymama ve saygısızlık kavramları üzerinde durmuşlardır. İstanbul'un sevdiğiniz yönleri nelerdir sorusuna veren cevaplar ise daha fazla çeşitlilik ve farklılık ortaya koymaktadır. Expatlar, İstanbul'u

nasıl tanımlarsınız sorusunda zaten cevaplarını vermişlerdir: Boğaz, tarihi yarımada, güzel yemekler İstanbul'un en sevdikleri taraflarıdır.

Maceraperestler ve araştırmacılar-gazeteciler İstanbul'da sevdikleri şeyleri tanımlarken benzerlik göstermektedirler: Kültür, çeşitlilik, hayat tarzı, dinamizm, yaşayan bir şehir olması.

Görüşmecilerimize son olarak geleceğe dair mobilite planlarını sorduk. İstanbul'da mı kalmayı planlıyorlar? Ülkelerine dönmeyi mi planlıyorlar? Yoksa başka bir ülkeye mi yerleşmeyi düşünüyorlar?

Expatriates içinde kendi işini İstanbul'da kurmuş olanlar İstanbul'dan ayrılmak gibi bir planları olmadığını belirtmiştir. İstanbul iş hacmi ve taşıdığı potansiyel açısından kendilerine iyi bir gelecek vadetmektedir:

Bugüne kadar oldukça mutlu bir şekilde burada yaşadım ve yaşıyorum. İstanbul'un sahip olduğu potansiyeli gördüğüm için işimden ayrılıp burada kendi ofisimi açtım. Burada kendimi rahat hissettiğim sürece de kalacağım. (Eden, uluslararası bir şirkette CEO, erkek, Belçikalı, 30-35 yaşlarında)

Daha önceden de bahsettiğim gibi ailem uzun zaman önce buraya geldi. İstanbul, deniz ticareti açısından stratejik bir konuma sahip. Ben bundan sonra başka bir yere gitmem diye düşünüyorum. Çocuklarım açısından ise üniversite eğitimlerini yurtdışında aldıktan sonra buraya kendi işlerinin başına geçmeleri arzu ediyorum. (Hugh, uluslararası bir şirkette CEO, erkek, İngiliz, 60-65 yaşlarında)

Diğer expatlar içinse İstanbul, geçici bir süre ikamet ettikleri bir yer olarak görünmektedir. Buradaki geçici görevlerini yerine getirdikten sonra kendi ülkelerindeki ofise dönerek çalışmayı hedeflemektedirler:

Bildiğiniz gibi İstanbul ofisi, uluslararası bir ofis. Burada düzenli olarak rotasyon vardır. Herkes gerçekleştirmesi gereken görevi tamamlayıp süresini doldurunca başka bir yere atanır. Bu genellikle İtalya'daki merkez ofis olur. Ben de buradaki süremi doldurunca tabii ki ülkeme geri dönmek istiyorum. (Francesco, uluslararası bir şirkette müdür, erkek, İtalyan, 35-40 yaşlarında)

Araştırmacılar ve gazeteciler ise kalabildikleri kadar İstanbul'da yaşamayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Bazıları için ise çocuklarının eğitimi ve geleceği ile durum da karar vermelerinde etkili olacaktır:

Bu yaşıma kadar çok dolaştım ve artık kök salabileceğim yeri buldum gibi geliyor. Türkiye'de kalmak istiyorum ama çocuklarıma bağlı. Daha önceden de söylediğim gibi eğitimleri için İngiltere'ye dönebilirim. Ama burada her zaman bir evim olacak. Demokratikleşme süreci ile ilgili kendi alanımda yapmak istediklerim var. Bunlardan biri gazetecilik alanında özel bir akademi açmak ve Türkiye'deki medyanın demokratikleşmesi için çalışmalar yapmak. Böyle şeyler var işte aklımda... (Elizabeth, gazeteci, kadın, İngiliz, 35-40 yaşlarında)

Ben kalmayı düşünüyorum. Mümkün olduğu kadar kalmayı düşünüyorum. Belli sebeplerden dolayı. Ama hala doldurulması gereken bir boşluk var, Türkiye ile Fransa arasında bir köprü olmalı. Ben de bunu yapmaya çalışıyorum. Bence burada sosyal bir fayda var. Bana bu koskoca İstanbul dünyası yeter. (Nicolas, araştırmacı, erkek, Fransız, 45-50 yaşlarında)

Maceraperestler için ise daha belirsiz bir durum söz konusudur. Bazıları gitmeyi, bazıları ise kalmayı düşünür ama her iki durumda da bunun ne zaman olacağına dair kesin bir tarih belirlenmemiştir.

Biliyorsun ki burada mülteciler için bir STK'da çalışıyorum. Ama Fransız'ım ve kendi ülkemde de milliyetçi politikalar yüzünden göçmenler ve dezavantajlı gruplar oldukça zor durumda. Bazen burada kalıp, bu alanda çalışmayı düşünüyorum. Bazen de kendi ülkemde mücadele vermeyi planlıyorum. Sonuç olarak çalışabileceğim alanlara ve ihtiyaca da bağlı olarak nerede yaşayacağıma karar vereceğim. (Julie, STK'da çalışıyor, kadın, Fransız, 25-30 yaşlarında)

İstanbul'da yaşamaktan çok memnunum ama bir süredir işsizim ve burada daha ne kadar devam edebilirim bilmiyorum. İş bulma ve yaşam standartlarıma bağlı olarak ne yapacağıma karar vereceğim. (Carla, işsiz, kadın, İtalyan, 30-35 yaşlarında)

İstanbul çok güzel ama sanatçı olarak başka ülkelerde, bana ilham verecek, beni besleyebilecek başka yerlerde de yaşam tecrübesi edinmek istiyorum. Buradan sonra Uzakdoğu'ya gidebilirim. (Marc, sanatçı, erkek, Alman, 35-40 yaşlarında)

Aslında görüşmelerden ortaya çıkan sonuca göre, maceraperestlerin İstanbul'da kalma durumları sahip oldukları iktisadi sermayeye de bağlı olarak belirsizlik halini beraberinde getirmektedir diyebiliriz. Marc örneğinde olduğu gibi üst sınıf bir aileye mensup olan kişi, ekonomik kaygılar olmadan, deneyim için yer değiştirmeyi planlarken Carla gibi işsizlik halinin daha uzun sürmesi durumunda iş bulabileceği başka bir yere göç etmesine ya da kendi ülkesine dönmesine yol açabilmektedir.

Yüz yüze derinlemesine yapılan görüşmelerin değerlendirilmesinin ardından Todorov'un tipolojisinden ve saha çalışmamızdan sonra ortaya çıkan kendi tipolojimizi açıklayacağız.

4.4. Türkiye'de Yaşayan Avrupa Vatandaşlarına Dair Bir Tipoloji Denemesi

Kaiser'ın AB vatandaşı göçmen gruplamasının yanı sıra tez çalışmamız sırasında örneklememizin gruplandırılması açısından Todorov'un tiplolojisi ve Bourdieu'nün sermaye tanımlaması modellememizin temelini oluşturmuştur. Bu bölümde, Todorov'un tiplojisini inceledikten ve Bourdieu'nün çeşitli sermaye tanımlamalarına baktıktan sonra saha çalışmamızdaki verileri analiz ederek yeni bir tipoloji oluşturmayı hedeflemekteyiz.

Todorov, *Nous et les autres : la réflexion française sur la diversité humaine* (Biz ve ötekiler: İnsan çeşitliliği üzerine Fransız düşünme geleneği) adlı eserinde egzotizmi; bir kültürün ya da bir ülkenin “gözlemci ile ilişkilerine bağlı olarak” ve milliyetçiliğin simetrik açıdan tersine yerleştirerek açıklar. “Egzotizm, milliyetçilik ile aynı göreceliliğe bağlı ancak simetrik olarak tam zıttıdır. Her iki durumda da stabil bir tanımlama yapmak mümkün değildir ancak bir ülke ya da bir kültür gözlemci ile olan ilişkilerine bağlı olarak tanımlanmaktadır, diyebiliriz.”⁸⁶ Yazar, egzotizm kavramı etrafında toplanan, aralarında Homeros, Montagne, Diderot, Pierre Loti, Châteaubriand, Aziyadé, Segalen gibi isimlerin de olduğu yazarların eserlerinden yola çıkarak on farklı seyyah portesi çıkarır.

Birinci grup “asimileştirici”⁸⁷lerdir. “Evrenselci bir bakış açısı ile tüm insanların eşit olduğu fikrine inanan ancak kendi idealleri için dünyayı değiştirmeye çalışanlardır. Asimilatörün klasik figürleri, kendi dinlerini yaymak için çabalayan Hıristiyan misyonerlerdir.”⁸⁸ İkinci grup ise “çıkar sağlayıcı” (*profiteur*) olanlardır: “Alışkanlık çıkarıcı olanlar; ne rahipler, ne askerler ve de ideologlardır. Tüccar ya da sanayi ile ilgili olan iş adamlarıdır. Ötekilerine bakış açısı kendi çıkarı için onları

⁸⁶TZVETAN TODOROV, *Nous et les autres: la réflexion française sur la diversité humaine*, 355.

⁸⁷ Fransızca'da “assimilateur” olarak kullanılan kavram, asimilasyon hedefleyen bir grubu anlattığı için tarafımızdan “asimile edici” olarak çevrilmiştir.

⁸⁸ A.g.k. 452

kullanmak üzerine odaklıdır. Asimile edicilerden farklı olarak herhangi bir ideolojiyi beraberlerinde taşımazlar. Yerlilerin yabancı nesnelere görmezden gelir, pahalıya satar ve ucuza alır; “ötekiler”i evinde sömürerek veya (genellikle kaçak bir şekilde) anavatanına götürerek ucuz iş gücü olarak kullanır.”⁸⁹

“Turist”ler ise bu iki gruptan çok farklıdır. İnsanları anıtlara tercih eden acelesi olan bir ziyaretçidir. Sadece modern insanın karakteri olduğu için değil, mesleki bir neden yerine tatilini geçirmek için geldiğinden acelecidir. Turistler, geldikleri ülkede toplumun bireyleri ile çok da ilgilenmezler... Ancak gönülsüzce de olsa yerli öğelerle “tipik”bir şekilde temasa geçerler: Ziyaret edilen ülkede üretilen ürünler, bayramlar gibi.”⁹⁰ Başka bir grup olan izlenimciler (*impressionniste*) ise rafine turistlerdir: Öncelikle seyahat için bolca vakti vardır. Ziyaret ettikleri ülkenin sadece fotoğraflık veya sözlü klişeleri ile yetinmez, aynı zamanda resim, edebiyat gibi alanlarda da dolaşırlar. Ancak yine de turist ile benzer bir şekilde deneyimlemek için sadece bir nesne üzerine yoğunlaşırlar. Peki, neden? Çünkü Loti, gibi yaşadıkları ülkede üst sınıf yabancı olarak sadece bir tadı (*goût*) keşfetmelerine imkân vardır.” Todorov, burada bireysellikçiliğin altını çizerek devam eder: “İzlenimci tavır, bizim zamanlarımızın baskın karakterlerinden bireysellikçilik ile yoğun bir uyum içindedir: Kendi projelerimizi gerçekleştirirken ilgilendiğim ötekilere yanlış yapmanın kaçınılmaz olduğu gerçeği (hepimiz aynı şeyi yapmaktayız).”⁹¹

Asimile olmuş olan grupta ise göçmen işçi ya da alanında uzman kişileri alabiliriz. “Öncelikle ve çoğunlukla sadece seyahat etme amaçlı değillerdir: Göçmenlerdir. İçlerinde yaşamak zorunda oldukları için ötekileri tanımak isterler. Davranışları kesinlikle asimile edicilerin zıddıdır. Amerikan rüyasında olduğu gibi topluma katılabilmek için onlar gibi olmaya çaba sarfederler.” Göçmen işçiler için ise çıkar sağlayıcıların aksine bir durum söz konusudur. “Kısıtlı bir süre için geldiklerinden ne

⁸⁹ A.g.k. 453

⁹⁰ A.g.k. 453,454.

⁹¹ A.g.k. 454-456.

kendi kültürlerinden vazgeçmeye ne de içinde buldukları kültürü tanımaya niyetleri vardır. İçinde buldukları toplumu tanıma ve kimlik açısından özdeşim kurma (*identification*) süreci tamamlandığında ise göçmen işçi de artık asimile olacaktır: Tıpkı ‘ötekiler gibi’ olacaktır.”⁹²

Altıncı tip ise yabancılardır. Yabancıların bizim alışkanlıklarımızı paylaşmak gibi bir derdi yoktur, onun yerine bunlara maruz kaldıklarını düşünürler. “Yabancı için bizler doğal değildir, bu nedenle sürekli olarak üstü kapalı bir şekilde kendi ülkesi ile bizimkini karşılaştırır ve eksiklerimizi bulmaya öncelik tanır. Yabancıların mutluluğu da kırılgandır: Eğer ötekileri yeteri kadar tanımazsa onları hiçbir zaman anlayamayacaktır; eğer çok iyi tanır da artık onları görmeyecektir. Yabancı dinginliğe ulaştığı takdirde ise deneyimi zaten körleşmiş durumdadır, dolayısıyla artık başka bir yere göç etme zamanı gelmiştir.”⁹³

Sürgünde (*exilé*) olan [kişi] tanımında ise Todorov, içinde bulunduğu topluma hiçbir şekilde karışmayan, kendi çevresi ve cemaati ile görüşen kişilerden bahseder: “Sürgünde olan kimdir? Sadece kendi hayatı ile ilgilenen, kendi insanları ile görüşen; aynı zamanda yabancı bir ülkede yaşama deneyimi böylece mümkün kılan ve ait olmayan kişidir. Aynı fakat daha da geliştirilmiş duygularla, tüm bütünleşme süreçlerinin gerçekleştiği ve kendi cemaatleri tarafından kabul edilebilecekleri büyük kentlerde yaşarlar.”⁹⁴

Kinayeci (*allegoriste*) karakter ise söylemek istediğini dolaylı yoldan anlatandır: “Kendi toplumu ile ilgili yaşadığı başka bir şey hakkında içinde bulunduğu (yabancı) toplum ile tartışarak iddiaya girer. Aslında amacı kendisine ve kendi kültürüne dair yaşadığı bir sorundur.”⁹⁵ İnsanlığın iyiliğine inanmayan (*désabusé*) birey ise

⁹² A.g.k. 456

⁹³ A.g.k. 457, 458.

⁹⁴ A.g.k. 458.

⁹⁵ A.g.k. 459.

Todorov'un sınıflandırdığı başka bir gruptur. "Evini seven kişi ne onu ne de vatanını terk etmez ve asla bundan pişmanlık duymaz. Ancak aynı zamandan gezgin bir karaktere de sahip olan bu birey, dünya turuna çıkıp bunu kendi evinde sonlandırır."⁹⁶ Son olarak filozof grubundan bahseder. Filozofların da asimile ediciler gibi olduğunu belirten Todorov, ayrıldıkları noktanın filozofların farklılıkları görmeye yönelik yoğun bir gözlemci olmalarına ve evrenselliklerinin salt bir etnomerkezcilikten uzak durmasına bağlar. Ancak "alışkanlık olarak kendi yargılarını da beraberlerinde getirirler ve kendi yanlışlarını düzeltme ve tarzlarını daha iyi bir hale getirebilme işini ötekilere bırakırlar."⁹⁷

Örnekimimizi oluşturan Avrupalı göçmenlerin "elit" olarak kabul edilmesini sağlayan sadece Avrupa'dan, Batı'dan geldikleri için bir ön kabul olarak görülmemelidir. Aynı zamanda sahip oldukları sermayeler de statülerinin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Bourdieu sermayenin sadece ekonomik alan ile ilişkilendirilemeyeceğini ifade etmiş ve çalışmalarıyla "sermaye" kavramının sosyoloji literatürünün de önemli bir parçası haline gelmesini sağlamıştır. Bourdieu, iktisadi sermayeye ek olarak üç çeşit sermayenin varlığından bahseder: Kültürel sermaye, sosyal sermaye ve sembolik sermaye. Bu bölümde sırasıyla kültürel, sosyal ve sembolik sermayenin tanımları ve özelliklerini tartıştıktan sonra, bu bilgiler doğrultusunda ve Todorov'un tipolojisinin rehberliğinde saha çalışmamız sonrasında ortaya çıkan yeni tipolojimizi açıklayacağız.

Bourdieu'nün kültürel sermaye kavramını geliştirirken amaçladığı, ekonomik eşitsizliklerin açıklamakta yetersiz kaldığı eğitimsel performans ve kültürel pratik farklılaşmalarını gösterebilmektir. Bir müzede veya konser salonunda sanat eseri

⁹⁶ A.g.k. 460.

⁹⁷ A.g.k. 462, 463.

olarak, okulda ise edebi bir metin veya felsefi bir tartışma olarak karşılaşılabilen kültürel veya simgesel malların “tüketimi” sadece anlamlarının kavranabilmesi ile mümkündür. Bireylerin bu malların anlamlarını kavrayabilmek için önceden edinilmiş birtakım değer biçme ve zevk alma tutumlarına/ eğilimlerine ihtiyaçları olacaktır. Bu eğilim ve tutumların bireye işlenmesi, başka bir deyişle kültürel sermayenin birikmesi ise, bilinçli veya bilinçsiz bir sürecin ürünüdür, ailede başlamakta ve belli bir zaman yatırımını gerektirmektedir. Bu yatırım bireye, anında olmamakla birlikte, okul döneminde, sosyal temaslarda, evliliklerde ve iş piyasasında kar veya zarar olarak geri dönmektedir.⁹⁸

Bourdieu kültürel sermayeyi içselleştirilmiş halde, nesneleşmiş halde ve kurumsallaşmış halde olmak üzere üç farklı biçimde ele almaktadır. Kültürel sermaye sahip olunan kültürel malların bütününden oluşur. Kültürel sermaye, bir dalda uzman olmak, dili iyi kullanmak, sosyal dünyayı ve onun işleyiş kodlarını tanımak gibi edinilmiş bilgilerden oluşabildiği gibi nesnelleşmiş ve kurumsallaşmış haliyle de bireyin edinebileceği bir sermaye türüdür. Nesnelleşmiş haliyle kültürel sermaye, kişinin sahip olduğu tablolar, kitaplar, aletler, makine ve bilgisayarlar maddi kültürel mallardan meydana gelir. Kurumsallaşmış haliyle ise bireyin zaman içinde edindiği ünvanlar, diplomalar, yarışmalarda kazandığı dereceler, statülerden (öğretmen olmak, hâkim olmak vs.) oluşur. Kültürel sermaye, kişisel çaba olmaksızın edinilemez. Bireylerin uzun süreli çabalarının sonucudur, anlık olarak aktarılması mümkün değildir. Bourdieu ayrıca kültürel sermaye ile ekonomik sermaye arasında bir bağ kurmaktadır. Bu iki tür sermaye biçimi birbirlerine çevrilebilir. Farklı sermaye biçimlerine bireyler farklı ölçülerde sahip olurlar. Örneğin, bir özel okulun patronu görece daha çok iktisadi sermayeye daha az kültürel sermayeye sahipken aynı okuldaki bir öğretmen daha çok kültürel sermayeye daha az iktisadi sermayeye sahiptir. Bourdieu, kültürel sermaye kavramını özellikle toplumsal yeniden üretim mekanizmalarını anlaşılır kılmak için kullanmıştır.⁹⁹

⁹⁸ Rogers BRUBAKER, **Rethinking classical theory: The sociological vision of Pierre Bourdieu**, 741, 742.

⁹⁹Pierre BOURDIEU, **Les trois états du capital culturel**, 3-5.

Sosyal sermaye ise devamlılığı olan bir “ilişkiler ağı”na sahip olmanın sağladığı güncel ve potansiyel zenginliklerin, kaynakların tümü olarak tanımlanır. Bourdieu, maddi veya sembolik kazanç sağlamaya yarayan bu yararlı ve dayanıklı ilişkilerin sürdürülmesi için özenli ve düzenli olarak çalışılması gerektiğini çünkü bu ilişkiler ağının bir defaya mahsus kurulmuş devamlı bir ağ olmadığını söyler.¹⁰⁰ Başka bir deyişle, kişinin tanışıklıkları sayesinde harekete geçirebildiği sermaye ve güçlerin tamamı olan “sosyal sermaye” kendiliğinden verili bir durum değildir, dolayısıyla ilişkiler ağı sürekli olarak güncellenmeli ve çeşitli fırsatlar yaratılarak yeniden kurulmalıdır.

Sermayenin çok boyutlu yapısına vurgu yapan Bourdieu, toplumsal eyleycilerin toplumsal uzam içerisinde dağılımlarının da bu yapıya uygun olarak iki boyutlu gerçekleştiğini belirtir. Eyleyciler toplumsal uzam içerisinde, birinci boyutta sahip oldukları sermayenin toplam hacmine, ikinci boyutta ise sermayelerinin yapısına, başka bir deyişle farklı sermaye türlerinin görece ağırlığına/oranına göre dağılmışlardır.¹⁰¹ Başka bir deyişle, toplumsal uzam aynı anda hem dikey hem de yatay bir eksene sahiptir. Eyleyciler sahip oldukları sermayenin toplam hacmine göre öncelikle dikey eksen üzerinde, hiyerarşik bir şekilde sıralanırlar. Hem iktisadi hem de kültürel açıdan geniş bir sermaye hacmine sahip toplumsal gruplar (patronlar, serbest meslek sahipleri ve üniversite profesörleri) hiyerarşinin en tepesinde, ekonomik ve kültürel sermaye bakımından en yoksul olan toplumsal gruplar (vasıfsız işçiler, tarım işçileri) ise hiyerarşinin en alt noktasına yerleşirler.¹⁰² Eyleycilerin sahip oldukları sermayenin yapısı, yani sermayelerinin toplam hacmi içinde kültürel ve iktisadi sermayelerinin oranı ise yatay eksen üzerindeki konumlarını belirler. Kültürel sermayeleri iktisadi sermayelerine oranla daha baskın olan eyleyciler ile zıt özelliklere sahip olanlar karşıt konumdadırlar. Bu yatay eksen,

¹⁰⁰Pierre BOURDIEU, *Le capital social: notes provisoires*, 2.

¹⁰¹A.g.m. 3.

¹⁰²Patrice BONNEWITZ, *Premières leçons sur la sociologie de Pierre Bourdieu*, 44.

toplumsal uzamın dikey ekseninde aynı pozisyonda bulunan grupların, örneğin patronlar ve üniversite profesörlerinin veya ilkokul öğretmenleri ve küçük esnafın arasında da bir ayırım yapılmasına olanak sağlar. Bu açıdan bakıldığında, “profesörler (kültürel sermaye konusunda, ekonomik sermayeye oranla daha zengindirler) patronların (bunlar da, ekonomik sermaye konusunda, kültürel sermayeye oranla görece daha zengindirler) ciddi biçimde karşıtıdır.”¹⁰³

Örnekleminiz içinde yer alan tüm görüşmeciler kültürel sermayeye sahiptirler. Almış oldukları diplomalar, bildikleri yabancı diller gibi pek çok konuda -İstanbul'da iş bulma ve yaşama gibi- avantajlı bir duruma sahiptirler. Ancak içlerinden sadece expatlar, sosyal sermayeyi kullanabilendir. Sosyal sermaye, durağan bir şey değildir ya da duvara asılan bir diploma. Sürekli olarak ilişki kurma ve kurulan ilişkileri canlı tutma zorunluluğunu beraberinde getirir. Köken ülke ile ilişkiler başlığı altında dini pratiklerin gerçekleştirilmesine dair verilen cevaplardan da anlaşıldığı üzere, kilise aynı zamanda sosyal sermayenin kurulduğu ve korunduğu yerlerdir. Aynı zamanda okul toplantıları, dernek çalışmaları ya da verilen davetler de benzer işleve sahiptir. Araştırmacılar-gazeteciler ve maceraperestler ise sahip oldukları kültürel sermaye çevresinde yaşamlarını sürdürmektedir.

Bourdieu'nün sermaye kavramı bağlamında örnekleminizi ve elit kavramını bir kez daha inceledikten sonra saha çalışmamız sonucunda ortaya çıkan yeni tipolojimizden bahsetmek istiyoruz. Birinci grupta yer alan uluslararası şirketlerde çalışmak için kariyer odaklı İstanbul'a gelenlerin yani “*expat*”ları, “sürgünde olan çıkarıcı yabancı” olarak adlandırabiliriz. Todorov'un tipolojisi içinde kariyer odaklı olarak göç etmeleri nedeniyle çıkar sağlayıcı gruba girmektedir. Bu çıkar, çift yönlü bir maddi kazançtır: Mesleki deneyim olarak altın değerinde olan İstanbul'da yaşama ve çalışma süreci hızlı yükselen bir kariyerin yanı sıra İstanbul'da konforlu bir yaşam demektir. Bunun yanında steril bir ortamda yaşamları nedeniyle “yabancı” (*exote*) ve sürgünde olan (*exilé*) tiplerine de dâhil olmaktadır.

¹⁰³Pierre BOURDIEU, **Pratik Nedenler**, çev.Hülya Uğur Tanrıöver, 20.

İkinci grubumuz olan maceraperestler ise “bo-bo¹⁰⁴ turistler”dir. Sosyo-ekonomik geçmişlerine ilişkin sorularımıza verdikleri cevap, üst-orta veya varlıklı ailelerden geldiklerini, dolayısıyla meslek ve hayat tarzı seçiminde görece daha özgür olduklarını anladık. Sahip oldukları kültürel sermaye, daha rahat dolşamda olmalarını sağlamaktadır. Maceraperestler bazen turist bazen de izlenimci sınıfına girmektedirler. Bohem bir hayat tarzı etrafında konumlanan maceraperestler kimi zaman sadece İstanbul’a İstanbul olduğu için geldiklerini belirtmişler, kimi zaman ise burada daha uzun süre kalmaya karar vererek Türkiye toplumunu ve kültürüne odaklanmayı tercih etmişlerdir. Aynı zamanda, İstanbul’da kalış süresi uzadıkça maceraperestlerin araştırmacılar-gazeteciler grubuna geçiş yapabileceklerini de eklememiz gerekmektedir.

Son grubumuz olan araştırmacı ve gazeteciler ise Türkiye üzerine uzmanlaşmalarının bir sonucu olarak asimile olmuş olanlardır yani “iradi göçmenler”dir. İçinde yaşadıkları ve aslında araştırma özneleri olan Türkiye toplumunun bir bireyi haline gelmek için çaba sarf etmişler, Türkçeyi öğrenmişler ve burada mümkün olduğunca kalmaya karar vermişlerdir. Görüşmeler sırasında kendileri de yerel toplumla ile bütünleşmek için çabaladıklarını, dışarıdan gelenlerin (expatların) kendilerini daha geriye götürdüğünü, bu yüzden “kalanlar” olarak bu görevi istemediklerini dile getirmişlerdir.

Todorov ve Bourdieu’nün kavramlarının ışığında saha çalışmamızda elde ettiğimiz verileri yorumlayarak Türkiye’de yaşayan Avrupa vatandaşlarına dair yeni bir tipoloji oluşturduğumuz bu bölümün ardından sonuç kısmında tez çalışmamızın genel bir değerlendirilmesini yapacağız.

¹⁰⁴ Bohem-burjuvanın kısaltmasıdır.

SONUÇ

Zengin ülkeden fakir ülkeye, merkezden çevreye olan göçü tanımlama konusunda yapılan yeni araştırmalar, artık klasik göç sosyolojisinin yetersiz kaldığını göstermektedir. Küreselleşme oldukça eski bir olgu olmasına rağmen, İstanbul özelinde çevrede kalan küresel kentlerin aldığı göçü açıklayabilmek için yola çıktık.

Araştırmamızın birinci bölümünde göç sosyolojisinin izlediği yolu ve gelişimini kavramsal bir arka plan olarak tasarlamıştık. Uluslararası göç tanımlamasının artık ağlarla birbirine bağlı olan küresel kentleri tanımlamada noksan kaldığı durumlarda uluslararasılıktan ve farklı sermaye biçimlerinden (iktisadi, insani ve toplumsal sermayeden) bahsedilmesi gerektiği 1990'lı yıllardan itibaren pek çok araştırmacı tarafından dile getirilmiştir.

Ancak uluslararası göç ve diaspora çalışmaları, hala ulus merkezli bir bakış açısından olgularını ve araştırma nesnelelerini açıklama çabasında olduklarından basite indirgeyen bir tutumun ötesine geçememişlerdir. Böylece ulus devletin göçü çözülmesi gereken bir sorun olarak yaklaşma biçimi aşılamadığı gibi kısır bir döngü içine de girilmiş olmaktadır. Bu nedenle araştırmamız sırasında farklı bir tanımlama geliştirebilmek için Avrupa'dan Türkiye'ye göç sürecindeki aktörlerin yani İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşlarının salt ulusal bir kimlik üzerinden değerlendirmek yerine göçmenlik deneyimleri penceresinden bakmayı tercih ettik.

Diğer taraftan 1990'lı yılların başında dengeleri sarsan SSCB'nin çözülmesi, Berlin Duvarı'nın ve Doğu Bloku'nun yıkılması gibi önemli gelişmeler, küreselleşmenin ivme kazanmasına olanak tanıdığı gibi yeni göç hareketlerinin

ortaya çıkmasına ve var olan göç hareketlerinin yön değiştirmesine de yol açmıştır. Araştırmamız sırasında ulaştığımız istatistikler, Türkiye'nin artık göç veren ülkeden göç alan bir ülkeye evrildiğini ispatladığı gibi erkek egemen/önderliğinde gerçekleştirilen göç hareketlerinin yerini kadın göçmen yoğunluğunun yaşandığı göç hareketlerinin aldığını da ortaya koymaktadır.

Bunlara ek olarak, göç sosyolojisinde biçim değiştiren göç hareketlerini açıklayabilmek için yeni kavramlar da kullanılmaktadır. Tez çalışmamızda kullandığımız “yaldızlı göç” kavramı aynı zamanda “elitlerin göçü” olarak adlandırılmaktadır. İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşlarını “elit” olarak tez çalışmamız kapsamında ele almamız ise İstanbul'da tüm Avrupa vatandaşlarını bir kategori altında toplamak amacını taşımamaktadır. Daha önceden de bahsettiğimiz gibi yerel topluma göre sahip oldukları ekonomik, sosyal ve kültürel sermayelerini bir avantaj olarak kullanabilen Avrupa vatandaşları aynı zamanda yerel toplum tarafından da elit statüsüne yerleştirilmiştir. Az önce sözünü ettiğimiz sermayelerinin yanı sıra sahip oldukları sembolik sermaye de kendilerini farklı bir konuma yerleştirmelerine olanak sağlamaktadır.

Türkiye'ye olan yaldızlı göçü, İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşları özelinde incelediğimiz bu araştırmamızda farklı milliyetlerden ve meslek dallarından olan toplam on altı kişi ile kar topu tekniğini kullanarak derinlemesine yüz yüze görüşme gerçekleştirdik. İstanbul'da yaşayan Avrupa vatandaşı göçmenler oldukça heterojen bir kitledir. Sadece Avrupalı kimliği üzerinden kesin çerçeve içinde sınıflandırma yapmaya çalışmak doğru olmayacağı için üçlü bir model oluşturmayı tercih ettik. Saha çalışmamızı gerçekleştirmeden önce uluslararası şirketlerde çalışmak için geçici bir süreliğine gelen göçmenleri expatlar, araştırma yapmak için veya uluslararası bir gazetede çalışanları araştırmacılar-gazeteciler ve Erasmus değişim programı ile gelip kalan öğrencileri, sanatçıları, öğretmenleri ve şu anda çalışmayanları maceraperestler olarak belirlemiştik. Ancak saha çalışmamızı

tamamladıktan sonra Todorov'un ve Bourdieu'nün de rehberliğinde yeni sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır.

Kariyerleri için göç etmeleri, kapalı bir çevrede yaşamaları ve kendi cemaatlerinin dışına çıkmadıkları için birinci grubumuz olan expatları, “sürgünde olan çıkarıcı yabancı” olarak tanımlayabiliriz. İkinci grubumuz olan araştırmacılar-gazeteciler ise kendi iradeleri ile Türkiye'ye gelip yerleşmeyi kabul etmiş, kök salmayı düşünen ve toplumla bütünleşmeye en yakın olan grup olması nedeniyle “iradi göçmenler”dir. Maceraperestler ise buldukları mekanı tüketme biçimleri ve sahip oldukları bohem hayat tarzı açısından “bohem burjuva turistler” olarak konumlandırılmışlardır. Araştırmamız sırasında İstanbul'da kalma süresi uzayan bazı maceraperest görüşmecilerimizin araştırmacı-gazeteci grubuna girebileceğini de tespit etmiş olduk.

Sonuç olarak, ulus devlet perspektifi içinden sadece kimliklerle göçmenlerin bütünleşme durumunu anlamaya çalışmak ise 2000'li yıllarda göç hareketlerini ve akışlarını açıklamamız için yetersiz kalmasının yanı sıra eskiyi tekrar etmemize ve yol alamamamıza yol açacaktı. Göçmenin geldiği ülke, vardığı ülke ya da statüsü ne olursa olsun, uzakta kalma ve yabancı bir toplumda yaşamını sürdürüyor olması “uzaklaşma deneyimini” ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle saha çalışmamızı göçmenlerin deneyimlerini anlatarak inceledik. Kısaca özetleyecek olursak, İstanbul artık Doğu'nun Batı'ya açılan bir penceresi olma durumundan çıkıp bir dünya kenti olmuştur. Türkiye'ye gelen Avrupa vatandaşlarının büyük bir çoğunluğunun yaşamak için tercih ettikleri veya expatlar da olduğu gibi çalışmak için yerleşmek zorunda oldukları şehrin İstanbul olması yeni bir göç hareketini ve heterojen bir Avrupalı göçmen nüfusunu ortaya çıkarmaktadır.

EK-1: GÖRÜŞME CETVELİ

1. İstanbul'da yaşam süresi
2. İstanbul'a gelme nedeni
3. İstanbul'a geliş sürecinde yolculuk, ev ve iş bulma
4. Alınan eğitimler, ailenin özellikleri ve iş deneyimleri
5. İstanbul'da çalışmanın gelecekte mesleki açıdan sağlayacağı faydalar
6. İstanbul'daki ... cemaati ile (kendi cemaatiyle) ilişkileri
7. İşten arta kalan zamanı değerlendirme biçimleri
8. Eğlenmek için tercih edilen semtler ve mekanlar
9. Arkadaş çevresi
10. Komşularla ve mahalledeki esnaf ile ilişkiler
11. Türkçe bilme durumu, öğrenme/öğrenmeme nedenleri
12. İstanbul'u tanımlama biçimi
13. İstanbul'un sevilen yönleri
14. İstanbul'un sevilmeyen yönleri
15. Türk hükümeti ile ... hükümetinin (kendi ülkesinin hükümetinin) karşılaştırılması
16. Tatillerde tercih edilen yerler
17. Aile ve arkadaşlarla haberleşme sıklığı ve kullanılan araçlar
18. Köken ülkeye gerçekleştirilen ziyaretler, sıklığı ve süresi
19. Dini pratiklerin gerçekleştirilmesi
20. Evlilik tercihleri, eşinin milliyeti
21. Çocukların eğitimi
22. Köken ülkeye dönme planı
23. Gelecek planları

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ABADAN UNAT Nermin (2006), **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

APPADURAI Arjun (1997), **Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization**, University of Minnesota Press, Mineapolis

BASCH, Linda; GLICK SCHILLER, Nina; SANTON BLANC, Cristina (1994), **Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deteritorialized Nation States**, Gordon and Breach Science Publishers, Amsterdam

BECK, Ulrich (2003), **What is globalization?**, Çev. Patrick Camiller, Blackwell Publishing Company, U.S.

BONNEWITZ, Patrice (1998), **Premières leçons sur la sociologie de Pierre Bourdieu**, PUF, Paris.

BOURDIEU, Pierre (1995), **Pratik Nedenler**, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Kesit Yayınevi, İstanbul.

CASTLES S. ve KOSACK K. (1973) **Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe**, Oxford University Press, Londra

CASTLES Stephen; MILLER, Mark J. (1998), **The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World**, Palgrave, New York

ÇELİK Zeynep (1998), **19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

FAIST, Thomas (2003), **Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**, Bağlam Yayınları, İstanbul

KAY Diana; MILES, Robert (1992), **Refugees or Migrant Worker? European Volunteer Workers in Britain 1946 – 1951**, Routledge, London

KAYA, A. ve ŞAHİN, B. (der.) (2007), **Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul

KEYDER Çağlar (ed.) (2000), **İstanbul: Küresel ile Yerel Arasında**, Çev. Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul

NOIRIEL Gérard (2006), **Le Creuset Français, Histoire de l'immigration XIXe – XXe siècle**, Seuil, Paris

MANNING Patrick (2005), **Migration in World History**, Routledge, New York

MANTRAN Robert (1974), **Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle: essai d'histoire industrielle, économique et sociale**, Maisonneuve, Paris

MARSHALL Gordon (1999), **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara

MILLS Charles Wright (2000), **The Power Elite**, Oxford University Press, (Alan Wolfe'un son sözü ile yeni basım), New York

PINÇON, Michel, PINÇON-CHALOT, Monique. (2007), **Sociologie de la bourgeoisie**, La Découverte, Paris

SASSEN, Saskia (2001), **The Global City: New York, London, Tokyo**, Princeton University Press, New Jersey

SHAW, Stanford J. ve SHAW KURAL Ezel (2002), **History of the Ottoman Empire and Modern Turkey**, (2. Cilt), (8. baskı), Cambridge University Press, New York

TODOROV Tzvetan (1989), **Nous et les autres: la réflexion française sur la diversité humaine**, 1. Baskı, Seuil, Paris

WAGNER Anne-Catherine (1998), **Les nouvelles élites de la mondialisation : Une immigration dorée en France**, PUF, Paris

WEIL Patrick (1991), **La France et ses étrangers, L'aventure d'une politique de l'immigration 1938-1991**, Calman-Lévy, Paris

WEINER, Myron (1995), **The Global Migration Crisis : Challenge to States and to Human Rights**, Harper Collins College Publishers, New York

YARDIMCI, Sibel (2005) **Kentsel Değişim ve Festivalizm: Küreselleşen İstanbul'da Bienal**, İletişim Yayınları, İstanbul

MAKALELER

BOURDIEU, Pierre (1979), “Les trois états du capital culturel”, **Actes de la recherche en sciences sociales**, vol. 30, Paris.

BOURDIEU, Pierre (1980), “Le capital social: notes provisoires”, **Actes de la recherche en sciences sociales**, vol. 31, Paris.

BOURDIEU, Pierre (1984), “Espace social et genèse des *classes*”, **Actes de la recherche en sciences sociales**, vol. 52, Paris.

BRUBAKER, Rogers (1985), “Rethinking classical theory: the sociological visions of Pierre Bourdieu”, **Theory and Society**, vol. 14, Los Angeles

GOFFMAN, Erving (1974), “Stigma and Social Identity”, Der. Lee Rainwater, **Deviance and Liberty**, Aldine Publishing Company, Chicago

KAISER, Bianca (2010), “Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Yabancılar Mevzuatı ve AB Vatandaşı Göçmenlerin Yaşamları Üzerine Etkileri”, Ed. Barbara Pusch – Tomas Wilkoszewski, **Türkiye'ye Uluslararası Göç: Toplumsal Koşullar – Bireysel Yaşamlar**, Kitap Yayınevi, İstanbul

KEYDER, Çağlar (1992), “İstanbul Nasıl Satmalı?”, **İstanbul**, sayı 3, İstanbul

KIRMAN, Alan (1998), “Vilfredo Pareto”, Der. Ferdinando Meacci, **Italian Economists of the 20th Century**, Edward Elgar Publishing Ltd. Cheltenham, UK

MONKACHI Nejma (2003), “Sınırdaki İki Örnekte Hareketle Göç(ler) Sosyolojisini Yeniden Düşünmek: Kazablanka'daki Fransızlar ve Paris'teki Amerikalılar”, Çev. Enes Kabakçı, **Toplumbilim Göç Özel Sayısı**, no. 17, İstanbul

PARSONS Talcott (1967), “Durkheim's Contribution to the Theory of Integration of Social Systems”, **Sociological Theory and Modern Society**, The Free Press, New York

SAYAD Abdelmalek (1977), “Les trois âges de l’immigration algérienne en France”, **Actes de la Recherche en Sciences Sociales**, n° 15

SHAW, Stanford J. (1979), “The Population of Istanbul in the Nineteenth Century”, **International Journal of Middle East Studies**, no.10 [bilinmiyor]

SIMMEL Georg (1997), “*Bridge and Door*”,FRISBY David ve FEATHERSTONE Mike **Simmel on Culturel**, Sage Publications, London

SOBOCINSKI Mike (2003), “Future Trends in the World Systems?”, **Comparative and Historical Sociology**, Vol. 15, No. 3, U.S.A.

GAZETE HABERLERİ

ÇUHADAR Bahar, “Uluslararası şirketlerden daha fazlasını isteyin, kent sakinlerinizi koruyun” (Saskia Sassen ile röportaj), **Radikal**, 07.11.2009

TEBLİĞLER

CHARDALIA Nikoletta, “Le phénomène d’une immigration d’affaires : entrepreneurs et cadres grecs a İstanbul” **Meeting in İstanbul: The Present and the Future**, Zoğrafyon Mezunlar Derneği, IFEA, İstanbul Bilgi, Boğaziçi ve Selanik Üniversiteleri işbirliği ile düzenlenen kolokyum, 30 Haziran-02 Temmuz 2006, İstanbul

KEYDER Çağlar, “Cumhuriyet İstanbul'u: Küresel ile Yerel Arasında”, **Voyvoda Caddesi Toplantıları**, 13 Haziran 2007, İstanbul

E-KAYNAKLAR

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER MÜLTECİLER YÜKSEK KOMİSERLİĞİ,
“Mültecilerin Korunması : Sivil toplum Kuruluşları için El Kitabı”, www.unhcr.org.tr

TURKISH STATISTICAL INSTITUTE, <http://www.turkstat.gov.tr>

TÜRK DİL KURUMU, “Büyük Türkçe Sözlük”, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

YAŞİN Mehmet, “İstanbul'u Eğiten Otel: Hilton”, <http://sehir.ekolay.net> [t.y.]

ÖZGEÇMİŞ

İlknur Kurşunlugil, 11 Aralık 1982 tarihinde İstanbul'da doğdu. Lisans eğitimini Galatasaray Üniversitesi Sosyoloji bölümünde tamamladı. Eylül 2007'de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji yüksek lisans programına kabul edilen Kurşunlugil, 2008–09 Akademik yılında Poitiers Üniversitesi Uluslararası Göç, Mekânlar ve Toplumlar laboratuvarında Erasmus Değişim Programı ile derslere katılma şansı buldu. 2009–10 Akademik yılında Türkiye'ye dönen Kurşunlugil, Yard. Doç Dr. Derya Fırat danışmanlığında Türkiye'de yaldızlı göç alanındaki tez çalışmasını hazırlamaktadır. İlgili alanları, küreselleşme, kentleşme ve uluslararası göçtür.